

Uut-roedinge van des verderfs plantinghe, dragende die verderffelijcke vrucht

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Uut-roedinge van des verderfs plantinghe, dragende die verderffelijcke vrucht*.
Jacob Aertsz Colom, Amsterdam 1630 (uitgave)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001uutr02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

WT-ROEDINGE Van des Verderfs plantinghe, Dragende die verderffelijcke vrucht;
Van datmen Gode na sijn bevelen hier niet mach gehoorsamen, ende hier altijd moet zondigen.

Gevoedet door mis-bruyckte Texten; welcker zin hier te recht aengewesen word.

Matth. 15. 13. Alle plantinge die mijn Hemelsche Vader niet geplant en heeft, sal uytgeroeyt werden. *Esai. 61. 3.* Op dat sy genaemt werden Bomen der rechtvaerdigheyt, ende een plantinge des Heeren, tot sijnder eeren.

MITSGADERS

Tweede Verantwoordinghe eens eenighen Sendt-briefs, berispet zijnde, eerst by Doctor *Lambertus Daneus*, ende nu ander-mael by den Predicanten tot Delft, ter nood geschreven by *D. V. COORNHERT*.

Tot voorstand der waerheyd, vervatet in den Christelijcken ende sekeren Raed, by den selven *D. V. Coornhert*, over eenige Jaren in den voorsz: Brief gegeven, op een mans twijfele: Of hy sich tot een uysterlijcke Kercke, ende in welcke, onder allen (die'r leyder vele zijn) soude begeven. Waer inne voorneemlijck werd gehandelt; vande middelen om te komen tot waerheyts kennisse, van recht te mogen oordelen, welck ende hoedanich die ware Kercke zy, metten Sacramenten ende Leere: Ooc sonderlinge van de sienlijckheyd ende onsienlijckheyd der Kercken.

Psalm 90. 4. Sijn waerheyd ende trouwe sal dijn schilt ende bokelaer zijn. So dat du des nachts den grouwel, noch des daechs die snelle pijlen niet en sult vresen. *Zach. 8. 16.* Dit zijn de dingen die ghy sult doen. Yegelijck sal met sijnen naesten die waerheyd spreken ende handelen. Onder uwe poorten suldy getrouwelijck, waerachtelijck ende vredelijck oordeel spreken. vs. 17. Uwer geen sal in sijn herte arch dencken tegen sijnen naesten: ende eenen logenachtigen eedt suldy niet beminnen, want dat zijn dingen die ick hate, seyt de H E E R E. vs.19. Hebt maer lief waerheyd ende vrede.

Den Godt-lievenden HANS DE RYCKE.

Waerdste Vrundt, Tusschen ons beyden zijn dickmael vrundelijcke Gespraken gevallen, vande Mogelijckheyd der volkomen onderhoudinge der geboden Godes; ende het af-laten van't zondigen. Dit werd by velen weder-sproken, om dat sulckx by weynigen is. Want meest elck spreeckt uyt eygen ervaring sijns ongelooovige traegheyds; maer niet uyt Schriftuerlijcke openbaring met geloofs ernstige vlijt. Dit valt sonderlinge by eenige Hooft-Leraren, die meer benaersigen des volckx milde jonst met sachte plasteren, die der zielen wonden niet reynigen, maer vervuylen, dan der luyden heyl, in't heylen heurder vervuylde wonden, of veroude zonden, door de bitzige, maer heylsame, oock vyandschap-barende-Waerheyd.

Deser Leraren jonst by den volcke beginnende te minderen, dede hen-luyder haet op my vermeerden, vermits waerheyds ontdeckinge van heurder Leeringen onwaerheyd. Welcke heure haet niet konnende rusten, om my te ontrusten, hadden nu ten derdemaal met uytgegeven Schriften, my getercht; ende dat vergeefs, also ick daer op sweech: Want ick wist dat mijn Proeve sijn selfs geweer met sich droech, daer tegen sy noch niet en hadden vermogen, dan heur sake arger te maken: behalven dat ick der tijden quaetheyt verschoonde, oock hoopte dat door d'Uytrechtsche ende Leydsche handel heur Geloove wat gemindert, ende de Landsaten wat meerder versekert souden wesen tegen heur aengeheven heerschappije ende dwang inder Conscientien. Maer siende henluyden des al niet tegenstaende, hoewel dat sy heur Catechismum niet en hadden kunnen verantwoorden, die tot Delft, aen mijnen persone de vernieude dwang in Gelovens saken met uytsetting noch hebben bestaen in't werck te brengen, ter saken van mijn Oudewerck van heur Kercken-vrede ontrust te hebben, (hoewel ick my om reden voorsz: doen gantsch stille hield) so hebbe ick niet langer nut gedocht te swijgen, maer eer andere Overheyden sulck schadelijck exempel na-volgen, die valscheyd der voorsz: Leere, in heur Catechismo, die sommige met macht gaerne sagen voor-gestaen te werden, om dat de Predicanten dat niet en vermogen met waerheyd, van nieuus in meer andere dolingen te ontdekken de voorneemlijkste stutselen heurder Leere, van't onophoudelijck zondigen; namentlijck, 'tmisbruyck van verscheyden sproken der H:Schriftueren; eens so naectelijck te tonen, ende grondelijck te weder-leggen, met aenwijsinge van't rechte verstant der selver, dat sy, ende alle goetwillige menschen, daer door verbetert, Gode gantschelijck te Gehoorsamen, ende 'tzondigen Hier geheel te mogen laten, vastelijck Gelooven, trouwelijck in Christo benaerstigen, ende inder waerheyd bevinden mochten. Welcke mijne arbeyd ick niemand met meerder reden mochte toeschrijven, dan u (tot ververschinge onser voorleden t'samen-spraken) waerdste vrund, die dit lesende, daerby gedencken sult mogen.

u Vrund D. V. Koorn-hert.

Aenwijzing, van de Texten hier verkort.

- I. 3. Reg. 8: 46. *Want daer is geen Mensch die niet en zondicht.*
- II. *Iob 4: 18. Ende hy heeft boosheden gevonden in sijnen Engelen.*
- III. *Iob 9: 20. Indien ick my wil bewijzen onnosel te wesen, &c.*
- IIII. *Iob 25: 4. Mach een mensch van een Vrou geboren reyn verschijnen?*
- V. *Iob 15. 14. 15. 16. Wat is de mensche dat hy onbesmet soud zijn.*
- VI. *Psal. 129: 3. Wie sal, o Heer! voor dy bestaen, &c.*
- VII. *Psa. 142:2. In dijn aenschouwen en sal geen levendich mensch gerechtvaardicht worden.*
- VIII. *Pro. 20: 9. Wie mach seggen, ick ben suyver van zonden?*
- IX. *Eccl. 7: 21. Daer en is geen rechtvaardich mensch op aerden die goet doet, en niet en zondicht.*
- X. *Esa. 64: 6. Alle onse gerechtigheden sijn als een onreyn slet.*
- XI. *Act. 15: 9. Welck juck onse Vaderen, noch wy, niet en hebben mogen dragen.*
- XII. *Rom. 7: 18. Ick weet datter niet goets woont in my, &c.*
- XIII. *Iacob. 3: 2. Wy alle feylen al te samen in velen.*
- XIV. *1. Ioan. 1: 8. So wy seggen dat wy geen zonde hebben, &c.*

Vaderen tuychnissen, die voorgesteld waren.

- XV. *Ambr. ende Fvlgent. De volkomen liefde, die niet vermeerden en kan, en is geen menschen gevonden, &c. daerom gebrekelijck, &c.*
- XVI. *August. Godt gebiet ons sommige saken, die wy niet en kunnen doen, &c.*
- XVII. *Bernard. Godt, die sijn Wet geboden heeft, wist wel, dat sy des Menschen macht te boven gaet, &c.*
- XVIII. *Matt. 6: 12. Vergeeft ons onse schulden, &c.*
- XIX. *Pro. 24: 16. Seven-mael sal een Rechtvaardighe vallen, ende weder op-staen.*

I.

3. Reg. 8: 46.

Ist sake dat sy dy zondigen (want daer en is geen Mensche die niet en zondicht.)

Antwoord.

MEN ondersoect nu of eenich herboren Mensche hier in desen leven mach wesen volmaect, ende leven sonder meer te zondigen, ende niet of daer iemand sodanich is. Derhalven of daer niemand sodanich en waer, so en dit mede te bewijzen, datter geen sulck en mach zijn. Oock waer't dan noch in allen gevalle hooch nut de heylige Schrift, boven ons onheyligh vernuft te gelooven dat het mach zijn. Want de Gelovige mach, ja moet met ernst daer na staen, ende altijd beter worden, maer d'ongelovige

niet. Want niemand bestaet het geen hy onmogelijck houd om te doen. Om dan verwerringe te vermijden, is nodich te speuren na onderscheyd, in elck deser woorden, te weten, van Volmaecktheyd ende van Zondigen.

2⁺ Daer is Goddelijcke ende Menschelijcke Volmaecktheyt. Die Goddelijcke heeft Godt van niemanden anders, maer alleen van sich selve. De Menschelijcke Volmaectheyd heeft de Mensche niet van sich selve, maer van iemant anders, te weten, van God. ⁺Onderscheyt.

3⁺ Ooc en mach die Goddelijcke volmaectheyd niet vermeerden, maer die Menschelijcke mach vermeren. Vande Godlijcke volmaectheyd en werd hier niet gehandelt, maer van de Menschelijcke. ⁺Volmaectheyd, wat.

4 Dese machmen te recht noemen een ge-

trou gebruyck van het ontfangen pondt of ponden: Dat is, dat de herborene Mensche al zijn vermogen te wercke stelt om Gode na sijnen bevelen te gehoorsamen.

5 Want minder gaven, machts, of ponden ontfangen te hebben van Gode, en staet niet inder Menschen, maer in Godes macht ende wille, ende en is daerom oock niet der Menschen gebreck, sonde of schult, maer minder vruchts met sulck minder pont dan men vermocht te doen, gedaen te hebben, is des menschen gebreck of zonde ende schulde.

6⁺Want gelijk de getrouwe Godt den synen niet *ende* gedooft versocht te worden boven heur vermogen: alsoo en eyscht hy oock van geenen Menschen, als ooc ^{+1. cor. 10. 13} zijn schepselen zijnde, yet boven heur vermogen.

7 Dat vermogen dan dat Godt elck heeft gegeven, d'een minder d'ander meerder, heeft ende vermach elck, dat eyscht oock Godt van elck, ende niet daer boven.

8 Men neme nu dat een Knechtjen van vijf jaren, dat een ponts krachts heeft, een pondt gewichts mach dragen: een Jongeling van achtien jaren tsestich pont krachts, tsestich ponden gewichts, ende een volwassen Man hondert ponden krachts hebbende, hondert ponden gewichts mach dragen, ende dat een Vader des Huys-gesins dese drie syne sonen bevale elck tot *hen* te brengen so veel gewichts als elck mach dragen. So soude het knechtjen een pondt, de jongeling tsestich, ende de man hondert ponden zwaers tot den Vader brengen, indien sy elck getrouwelijck al heur vermogen te werck stelden.

9 Hoe wel nu elck van dien niet een aesken meer gewichts dan in zijn macht waer, en soude mogen dragen tot den Vader des huys-gesins: salmen niet moeten seggen, dat elck deser getrouwelijck ende volmaecktelijck des Huys-Vaders wille heeft volbracht?

10 Want of schoon de Man meer gewichts draegt dan de Jongeling, *ende* dese meer dan het knechtjen, soo en ist in dit knechtjen geen gebreck, zonde, noch schulde, dat het geen tsestich, noch inden jongeling dat hy geen hondert ponden gewichts en draegt. Want elck deser twee zijn krachten, of ontfangen gave soo getrouwelijck te wercke stelt als de man doet. Ende is mitsdien elck deser zonder gebreck, zonde, ende schulde, volmaect in sulcke zyne gehoorsaemheyt van des Huys-vaders bevelen.

11 Wat is nu de hooft-som van't bevelen des Hemelschen Huys-vaders over alle syne kinderen, dat is, over alle die uyt hem zijn herboren:

+Dat wy hem sullen lieven uyt alle onse herte, uyt alle onse ziele, uyt alle onse krachten, uyt alle onse gemoede, ende onsen naesten als ons selve. ^{+Luc. 10. 2.}

12Hier en wort ons niet altoos afgeeyscht dat boven of buyten, maer dat in ons is, ende in onse krachten ende ponden die wy uyt genaden vanden Vader hebben ontfangen. Ende dolen daerom alle Leeraren, seggende, dat Godt ons yet gebiet boven 'tgene wy in ende door hem, gebenedijt, vermogen.

13 Want nadien God van ons niet en eyscht dat boven, maer alleen dat in ons vermogen is, so vermogen wy immers dat selve dat wy uyt genaden vermogen te volbrengen, niet in't deel, maer in't geheel: of men sal moeten seggen, dat wy niet en vermogen te doen, 'tgene dat wy vermogen te doen. Maer by wat redelijck Mensch mach, die sulcx seyt, gelove hebbe?

14 Nadien nu niemant en mach ontkennen dat elc macht heeft om (tgeen hy vermach) volkomelijc te volbrengen: oock mede dat Godt selve in dese hooft-som aller zijnre geboden so niet en gebiet, dan dat elck herboren Mensche so wel het Kint

als de Jongeling, ende dese als de man, elc int syne, macht heeft om sulcx volkomelijck of volmaecktelijck te doen: ende men inde H. Schrift onder den kinderen Godes uytgebeeldet bevindt kinderens, jongelingen, ende Mannen of Ouderen: ⁺so blijkt dat elck deser drie getrouwelijck zijn pondeken gebruyckende, ende al zijn ⁺1. Joan. 2. vermogen te wercke stellende, om Gode na synen bevelen te gehoorsamen, bereyckt heeft die menschelijcke volmaecktheyt, soo dat so wel sulck Kindt een volmaeckt Kindt, als sulck jongeling een volmaeckt jongeling, ende dese man een volmaect man, elc in't syne, te recht volmaeckt genaemt mach werden: al niet tegenstaende sulck volmaeckt Kindeken ende Jongeling inder deuchden ghesontheyt op-wassende in krachten toenemen ende vermeren mogen, te weten, dat het Kindt de Jongelingsche ende manlijcke, ende die Jongeling de mannelijcke krachte noch verkrijgen, ende mits dien in krachte toe-nemen mogen ende zullen. Soo vele sy hier geseyt vande menschelijcke volmaecktheyt.

15 ⁺Aengaende nu van't sondigen, is 'tselve een werck dat ooc vele onderscheyden in sich selve heeft, van welcke ick met een eenige hier wil vernoeuen. Want men ⁺Sondigen. sondicht met ende oock sonder weten, datmer onrecht doet in't laten van't gene geboden, of in't doen van't gene verboden is.

16 Daermen wetende sondicht, wertmen voor't sondigen gedreycht, maer niet daermen onwetende sondiche. Dit heetmen eygentlic dolen, maer dat sondigen. ⁺ Soo is het sondigen met voor-weten altijd schuldigh: maer het sondigen uyt ⁺onderscheyt tusschen onwetenheyt, 'twelck eygentlijck te spreken:dolen is, en is niet altijd schuldich. sondigen ende dolen. Siet oock 18. 110. Soo en hevet dolen oock niet altijd wroegen: 'twelck altijd volcht na, ja dickmael onder't sondigen selve.

17Het sondigen met voor-weten heeftmen mogen sien in d'eerste zonde, daer Eva voor't eten wiste, ⁺dat haer het eten van dien Boom was verboden: sy hadde oock weten vande gedreychde straffe, daer op volchde ooc het beschaemde wroegen ⁺Gen. 3. ende vluchten van Gode.

18 ⁺Maer van't sondigen uyt onwetentheynt leestmen datter een selve Wet was, so wel van den Israeliten als vanden inwoonders onder hun-luyden, die daer onwetens ⁺Nu. 15. 29. sondighen. ⁺Item, als een siele sondicht uyt onwetentheynt ende iet doet van alle de geboden Godes, dat Godt heeft geboden datmen niet en soude doen. ⁺Item, ist dat ⁺Levi. 4. 2. al 'tvolc Israel niet en weet, ende door onwetenheyt doet dat tegen 'tgebot des ⁺Levit. 4. 13 14. Heeren is, ende daer na zijn sonde verstaet, soo salt voor de sonde offeren, &c.

19 Daer sietmen nu datter is sondigen met weten, ende oock dolen of sondigen buyten weten. Dat dit laetste sondigen oock veel geschiet schuldelyc, blijkt mede inde H. Schriftuere daer Godt seyt also:

20⁺ Ist dat ghy door onwetenheyt iet overtreedt van't gene Godt heeft gesproken tot Moysen, etc. volcht: vanden daghe af dat hy (de Heere) begonnen heeft te ⁺Nu. 15. 22. 25. gebieden, ende de

menichte dat vergeten heeft te doene, etc. soo sal de Priester bidden voor alle de menichte der kinderen Israel, *ende* 'tsal hunlieden vergeven worden, want sy niet willens hebben gesondicht. Des niet te min sullen sy brant-offer den Heere offeren voor heur zonde *ende* dolinge, *ende* het sal den gantschen volcke der kinderen van Israel vergeven werden, *ende* oock den inwoonders onder hunluyden. Want daer is schulde des gantschen volcx door onwetenheyt.

21 Daer sietmen nu zonde uyt onwetenheyt, dat nochtans eygentlijk dolinge is, die nochtans schuldich is. Want de Heere hadde nu al Wetten gegeven die sy mochten, ja behoorden te weten, sulckx dat sy schuldich waren, door dese heure onwetenheyt, die mitsdien niet onschuldich was, maer schuldich.

22 Datter nu ooc is onschuldige onwetenheyt heeftmen moghen sien aen den Koninck Abimelech. ⁺Tis wel soo dat desen niet onbekent was, (al en waer't maer geweest uyt de wet der natueren, doet een ander niet dan ghy gaerne van een ander ^{+Gen. 20.} gedaen waert) ongeoorlooft te zijn, datmen een ander mans wijf beslape. Maer daer beneven en wist hy niet, dat Sare Abrahams wijf was.

23 ⁺Door sulcke onwetenheyt leyde hy sich by haer. ⁺God komt des nachts tot hem, seggende: ⁺Du sulste sterven om des wijfs wille, want sy heeft een man. ^{+Gen. 20.} Daer op seyt Abimelech, ⁺die haer noch niet aengeroert en hadde: ⁺Sult ghy, Heere, ^{+2.} dan een volck dat onwetende *ende* rechtvaerdich is, dooden? ^{+3.}

24 Waerom noemt hy sich hier onwetende *ende* rechtvaerdich? Hooret. Heeft hy (Abraham) niet geseyt, sy is mijn Suster? Seyde sy niet, Hy is mijn Broeder? ^{+4.} De Koninck wil seggen, 'tzijn luyden van buyten, men kentse hier niet, hoe mocht ick anders weten, dan sy my self seyden? Hoe mocht ick oock dencken, dat iemand zijn Suster te wyve soude hebben? ^{+5.}

25⁺ Daer op voert hy oock zijn onschult in, *ende* seyt: ⁺Ick heb gedaen in eenvuldicheyt des herten, *ende* in suyverheyt mijnder handen. ⁺Welck zijn seggen ^{+Gen. 20.} Godt oock toestemt, seggende: ⁺Ende ick weet dat ghy't uyt eenvuldiger herten ^{+5.} hebt gedaen, *ende* daerom hebbe ick oock dy bewaert dat ghy niet tegen my en ^{+6.} zondichde, etc. Siet daer is onschuldige onwetenheyt.

26 uyt de voorseyde blijkt nu ontwyfelijc datter is tweederley zondigen, te weten, een dat met voor-weten, *ende* een dat sonder voorweten geschiet, 'twelckmen eygentlijk dolen noemt, hoe wel de Schrift by-wylen 'teen voor 'tander neemt. Welke zonde uyt onwetenheyt oock is tweederley, te weten, schuldich *ende* onschuldich, als vooren is verklaert.

27 Laet ons nu so vele hier in nodich was, geseyt hebbende, wat de menschelijke volmaecktheyt is, daer af wy hier handelen, insgelijckx wat de H. Schrift oock verstaet by dat woordt zondigen, komen tot de sproke hier voortgebracht zijnde tot bewijs dat geen herboren mensche, hier in deser tijdt volmaeckt wesen, *ende* sonder te zondigen en soude mogen leven, *ende* ondersoecken of sulckx oock waerachtich te zijn bewesen mach werden uyt de voorschreven sproke, want daer en is geen mensche die niet en zondicht.

28 Wilmen dit zondighen nemen voor dit voorschreven dolen uyt onschuldige onwetenheyt, men sal die meyninge in dese sproke niet wederspreken *ende* desen sproke also toestemmen, sonder dat dan iet mette selve bewesen mach werden, dat hier gheen mensch volmaeckt, of sonder te zondigen soude mogen leven.

29 Want elck sal gaerne bekennen dat geen mensch een alwetende Godt is, dat elck licht in't gene hy niet en weet mach dolen, ja dat wy alle in velen dolen, twelckmen oock heeft mogen sien in den Apostel Petro, nu al metten geest der waerheyt begaeft zijnde, die niet t'onrecht door den Apostel Paulum berispt is geweest, ⁺niet van eenige zonde tegens eenige uyt-gedruckte Wet, of met voorweten gedaen, maer van een dolinge. ⁺Gal. 2. 14.

30 Maer datmen hier uyt soude willen trecken, dat alle herboorne menschen, noch al 'tleven deur sonder immermeer gantschelijck op te houden van zondigen, met den ghewasschen Zeuge altijd weder in den drec soude moeten wentelen: Christum de verwinner van de zonde, een dienaer der zonde soude moeten maken: ende hem, gebenedijt, die de gerechticheyt ende het licht is, al 'tleven deur stadelijc gemeenschap te doen hebben, ende maken te wonen in een selve Tempel des herboornen herten, met Belial, met d'ongerechtigheyt, *ende* met de duysternissen, en mach niemant geloven die daer weet dat sulcx nergens, maer het tegen-deel doorgaens inde H. Schrift werdt betuycht, soo mede nergens gelesen en wert, dat de herboorne noch al 'tleven door moet zondigen, maer wel het platte tegendeel, dat ⁺*die uyt God geboren is niet en mach zondigen, ende dat de gene ⁺die daer seyt, dat hy hem [Christum] kent, ende zijn gheboden niet en houdt, logenachich is.* ⁺Ende dat is sulcken de waerheyt niet en is. Maer ⁺*dat de liefde waerlijck volmaeckt is, inden genen die zijn Woordt onderhoudt.* ⁺1. Joan. 5. 18
⁺1. Joan. 2. 4.
⁺1. Joan. 3. 9 .
⁺1. Joan. 2. 5.

31 Ende op dat nu immers niet gemeyndt en soude worden, dat d'Apostel dit sprack van 'tgene na desen leven sal wesen, soo voecht hy daer by de voorschreven woorden. Inden genen die zijn woordt onderhoudt. Want elck weet wel, dat sulcx niet hier na inden Hemel sal vallen, daer men geen Wetten en sal hebben of barmherticheyts wercken hanteren.

32 Immers hy seyt daerom wel uytdruckelijck daer noch by, dese woorden: *Ende daer aen weten wy, dat wy in hem zijn.* Hoe mocht d'Apostel sulckx van sich self (zwijge van iemant anders) weten, sonder te weten dat hy des Heeren woordt onderhielt, ende dat die volmaecte liefde Godes in hem was?

33 Was dan oock inder waerheyt die liefde Godes in desen Apostel volmaeckt, ende bestaet de menschelijcke volmaecktheyt in't hebben van volmaecte liefde, wie mach lochenen dat dese Apostel self met eenige andere gelovigen doe ter tijdt hier inder Werelt volmaeckt was?

34⁺ Nadien nu oock die liefde is de vervulling des Wets, *ende* die synen naesten lief heeft die Wet vervult, alsoo dat die door haer des anders last draecht, ⁺de Wet Christi vervult, alle 'twelcke begrepen is inde volmaecte liefde, die d'Apostel Johannes hier seyt in hem ende meer andere gelovigen te zijn geweest: so moetmen belyden, dat hy ende d'andere, in welcke die volmaecte liefde was, leefden sonder zondigen. ⁺Rom. 13. 10. 8.
⁺Gal. 6. 2.

35 Wat vermach nu tegen soo klaere ende openbaere tuygenissen der Schriftueren dese sproke metten hayre getrocken tot bewijs van

de voorschreven valsche opinie: of weetmen niet dat die woordekens, *Geen, niemant, daer isser niet een, &c.* dickmael oneygentlijk of figuerlijk inde heylige Schrift werden uytgesproken?

37 De voorstanders van dese zondige Leere weten self, om haer meyninghe van het Avondt-mael te verdedigen, wel te seggen, dat die woordekens, *hoc est*, niet eygentlijk, maer figuerlijk gesproken zijn vanden Heere. Waerom en willen sy 'tselve in dese woorden niet verstaen? Of en vintmen de selve nergens figuerlijk of oneygentlijk in de Schrift gestelt?

38⁺ Ick hebbe (seyt de wijsheyt) mijn handt uytgestreckt, ende daer isser geen geweest die't heeft aengesien. Wasser dan niet een in die tyden? ^{+De selve Salomon} seyt mede, dat de mensche door niemants boodtschappe iet mach weten van dat toekomende is: hebben dan geen Propheten door boodtschappe des Godtlijcken Geests iet dat van Christo toekomende was, mogen weten? Soo seyt oock Jeremias, datter niemant en was die daer sprack 'tgene goet was: sprac hy (Jeremias) dan self geen waerhey? Sprack hy des Heeren woort niet? Of is dat niet goets?

^{+Pro. 1. 24. Gheen.}

^{+Eccle. 8. 7. Niemant}

39 Men siet dan dat by sulcke hyperbolijcke maniere van spreken in de H. Schrift verstaen wert, niet datter geen, gants niemant, &c. sulcx en is, maer datter seer weynich zijn. So seyt St. Jan de Dooper.⁺ Die van den Hemele komt is boven allen. Ende hy getuycht 'tgeen hy gesien heeft ende gehoord, ende niemant neemt zijn getuygenisse aen.

^{+Joan. 3. 31}

40 Wat seyt nu dese heylighe Voor-looper Christi? Namen dan d'Apostelen ooc Christi getuygenisse niet aen? Dat is zijn meyninge niet. Is dat de meeninge Joannis niet, het zijn nochtans (sal iemant seggen) syne klare woorden. *Ende niemant* [seyt hy] *nam sijn getuygenisse aen*. Also, daer by verstaet hy seer weynich menschen. Wat weet ghy dat? uyt zijn eygen woorden terstont daer op volgende, ende die selfs verklarende. Maer [seyt hy voorts] ⁺ *Die sijn getuygenisse aen nam, die versekerde dat Godt waerachtich is.*

^{+Joan. 3. 55}

41 Nadien nu so onloochenbaerlijke blijktt dat so menichmael de H. Schrift die woordekens Niemant, Gheen, ende desgelijckx meer gebruyckt, niet door niemant, maer voor seer weynich: ende 'tselve met beter voege also in dese sproke mach verstaen worden, dan anders: zoo en machmen met dese sproke in't minste niet bewysen, dat hier ter werelt geen volmaecte menschen en leeft, die niet en sondicht, maer wel dat sulcke weynich zijn.

42 Maer ofmen noch al mocht meynen (als neen) dat Salomon hier eygentlijk hadde willen spreken: so en machmen noch geensins (in allen gevalle) daer met bewysen 'tgeen daer toe dese sproke wert ingevoert, *ende* het voortstel is. Dat en is niet of hier iemant volmaect is, ende sonder te zondigen hier leeft: maer 'tis of hier ter werelt iemant soo volmaect mach wesen. De Text seyt niet, daer en machter geen wesen: dit moest sy seggen, wilmer dit met bewysen.

43 Wel aen, wilmen dan noch al dichten (de Schrift tuyget nergens) dat niemant hier sulcx en mach wesen: men sal moeten seggen dat sulcks komt door onse eygen schulde, of buyten onse schulde. Seytmen door onse eygen schulde: so bekentmen met sulck seggen, dat wy't hadden mogen zijn. Want niemant mach schuldich wesen, om dat hy niet en is 'tgeen hem onmogelijck is, of was, te wesen.

44 Seytmen dan dat het buyten onse schulde is, dat wy so volmaect hier niet en worden; so en ist oock geen gebreck noch zonde, dat wy't niet en zijn, ende also

sonder gebreck ende sonde wesende, zijn wy volmaeckt, ende en zondigen niet, oock in't zondigen self. Soo maectmen van zonde gheen zonde. Dits opentlijck Libertijnsch. Men mach dan hier volmaecktelijck leven sonder te zondigen.

45 Wilmen dit noch al seggen onmogelijck te wesen, ick sal seggen, dat het Godes wille niet en is dat wy zondigen, want hy verbiet dat. Alsoo mede het Godes wille is dat syne Kinderen, die sulcks met hem willen, in waerheyt niet en zondigen, maer volmaeckt zijn, want hy gebiet dat: nu is onloochbaer dat wy hier mogen zondigen. So mogen wy dan wesen, 'tgeen Godes wille niet en is, dat wy zijn. Soudet dan niet een ongelooffelijck wonder sproock zijn, dat wy niet en souden mogen wesen volmaeckt, ende sonder te zondigen, 'twelck Godes wille is, dat wy hier sullen zijn: ende dat wy wel souden mogen wesen zondich, 'twelck Godt niet en wil dat wy zijn? (Rom. 8. 31.) Of mach ons iemandt tegenstaen, in 'tgene d'Almogende Godt met ons is? D'Apistel houdt neen. Of is God niet met ons, als wy met hem zijn, ende met hem hier te willen leven sonder te zondigen?

46⁺ Men late Salomon hier zijn selfs uytlegger wesen van dese syne eygene woorden. Dit is hy terstont daer aen inde twee naestvolgende veerskens, die luyden ^{+3 Reg. 8. 47} aldus: *Maer ist dat sy berou hebben in heure herte, ende dat sy sich van gantscher herten ende van gantscher Sielen bekeeren, &c.*

47 Sulck bekeeren mach hier ter Werelt in iemanden geschieden, of ten mach hier niet geschieden in eenich Mensche. Seytmen neen: so doetmen Salomon spotlijck spreken van een Ideaensch of droom-berou, dat noyt in iemande ter werelt was, is, noch wesen sal. Dat waer dan niet anders geseyt tot Gode, dan soo iemandt doet, dat niemandt en mach doen, soo suldy zijnder ontfarmen. Soude sulcke meyninge oock voechelijck zijn voor Salomon in dit zijn soo treffelijck gebedt tot Gode?

48 Soo moetmen dan van Salomon in dit bidden een spotter Godes maecten, of men moet toelaten, dat sulc bekeeren tot den Heere van gantscher herten ende van gantscher zielen, hier ter werelt in eenich mensche mach geschieden.

49⁺ Soodanighe waere bekeerders belooft Godt door Moysen sulcken besnydinge des herten, dat sy hem sullen lief-hebben uyt gantscher herten, ende uyt gantscher zielen. Die dese liefde heeft, die onderhout alle die geboden, want de liefde is des wets vervullinge, soo hier door is geseyt [35.] ia sy is de handt der volcomenheyt. ^{+Deut. 30. 2. 6. 8.}

50 Na-dien men nu moet bekennen datter gelovige bekeerders zijn van gantscher herten ende zielen, ende na-dien Godt sodanigen belooft de liefde, wesende des Wets vervullinge, ja nadien Godt met naeckte woorden sulcken bekeerden belooft te maecten door des herten besnydinge ende liefde voorschreven, dat sy doen sullen alle zijn geboden die

hy henluyden gaf: 'twelck volmaeckt is en niet en zondigen: ⁺zoo moetmen Gode houden voor onwaerachtich in syne beloften: of men moet bekennen dat iemant hier de volmaecktheyt hebben mach, ende sonder meer te zondigen leven. ⁺Deu. 30. 8.

50⁺ Immers de selve Salomon seyt oock selve een weynich voor ende nae dese sproke in't selve gebedt, dat Godt henluyden sal verhooren, in alle 'tgene sy hem om sullen bidden. Nu was henlieden belooft de voorschreven besnydenisse des herten, liefde van gantscher herten, ende het doen van alle syne geboden by hem henluyden bevolen. So moetmen nu toelaten dat alle die gelovich bidden om 'tverkrygen van sulcke beloften Godes, zulckx mogen van Gode verkrygen, somen den getrouwen Godt niet bedriechelijck en wil maken in syne beloften. Die dit dan verkrijcht is volmaeckt, houd Godes geboden ende en zondicht niet. ⁺3. Reg. 8. 43. 52.

51 Maer seytmen dat Godt niemandt in sulck zijn gebedt en verhoort, door welc seggen men Godes seggen in syne beloften onwaerachtich soude bestaen te maken, so maectmen oock Salomon hier logenachtich in syne woorden: dat Godt den volcke sal verhoren in alle 'tgene sy hem om bidden. Is dan Salomon logenachtich in desen, wat gelove sal hy in het ander voorschreven zijn seggen mogen hebben?

52 Neen, Godt is waerachtich in zijn beloften; Salomon is oock waerachtich in dit zijn seggen, dat Godt den rechten boetvaerdigen verhoort (soo de gantsche Schrift getuycht) so zijn dan de menschen logenachtich, die daer leeren dat hier niemant volmaeckt is, ende sonder te zondigen leven mach.

53 Ende bewyse ick mitsdien vastelijck uyt dese woorden Salomons in questie self met haren ommestanden het platte jegendeel van 'tgene die genaemde Gereformeerden daer uyt vergeefs ende qualijck pogen te bewysen. Want ick hier uyt doe blijcken dat de herborene mensche hier mach volmaeckt zijn ende sonder zondigen leven.

II.

Iob 4: 18.

Siet die hem dienen en zijn niet bestandich, ende hy heeft boosheyt gevonden in sijnen Engelen.

Antwoordt.

Hier uyt nemen sy de bewijsreden *a maiori*, so sy seggen, ende besluyten aldus: ist dat de Engelen voor Gode niet volmaect en zijn: vele weyniger mogen de Menschen soodanige wesen.

2 Gelijck als eenige Engelen voor Gode niet volmaeckt en zijn: soo laet ick henluyden oock gaerne toe dat eenige, ja verde, 'tmeerdeel der Menschen voor Gode niet volmaeckt en zijn. Lieve wat mogen sy hier uyt besluyten? Dat daerom geen Mensche altoos volmaeckt en mach zijn?

3 Is dat al een vaste bewysinge? Of eenige Engelen niet volmaeckt en zijn, volcht daer uyt, dat niemandt van alle de Engelen volmaeckt en is? Vryelijck neen. Ofmen op die wyse van bewysen over d'andere zyde oock seyde also: Gelijck d'ander goede Engelen zich spiegelende aende straffe vande zondige Engelen, zijn daer door so

bevesticht in haer goetheyt, dat sy niet en mogen zondigen: also hebben eenige goede menschen als Abel, Henoeh, Noe, *ende* andere meer sich so gespiegelt aen den val *ende* straffe Adams, dat sy daer door sulckx bevesticht zijn gheweest in haer oprechticheyt, dat sy niet en mogen zondigen. Soude dees bewijs-reden niet al wat waarschijnlijcker zijn, dan het voorsz. heur kindtsche bewijs?

4 Ick en meyne immers niet dat de Gereformeerden selve houden, dat de goede Engelen ergens inne zondigen. Anders souden sy de heuren selve leeren *bidden* om een zondelijck leven. Dit is niet van henluyden te vermoeden. Nu leeren sy in heur Catechismo, ⁺onder die woorden des Vaders onses. Dynen wille geschiede opter Aerden als inden Hemel, heure leer-lingen *bidden: Dat een yegelijck zijn ampt* ^{+Catechis. vrag. 124.} *ende beroepinge soo gewillichlijck ende getrouwelijck mach bedienen ende uytvoeren, als de Engelen inden Hemel doen.* Leven die daer niet volmaecktelijck sonder te zondigen, in't getrouwelijck bedienen van heuren Ampt, soo *bidden* sy om een sondelijck *ende* gebreckelijck bedienen van heur Ampt. Dit zullen sy niet seggen.

5 Sy leeren heur volck dan oock inden Catechismo *bidden* om een volmaeckte, onzondelijcke, *ende* Engelsche onderdanicheyt Godes: soo leeren sy datmen sulcx sal *bidden* ongelovich of gelovich. Het ongelovich *bidden* is vergeefs, ja zonde *ende* verkrijcht niet. Leeren sy't dan gelovich *bidden*, so gelooven sy datmen sulcke volmaeckte *ende* onzondelijcke onderdanicheyt Godes hier van Gode mach verkrijgen. Is dit: hoe mogen sy lochenen datmens mach verkrygen? Nu lochenen zijt: hoe mogen zijt dan gelovich *bidden*? Hoe mogen sy Christum, die selfs de waerheyt is, in syne beloften geloven *ende* voor waerachtich houden? Die belooft immers te geven 'tgene wy gelovich om *bidden*.

6 Hoe mogen sy St. Jan geloven? Die seyt: ⁺*Wy weten dat hy ons verhoort, alsoo wat wy bidden na sijnen wille.* Christus self leert ons *bidden*: Dijn wille geschiede ^{+Mat. 21. 1. Jo. 5. 14} opter aerden als inden Hemel. Inden Hemel en geschiet door d'Engelen geen zonde. So *bidden* sy dan *naden* wille Christi die daer *bidden*, dat in henluyden so wel geen zonde en geschiede, als inden Engelen. Mach dit in niemanden hier op Aerden geschieden, so dese nu leeren: hoe mach d'Apostel hier waerheyt, hoe mogen dese Leeraren waerheyt seggen?

7 Dese zijn dan niet, maer d'Apostel wel te geloven. Want d'Apostel komt over een met de voorgemelde *ende* meer andere woorden Christi, maer deser luyden seggen, strijt daer opentlijck tegen. Sy zijn met zich self oneens, *ende* sy misbruycken dan (so blijkt) so onwyselijck als ontrouwelijc de voorsz sproke vande quade Engelen tot vernielinge van dese heure ydele dichtinge selve. Dit sy genoeg; sonder te verhalen, dat sulcx niet van Job, maer van syne tergende vrienden is gesproken, ⁺die niet ^{+Job. 42. 7.}

recht gesproken hadden, als de knecht Godes, Job.

III.

Job 9: 20.

Indien ick my soude willen rechtvaerdigen, mijn mont sal my veroordeelen: indien ick my wil bewysen onnosel te wesen, hy sal my bethoonen verkeert te zijn.

Antwoorde.

DI's al mede een kintsche bewysinge, te weten, van een tot allen, soomen't noemt. Dat is: Job en was niet rechtvaerdich noch onnosel: daer by blijkt dat alle Menschen, niemant uytgenomen, niet en zijn rechtvaerdich noch onnosel. Sullen sy my gelijke maniere van bewysinge toelaten in Elisabeth? die was rechtvaerdich voor Gode, wandelende in allen geboden ende smettingen des Heeren onstraffelijck: daer by blijkt, dat alle Menschen, immers alle Vrouwen soo wandelen.

2 Dit sullen sy lochenen. Nochtans is dees bewijs-reden van eenre aert als hen-luyder voorsz bewysinge. Neen sullen sy seggen. Godt selve getuycht, dat Job was eenvuldich ende oprecht: des niet te min betuycht Job hier self, dat hy niet onnosel was, noch rechtvaerdich.

3 Hoemen die woorden Jobs sal verstaen, is hier 'tgeschille self. Maer laet ons dit heur seggen, so sy't nemet, nemen: waerom geloven sy Jobs seggen, tegen ende boven Godes seggen? Of is een Mensche, die sy self hier poogen zondich ende onrechtvaerdich te maken, geloof-waerdiger dan die heylige, rechtvaerdige, ende almogende Schepper selve? Dit derren sy niet seggen. Maer vleyden zich self, door henluyder voor-oordeel, dat een sproke geraeybraeck wert tot haer opinie, sonder te mercken opten ommestanden, sonder welcke, men niet en mach weten, watter werdt gehandelt.

4⁺ Even gelijk als daer voor by Eliphaz gehandelt wert van des menschen rechtvaerdicheyt ende suyverheyt, oock van der Engelen verkeetheyt, by ⁺Job 4. 17 gelijkkenisse van Gode, soo datter Menschen rechtvaerdicheyt ende suyverheyt, onrechtvaerdicheyt ende onreynicheyt, ja oock der Engelen oprechticheyt, verkeetheyt geacht soude worden, als die tegen de Godtlijcke gerekent of vergelijckt worde: even also handelt Job selve hier mede vande menschelijke rechtvaerdicheyt ende onnoselheyt, als men die tegen de Godtlijcke soude willen gelijcken.

5 Dat dit niet en is mijn glose, sal elck weten, die maer eens siet dat Job dit selve Capittel begint met dese woorden: ⁺ *Ick weet waerachtelijck dat de Mensche by gelijkkenisse van Gode niet en mach worden gerechtvaerdicht. Ende soo hy met hem (Gode) wil twisten, hy en sal niet mogen onder duysent een verantwoorden.* ⁺Job 9. 2

6 Laet nu schoon des menschen rechtvaerdicheyt ende onschuldicheyt een Sterreken inder nacht gelijk geacht worden: so dat het by 'tlicht der klaerder Sonnen een duysterheyt geacht wort, ja gantsch verdwijnt ende verduystert: salmen daerom mogen seggen, dat het Sterreken in zich selve duyster is ende onreyn? Maer want ick hier na meer van desen wil handelen. So scheyde ick daer met hier van, ende acht het genoeg tot bewijs, dat Job hier sprekende van onrechtvaerdicheyt ende verkeetheyt, sulcx maer spreekt by gelijkkenisse vande Godtlijcke Sonne der

gerechtigheyt, door welckx by-komste d'alderklaerste Sterren ooc verduysteren: sonder dat sy daerom in zich self duyster zijn, maer klaer zijn ende blyven, hoewel sy door't meerder licht niet gesien en mogen werden.

7 Is dit aldus niet, hoe sal de selve Jobs getuygenisse van zich self waerheyt mogen wesen, daer hy van zich selfs niet by gelijckenis van Gode sprekende, al heel anders spreekt? ⁺*Ist [seyt hy] dat ick geoordeelt worde, ick weet dat ick rechtvaardich bevonden sal worden.* Is dat nu ooc onrechtvaardich? Ende hy noch: ⁺*Hy wege my inden rechtvaardighen Waechschael, ende Godt sal mijn eenvuldicheyt weten.* ^{+Job 13. 18}
^{+Job 31. 6}
Is dat nu verkeertheyt? Item elwaerts noch: ⁺*Mijn herte en berispt my niet in alle mijn leven.* Soude dat noch verkeertheyt wesen? Of soude Job hier aen onwaerheyt spreken? Is dat, wie mach hem in't ander zijn seggen geloven? Elck merckt dan licht dat Job hier in't negende Capittel weder op heeft genomen die voorgaende woorden van Eliphaz. Met die woorden begint Job dit Capittel, ende dese syne redenen, die zich strecken op der Menschen rechtvaardicheyt, die by gelijckenisse vande Godtlijcke, niet altoos en schijnt te wesen, ja ongerechtigheyt.

8 Want Job noch selve in dit selve Capittelle niet meer dan't derde veersken voor dese sproke in geschille, wel uytdruckelijc zich self onschuldich noemt. Dit zijn Jobs woorden daer: ⁺*Alsoo heeft hy my met des windts dwerling omgedrayet. Ende heeft my onschuldige boven maten gewondet.* Mach oock iemant onschuldich wesen, ^{+Job 9. 17} die onrechtvaardich is? Job was dan oock rechtvaardich ende onnosel, na dit zijn selfs tuygenisse van zichzelf.

9 Maer laet Jobs tuygenisse, gelijc Jobs rechtvaardicheyt hier noch al wijcken ende duycken, by gelijckenisse vande Godtlijcke tuygenisse van Job. Die sal immers by den Godvreesenden gelove moeten hebben. Wat is dese? Dat Job was een verkeert, onrechtvaardich, ende verachter Godes door't hovaerdich zondigen? Dit souden de wedersprekers vande onderdanicheyt Godes heuren jongeren gaerne vroet maken. Neen God tuycht al anders, Job 1. 8.

10 Maer laet ons noch al toegeven, dat Job uyt onlydelijcker smerten, ende uyt overgrooten verdriete van't onware aenseggen zijnre vrienden, dat hy eenich groot quaet bedreven moeste hebben, nadien hy so swaerlijc van Gode was aengetast, met een benevelde bedroeftheyt, wat gedoolt mochte hebben uyt onwetenheyt in't spreken: soude daer uyt bewesen mogen werden, dat Job een zondaer was, ende zondichde?

11 Dat en sal hy niet seggen, die d'onderscheyt te recht verstaet, tusschen dolen ende

tusschen zondigen. Daer af hier voor 1. 15. &c. genoeg is verklaert. Dus sietmen dat met dese sproke Jobs, niet een hayrken meer dan met d'ander voorgaende twee en mach werden bewesen, dat niemant hier en mach leven sonder te zondigen.

III.

Job. 25: 4.

Mach oock de Mensche by gelijckenisse van Gode gherechtvaardicht worden, of mach de Mensche van een Vrouwe geboren reyn verschynen? Siet de Mane en blincket oock niet, noch de Sterren en zijn niet suyver in sijnen aenschouwen.

Antwoorde.

Wiens woorden zijn ditte? Godes? neen. Jobs? neen ooc niet. Wiens dan? Der geenre die by den eenigen waren rechter, van dese disputatie tusschen henluyden ende Job, voor onrecht worden gheoordeelt. Die stonden ooc voor de selve opinie van dese luyden, willende bewysen dat Job niet en was rechtvaardich, maer een zondaer. Dit dient den schijn-Gereformeerden, soo henluyden dunckt, ende nemen alsoo met den vrienden Jobs den kijf aen tegen Job, ja tegen het vonnisse Godes selve.

2⁺ Want daer God seyt tot Jobs vrienden dat sy niet recht gesproken hebben, als zijn knecht Job, oordelen dese onse Jobs vrienden, dat Jobs vrienden recht ^{+Job 42. 7} ghesproken hebben in heure beschuldighen van Jobs rechtvaardicheyt, ende mitsdien mede dat Job int verantwoorden van syne rechtvaardicheyt (so hier voor is verhaelt) ⁺onrecht gesproken soude hebben.

3 Sy moeten voorwaer self weten, dat henluyden waerachtige tuygenissen tot ^{+2. 7.} bevestiginge van heure zondige Leere gebreken, nadien sy niet en schromen heure bewysinge te stelen uyt getuygen die van Godt selve voor onwaerachtich blijcken, berispt te wesen.

4 Lieve, wat is dit toch anders metter H. Schrift gehandelt, dan of eenich Godtloos willende bewysen, dat Jesus Christus gheweest soude zijn een Wijn-suyper, een verleyder, ende een lasteraer Godes, daer toe bestont te misbruycken die ghetuygenissen der Schriben ende Phariseen?

5 Souden henluyden seggen daerom moeten waerachtich zijn, om dat het inde Euangelien is verhaelt? Tis wel waerachtich dat sy sulcx vanden Heere hebben gesproken, dit tuygen oock d'Euangelisten. Maer tuygen die dat sulck segghen der Phariseen van de Heere waerachtich was? geen ding minder.

6 So tuycht de Schrift ooc waerachtelijc dat die vrienden Jobs sulcx tot Job hebben gesproken. Maer zy en tuycht niet dat sy 'tgeen recht is, daer aen spraken. Immers Godt self seyt, dat Jobs vrienden niet recht en hebben gesproken.

7 Siet nu met wat getuygen dese luyden heur logen pogen waarheyt te doen schynen. Merckt oock wat wy uyt dit boeck Jobs selve hier af behooren te geloven. Dit boeck brengen sy self voort, laet dit de rechter zijn: Ende uyt dit Boeck besluyt ick also.

8 Godt selve oordeelt Job oprecht ende rechtvaardich. Dese Leeraren oordeelen dat niemant na Godes oordeel rechtvaardich is, noch oprecht. Deser Leeraren oordeel

ende leere blijkt in desen dan valsch te wesen, want het is opentlijk tegen Godes oordeel.

9 Wilmen sien dat de vrienden Jobs niet oprechtelijck en handelen? Men mercke op 'tgeschille dat sy met Job hadden. Job en hadde niet geseyt, dat hy soo rechtvaerdich was als God is. Neen, maer als hy hem beschuldichden van eenich groot quaet bedreven te hebben, verantwoord Job zich daer van met zijn onschult ende rechtvaerdicheyt.

10 Daer uyt nemen sy onrechtelijck oorsake, stellende de waerheyt voor, om een onwaerheyt daer uyt te bewysen. Wat was dese waerheyt? Dat geen mensch by gelijknisse van Gode en mach gerechtvaardicht worden. wat was de onwaerheyt? Dat sy spraken als of Job geseyt hadde dat hy by gelijknisse van Godt rechtvaerdich was, want dit en hadde Job niet geseyt. Ende so mengelende heur logen onder een waerheyt, betegen sy Job met een logen, onder een waerheyt vermomt zijnde.

11 So doen dese luyden nu mede. Noyt heeft iemant (dat ick gelesen of gehoort hebbe) geseyt, dat een mensch by gelijknisse van Gode volmaeckt mach wesen, te weten volmaeckt als Godt is. Maer vele hebben gehouden, (so mede ick houde) dat de herboren mensche hier menschelijcke volmaecktheyt mach hebben. Dit horende, calumnieren sy met Jobs vrienden, datmen den mensche maect so volmaeckt als Godt, ende datmen den mensche Godlijcke volmaecktheyt toeschrijft. Rechts of daer niet so wel en ware Menschelijcke ende Goddelijcke volmaecktheyt, als menschelijcke ende Goddelijcke rechtvaerdigheyt.

12 Men soudet voorwaer moeten seggen, verkeerdelijck genomen te werden, so iemant seyde, dat die sterren klaer zijn, daer uyt wilde duyden, by hem verstaen te zijn, dat die Sterren so klaer of licht zijn als de Sonne. Laet nu de sonne so klaer wesen ende licht, als sy is, datmen geen klaerheydt der Sterren meer en mach sien als de Sonne, mits inden Hemel zijnde, den gantschen Hemel volkomelijck verlicht, wie sal daer uyt mogen besluyten, dat de Sterren, om dat sy by gelijknisse van de Sonne niet klaer en zijn noch lichten, van selfs duyster zijn?

13 Ende ghy, o klare Sonne, neemt nu de sprake aen, ende segt, dat niet alleen de Sterren, maer oock de Mane self heur licht niet van selfs en hebben, maer van u ontfangen, ende sonder u te aenschouwen duyster zijn. Dit sal waerheyt zijn: maer soudet daerom waerheyt zijn, of ghy wilde seggen dat overmidts Sterren ende Mane haer licht van u licht ontfangen, ende om dat heur licht minder licht is dan uwe, dat daerom noch Maen noch sterren niet licht en zijn, maer duyster. Ontfangen sy ende hebben sy het licht van u, so hebben sy't immers. Hebben sy het licht, soo zijn sy immers licht: al haddet ghy Sonne oock 'tlicht van seven Sonnen.

14⁺ So mede. Men weet dat God self 'tlicht is, dat hy de Sonne der rechtvaerdicheyt, ende dat wy alleen in synen lichte het licht sien, ende in synen Christo onse rechtvaerdigheyt rechtvaerdich zijn, soude daer uyt volgen, dat sulcke lichten des Werelts die heur licht laten lichten, geen lichten *ende* niet rechtvaerdich, maer duysterlingen ende onrechtvaerdigen souden moeten wesen? ^{+psal. 35. 10}
^{+1. cor. 1. 30.}

15 Seker, gelijk de Sterren ende Mane niet berispelijc en zijn om dat sy in klaerheyt der Sonnen klaerheyt niet ghelijck en zijn: want sy van Gode niet en zijn daer toe gheschapen dat sy de Sonne in klaerheyt soude gelijk wesen: also en is de Mensche, sodanige rechtvaerdicheyt hebbende als hem toestaet, ende toe is geschapen, niet berispelijck of strafbaer, om dat zijn menschelijcke rechtvaerdigheyt die Godtlijcke niet gelijk is: gemerckt de mensche daer toe niet en is geschapen dat hy in rechtvaerdicheydt Gode gelijk soude wesen, dat is, self Godt zijn.

16 Sulcx dat so iemant den Mensche wilde straffen, om dat zijn rechtvaerdicheyt niet gelijk en is de Godlijcke, die soude God self moeten straffen, om dat hy den mensche soo heeft gemaect, dat hy die niet en mach gelijk wesen. Want God den menschen niet en gebiedt te wesen, 'twelck hy niet gestelt heeft inder menschen macht om sulcx te wesen. So ist so nu luttel in des menschen vermogen gestelt, om in rechtvaerdicheyt Gode (die rechtvaerdicheyts fonteyn is) gelijk te wesen: alst luttel inder Sterren vermogen is in klaerheyt der Sonne, ende alst in't gedierts macht is in redelijckheyt den mensche oock niet gebreckelijck, onvolmaect, ende zondich, dat hy in rechtvaerdicheyt Gode niet gelijk is.

17 Ende en betoonen daerom dese partyen met het invoeren van dese sproken, tot bewijs dat geen mensch hier de menschelijcke volmaecktheyt hebben, ende niet sonder zondighen leven en mach, niet anders, dan dat hen-luyden bewijs der H. Schriftueren ontbreekt, dat sy onbescheyden zijn, ende dat sy die waerheyt weder-spreken, met gedraeyde sproken der Schriftueren, die sy niet en verstaen, ende die haer zaecke niet stuten, maer ter neder werpen.

18 Dese meyninge is also oock geweest by de Ouden. Men lese onder meer andere Augustinum, die schrijft als volcht: ⁺⁺⁺*Lesen wy niet inden Euangelio veel goede dingen, als een goede boom, een goede schat, oock een goet mensche, ende goet knecht, goet genaemt te worden? Al hoe wel alle dese op sich selve ge-aenmerckt wesende, goet zijn sonder twyfele: nochtans, indien wy het ooge slaen opte goetheyt Godes, geen aller desen en sal goet zijn nae luyden van des Heeren woorden selve: dat niemant goet is, dat Godt alleen. Ten aenschouw vande welcke de Apostelen, die vermidts heur verdienste van heure verkiesinghe, boven maten de goetheyt des menschelijcken gheslachte verre te boven gingen, nochtans quaedt worden genaemt van den Heere, als hy tot heur sprack aldus: ⁺Ist dan dat ghy, die quaedt zijt, goede gaven uwe kinderen kondt geven: hoe veel te meer sal u Vader die in den Hemel is, goede gaven geven den genen die hem bidden: eytelijck gelijk als onse goetheyt in quaedtheyt verandert, ten aenschouw vande alderhooghste goetheyt: also wordt oock onse rechtvaerdicheyt, gheleken zijnde by de Godlijcke rechtvaerdicheyt geleken by eenen onreynen Doeck, daer de Propheet Isaias seyt: ⁺ Alle onse gerechtigheden zijn als een onbesmette Doeck eender, &c.* ^{+Sermo. de tem. 43.}
^{+Mat. 7. 17}
^{+Luc. 6. 45.}
^{+Mat. 12. 35//25. 21.}
^{+Mat. 7. 11}
^{+Isa. 16. 6.}

19 Daer seyt Augustinus voort, dat de Wet, die de Engelen was gegeven, Gal. 3. Die heylich, Rom. 7. rechtvaerdich ende goet is, by gelijkkenisse des Euangeliums, niet goet te wesen geseyt wort. Ezech. 20. 25.

V.

Iob 15. 14// 15. 16.

Wat is de Mensche dat hy onbesmet soude zijn, ende dat die van een Wijf geboren is rechtvaardich soude blijcken? Siet, onder sijne Heyligen en is niemant onveranderlijck, ende die Hemelen en zijn niet reyn in sijn aenschouwen. Hoe vele te meer is grouwelijck ende onnut de Mensche, die boosheynt drinckt gelijk als water.

Antwoorde.

De Mensche is goet, een schepsel Godes, [†]het welck Godt, door Christum zijn woordt, so wel vermach van onreyn reyn te herscheppen, als hy't eerst door't selve woordt [†]Gen. 1. 27. 21. van Aerde vermoghen heeft goet te scheppen. Of wilmen seggen dat d'almachtige waerheyt niet soo veel machts en heeft om den Mensche te suyveren, als de nietige logen macht heeft om hem te besmetten?

2 Of wil iemant seggen, dat Godt geen wil en heeft om den onreynen mensche gants reyn ende suyver te maken? Die sal moeten logen-straffen soo grooten menichte getuygenissen der H. Schriftueren, dat Godt sulcx te doen belooft: [†]*Ick sal [seyt de Heere] een reyn water op u uyt-storten, ende ghy sult gereynicht worden van alle uwe smerten.* Item. [†]*Die sich self voor ons heeft gegeven, op dat hy ons soude verlossen van alle ongerechticheyt, ende op dat hy hem soude reynigen een aengenaem Volck, &c.* [†]Ezech. 36. 25. [†]Tit. 2. 14.

3 Dat dan Godt immers ten minsten soo wel macht heeft om ons door zijn waerheyt te reynigen inder waerheyt, als de logen vermach ons door zijn bedroch te besmetten, en derf niemant lochenen. Dat Godt sulcx oock wil, blijckt soo klaer uyt die twee voorschreven, als uyt menichte derghelijcke andere schriftelijcke getuygenissen, en mach niemant lochenen. Laet nu iemant lochenen, kan hy, dat het mogelijk is, dat een mensche van een Wijf geboren onbesmet ende rechtvaardich soude zijn, sonder gesamentlijck d'Almogenheyt Godes, ende der H. Schriftueren waerheyt te lochenen.

4 Dat nu onder de Heylighen Godes niemant onveranderlijck is, gemerct sy al 'tsa-

men veranderen mogen van minder in meerder goetheyt, door't op-stygen van d'eene klaerheyt in d'andere, en maect den heyligen niet meer onvolmaect, strafbaer, ofte zondich: dan't hem sulcx maect dat sy al t'samen niet self en zijn die onwandelbare God, diens eygenschap is so volmaect alleen te wesen, dat hy so luttel vermeerderen mach, als verminderen. Wat dienen nu dese dingen tot bewysinge, van dat alle menschen onvolmaect zijn, ende noch altijd sondigen?

5 Aengaende de Hemelen, is mede gesproken by gelijckenisse van Godes onbegrypelijcke loutere reynicheyt. Maer wilmen dit mede (als 'tvoorsz seggen vande Menschen rechtvaerdicheyt) nemen eygentlijk gesproken te zijn, soo datmen den Hemelen wil seggen, onreyn of quaet te zijn. Ick sal vragen, wiese soo onreyn ende quaet gemaect heeft? De mensch niet, de Engelen mede niet. Wie anders dan God heur Schepper selve? Sal nu het goede ende reyne maecksel des goeden ende suyveren Scheppers onreyn of quaedt genoemt mogen worden inder waerheyt?

6 Datter oock quade Menschen zijn, die grouwelijck zijn ende onnut, houde ick voor waerachtich: maer geensins dat alle Menschen sulcx zijn ende blijven. Dese Text en seyt sulcx oock geensins, maer wel dat de mensche die sodanich is niet reyn en is in Godes aenschouwen. Volcht nu daer uyt, dat alle menschen, niemandt uytgenomen, soo grouwelijck zijn. Siet nu eens hoe dese luyden hier uyt besluyten.

7 De Mensche die grouwelijc ende onnut is, oock boosheyt drinckt als Water, en is geensins reyn in Godes aenschouwen: dus blijkt dat gheen menschen altoos reyn zijn in Godes aenschouwen. Laet my mede so bewysen ende besoecken, of sy mijn sulck quaet bewijs voor goet sullen aennemen. De menschen die suyver van herten zijn, die zijn salich ende sullen Godt sien, dus blijkt dat alle menschen salich zijn ende Godt sullen sien. Is dat so niet spottelijck als spottelijck, de Goddelijcke Schrift mishandelt?

8 Maer wat doe ick moeyten in't wederleggen van dese misbruyckte tuyghenissen? Sijn sy niet gantsch van eenre aert als de voorgaende? Komen die niet mede voort uyt den vrienden Jobs? uyt tuygen van Gode verworpen? Wat machmer dan anders mede in desen bewysen, dan datmen geen ware tuygen en heeft, om dese logen vande blyvende onvolmaecktheyt, ende van't altijd sondigen mede te bewysen?

VI.

Psal. 129: 3.

Ist Heere, dat ghy acht neemt op die boosheyden, wie sal o Heere bestaen mogen.

Antwoorde.

Wie anders dan die (so de Psalmist seyt) ⁺ tot Gode derf met waerheyt seggen: *Maer ick sal in rechtvaerdicheydt voor dynen aensichte verschynen.* ⁺ Wie anders dan ^{+Pro. 15. 15} die onnosel van handen, ende suyver van herten zijn? Dese sullen opstygen op ^{+Psa. 23. 4.} den berch des Heeren, ⁺ende dese sullen Godt aenschouwen. Of zijnder geen soodanige? Dat machmen niet seggen sonder dat voorschreven seggen, so wel ^{+Mat. 5. 8.} Christi als der Psalmistes, ydel ende spottelijck te maecten. Want dat waer geseyt, de mensche die soodanich of al-dusdanich is, sal op den berch des Heeren op-stygen,

salich zijn, ende Godt sien. Maer noyt en was, is, noch en sal geen mensch sodanich wesen. Dus sal de gene die noyt en was, is, of sal worden, op des Heeren berch stygen, salich zijn, noch Godt sien. Machmen sulcken ydele dwase redenen, ooc den Psalmist, ick swijge Christi, toe-schryven?

2 Maer wie sal de mis-bruyckers van dese sproke moghen toe-laten, dat altijd by sulcken vrage: Wie sal dit, of dat doen? Verstaen moet worden, niemant? Niemant segh ick noch, van den genen die oyt heeft gelesen, dat sulck vragen gemeenlijck beduyt: selden iemant, of seer weynich menschen.

3⁺ Soo vraecht Sare mede: wie hoorende dat Sara Abraham, nu oudt wesende, een Soon baren ende suygen soude, sal dat geloven? Lieve seght, hebben die Joden, ^{+Gen. 21. 7.} ick zwyge de Christenen dat niet gelooft? Het docht haer (als't oock was) een seltsaem wonder werck, ende liet haer daerom beduncken, dat selden iemant sulcx soude geloven.

4⁺ Soo roept oock Isaias: willende het aenstaende wonder-werck Christi vertellen: Wie gelooft onse Predicken? Hy wil seggen seer weynige. Want soo daer niemant ^{+Isa. 53. 1.} en was die des Heeren woordt door Isaiam geloofde: Waer was de Kercke Godes? Waer die Gelovigen? Waer die seven duysent Mannen, die heur knien voor Baal niet en hadden gebogen?

5⁺ Ende so seyt Salomon: *Veele menschen werden barmhertich genaemt: maer wie sal een getrou Man vinden?* Is dan Abraham niet ghetrou geweest? Is Moyses niet ^{+Pro. 20. 6.} getrou geweest? Is Timotheus niet getrou geweest? Vryelijck ja. Want sulcx getuycht de heylige Schrift wel uytdruckelijck. Gal. 3. 9. Hebr. 3. 6// 1. Cor. 4. 17. Is de Apostel Paulus self niet getrou geweest? Hy self seyt ja, dat hy't van Gode heeft verkregen, 1. Cor. 7. 25. Maer vindtmn veel die so getrou zijn? Vryelijck neen.

6 Alsoo (om hier niet veel onnodich bewijs van desen te stellen) en machmen uyt dese vrage niet anders voort-brenghen dan sy inne heeft: te weten, niet dat niemant, maer wel dat seer weynich menschen voor Gode bestaen mogen. Weynich menschen zijn't, die daer gheloven dat Godt heur wil ende mach verlossen van alle heure ongerechticheyden. Dit seyt de Psalmist inden selven Psalm: ^{+dat Godt Israel sal doen, dat is immers iemant, te weten, de Gelovige, die met Gode het quade} ^{+Psal. 129. 8} verwint, *ende* met Gode heerschappe. Doet Godt dit in niemande, hoe mach dese Psalm waerhey spreken? Is dat niet, wat gheloof laetmen dese tuyge selve?

VII.

Psal. 142: 2.

En treedt met dynen Knechte niet in't Oordeele, want in dynen aenschouwen en sal geen levendich Mensche gerechtvaardicht worden.

Antwoorde.

Wilmen dees woorden: in dynen aenschouwen: verstaen, by gelijkenissen Godes, daer en sal niemandt tegen spreken, maer dan en bewijstmen hier mede ooc niet die onmogelijckheydt van't onsondige leven, so hier voor is gesien. So mede niet, indien men geen Mensch verstaet, ⁺ voor seer weynich Menschen, 'twelck inde H. Schrift so wert genomen, als mede hier voor is gebleken. +1. 39. 40.

2 Maer wilmen dit verstaen na de uytlegginge der genaemde Gereformeerden, ende henluyden gelove geven: wat gelove sal dan hebben d'Euangelist Lucas: het openbaer tegen-deel in twee persoonen teffens uytsprekende? Seyt daer de H. Geest niet selve van Zacharia ende Elizabet: *Ende sy waren beyde rechtvaardich voor Godt?*

3 Hy seyde niet simpelijck sy waren beyde rechtvaardich: hy seyde niet sy waren beyde rechtvaardich voor den menschen, maer hy seyde wel uytdruckelijc, sy waren beyde rechtvaardich voor Godt.

4 Ende op datmen oock dit segghen niet verkeerdelijck en soude buygen op een waengerechtigheyt, of een toerekentlijcke rechtvaardicheyt, bestaende alleenlijck metten genaemde Gereformeerden in't niet toerekenen vande zonden, diemen waerlijck heeft, ende int toerekenen vande rechtvaardicheyt, diemen inder waerheyt niet en heeft: so verklaert de H. Geest daer by wel naecktelijck, dat hy spreekt, niet van een waen-gerechtigheyt, maer van die ware rechtvaardicheyt, seggende: dat sy wandelden in alle des Heeren gheboden ende insettingen onberispelijc. So dat den wroegers des H. Godes den mondt al gestopt, oock hier voor.

5 Dese twee levendige menschen waren gerechtvaardicht in Godes aenschouwen, ⁺of voor den oogen Godes, die niet: als dese grouwelijcke luyden: ⁺ *Den Godtlosen rechtvaardicht, noch de rechtvaardigen en verdoemt.* So mocht mede den Psalmist +Pro. 17. 15
selve, so hy selve seyde, *in rechtvaardicheyt verschynen* [niet voor den menschen +Psa. 16. 15
alleenlijck, maer oock] ⁺*voor't aenschijn Godes.* Want hy selve dorft oock
troostmoedelijck tot Gode seggen: *Oordeelt my, Heere, na mijn rechtvaardicheyt,* +Psa. 7. 9.
ende na mijn onnoselheyt over my.

6 Men late dan de Godtlijcke waerheyt inde Schrift gelove hebben boven de logenachtige menschen, daer inne: datter al eenige zijn die in Godes aenschouwen gerechtvaardicht worden, of schoon der selver getal so kleyn is, dat sy by den grooten menichten Godtlosen geleken zijnde, nauwelijcx iemandt schijnen, 'twelc also gelooft zijnde, en salmen de Psalmist in dit zijn seggen ooc geen geloof altoos benemen, als sprekende hier oneygentlijck, 'twelck Godes geest inde H. Schriftuere niet ongewoon is te doen, so nu geseyt is.

7 Want anders, somen die woorden: geen levendig mensche: verstaen wil voor gantschelijck niemant, so salmen oock moeten seggen: dat de Heere Christus selve als hy inden vleesche leefde, niet en mochte gerechtvaardicht worden in Godes

aenschouwen: of men sal moeten segghen, dat hy geen waerachtich Mensch en was, 'twelck beyde lasteringhe waer te dencken.

8 Men moet dan belyden dat de Mensch Jesus Christus niet begrepen noch gemeynt is gheweest onder of met dese woorden des Psalmistes. Nadien nu die ware Jongeren ende levende lidt-maten Christi so een zijn met Christo, als des lijfs leden metten hoofden, ja als Christus selve een is, met synen Hemelschen Vader: ⁺Wie sal mogen ontkennen dat sodanige ware ledekens Christi heurs hoofts rechtvaerdicheyt inder ⁺Joan. 17. 21//22. 23. waerheyt (niet in een wane) deelachtich zijnde, mede als heur hoofd niet gemeynt en worden, onder de voorschreven woorden, maer in Godes aenschouwen gerechtvaerdicht worden?

9 Of en zijn dit niet de ware Heyligen ⁺ *beroeven naden voornemen* [Godes] *die hy heeft voor-weten ende voorsien dat sy gelijkformich soudent worden, het even-beelde zijns Soons?* Dat en mach niemant lochenen. Sy zijn dan den ⁺Rom. 8. 28 Van waen ende ware rechtvaerdicheyt. even-beelde zijns Soons gelijkformich, dat sal moeten zijn in een waen-gerechtigheyt, of in een ware gerechticheyt.

10 Seytmen inde waen-gerechtigheyt, te weten, dat sy niet inder waerheyt rechtvaerdich en zijn, maer dat sy noch onrechtvaerdich zijnde voor rechtvaerdich gerekent worden by Gode: soo salmen oock moeten seggen, dat Christus selve oock niet inder waerheyt rechtvaerdich en is, maer dat hy onrechtvaerdich zijnde voor rechtvaerdich gerekent wert by Gode. Want dan, ende anders niet, soudent sy den even-beelde van Godes Soon gelijkformich wesen.

11 Daer inne (seyt 1. Joh. 4. 17.) is de liefde volmaect met ons: dat wy betrouwen hebben in den dach des Oordeels, dat wy in dese Werelt zijn, soo als hy is. Wie sal seggen dat Christus niet waerlijck, maer waenlijck of toe-rekentlijck rechtvaerdich is?

12 Maer waer dit lasterlijck te gevoelen van Christo, die selve inder waerhz de rechtvaerdicheyt is. Ende wilmen ooc Gode in syne Predestinatie niet onseker, oock den geest der waerheyt: door d'Aposten hier sprekende, niet logenachtich maken, soo salmen moeten bekennen, dat sulcke beroepen Heyligen Godes in Christo, dat's inder waerheyt (niet in een wane) rechtvaerdich zijn, ende in ware rechtvaerdicheyt gelijkformich zijn, het even-beelde des Soons Godes. Is dat, wie mach ontkennen dat sulke levendige menschen gerechtvaerdicht worden int aenschouwen Godes?

VIII.

Proverb. 20:9.

Wie wil seggen (eenige houden, wie mach seggen) mijn Hert is reyn, ick ben suyver van zonde.

Antwoordt.

DAt met sulck vragen: Wie is, wie doet, of wie mach dat doen oft wesen, inde H. Schrift door-gaens wort betekent, niet niemant, maer *selden* iemant: is licht met menichte van tuygenissen der heylighe Schriftueren te bewijsen. Ende vernoeye my met een of twee getuygen, op gelijcke wijze van vragen hier voor gestelt: also sulcx van selfs soo kenbaer is, voor den genen die sich in't lesen vande H. Schrift iet geoeffent hebben, dat het voor sodanigen een onnodige bewijsinge is.

2 Maer den genen die aldus seer steunen op een maniere van spreken, die sy niet en willen verstaen, wil ick vragen: Wat middel sy weten om dese heure onrechte meyninghe van dese sproke staende te mogen houden, sonder omme te stoten ende spotlijck te maecken groote menichte van sproken eygentlijc ende naecktelijck betuygende? wat de genen doen of te verwachten hebben, die suyver van ⁺¹ handen of herten zijn, wat d'eyntelijcke ⁺² oorsaecke van Christi lijden is, wat Christi dierbare ⁺³ bloet voor kracht heeft *ende* werckt, dat ons ware suyveringe wordt ⁺⁴ 4 belooft, *ende* datter zijn die ⁺⁵ suyver zijn van herten?

3⁺ Job seyt, ⁺dat de Rechtvaerdige synen wech sal houden, ende die suyver van handen is, sterckheydt. De Psalmist seyt, ⁺dat die sonder smet inne gaet, ende rechtvaerdigheyt werckt, rusten sal op den heylighen Berch des Heeren, ⁺soo mede, dat die gene die onnosel is van handen ende suyver van herten op den Bergh des Heeren sal klimmen, ende in zijn heylige plaetse staen. ⁺Item, dat die onbevleekten salich zijn. Salomon seyt, dat het werck oprecht is, vanden genen die reyn is, ⁺*ende* Christus selve seyt, ⁺dat die suyver van herten zijn, saligh zijn, ende Godt sullen sien.

4 Alle sulcx met meer dergelicke goede saken werden inde H. Schrift geseyt vande genen die suyver zijn van herten, handen, of wandel. Soo-mer nu geen sodanighen en vindt: wat sal alle sulcke seggen des H. Geests mogen geacht worden, anders dan een spotternye, ende ydel geklap? Want zijnder geen sulcke, wat salt anders zijn dan of iemant veel schoone dingen dichtede van een Phoenicx of ander versiert ding, dat noyt en was, is of wesen sal?

5 Maer willen dese Leeraers seggen, dat het niet vergeefs geschreven en is, of schoon geen sulcke inder waerheyt en werde bevonden, ghemerckt zy't dan hebben inde toerekeninghe: dat is, de suyverheyt sal hen-luyden toe-gerekent worden. Dat is een Droom hebben, een Waen hebben, ende een recht niet hebben. Wie hongerich wesende, soude hem vernoegen mette toe-gerekende gesontheyt, of gevangen wesende, mette toegerekende vryheyt: als hy noch gelijcke wel als te voren hongerich, kranck, ende gevangen bleef?

6 Laet ons dit *alleen* in een der voorsz stucken verklaren. Men neme dat den Herborene toegerekent worde die suyverheyt van Herten, blijvende zijn herte noch altijd onsuyver ende besmet. Wel aen, desen sal ooc niet inder Waerheydt Godt sien, maer sonder hem te sien sal't hem toegerekent worden dat hy God siet. Want nademael God niet waerachtelijck gesien en mach werden met het ooge des herten, dat metten slijcke der zonden besmet is, ende verblindt: so en mach hy niet gesien worden inder waerheyt, dan vanden genen welcker herten ende der selver ooge suyver zy.

7 Ist ooc so, dat niemant God waerachtelijck, maer alleen toe-rekentlijck mach sien: so en mach ooc niemant waerachtelijc, maer alleen toerekentlijck salich wesen.

^{+1.}
^{+2.}
^{+3.}
^{+4.}
^{+5.}
^{+1.}
^{+Job 17. 9.}
^{+Psa. 14. 7. 2}
^{+Psa. 23. 3. 4}
^{+Psa. 118. 1.}

^{+Pro. 31. 8.}
^{+Mat. 5. 8.}

Siet, so bevint sich dat dese genaemde Gereformeerden (willende maken een toe-rekentlijcke, dat is, een gewaende of gedroomde onderdanicheyt Godes inden herboornene, voor de selve oock) dichten niet dan een gewaende of gedroomde salicheyt. Willen sy dan niet eenmael selve ontwaken uyt sulcke heure toversche dromen ende verderffelijcke versieringen?

8⁺ Wat maectmen dus doende vande oorsake, ten welcken eynde onse Salichmaker Jesus gestorven is, doch mede anders dan een ghespooock ende droom? Heeft dat onnosel Lammeken niet vrywillich sich selven opgeoffert inden doot, om wech te nemen des Wereldts sonden? ⁺Om onse sonden wech te nemen? ⁺Om ons met synen suyveren bloede te suyveren van alle sonden? ⁺⁺Heeft hy niet sich self voor ons gegeven, om ons te bevryen van alle gherechticheyt, ende sich te reynigen een Volck, dat aengenaem sy, ende neerstich in goede wercken? ⁺Joa. 1. 29. ⁺1 Joa. 3. 5. ⁺1 Joa. 1. 7. ⁺Tit. 2. 13.

9 Dit alles en mach immers niemant lochenen. Is dat het eynde daer toe Christus Mensch geworden is, ende geleden heeft: soo moetmen immers belyden, dat hy sulcke suyveringe in den gelovigen heeft willen wercken. Synen wille blijkt hier. Nu moetmen bekennen, dat hy't vermogen heeft ende vermach. Of men moet zijn almogentheyt ende mits-dien zijn Godheyt ontkennen ende versaecken.

10 Dit sal sich oock de naem-Christen wel wachten. Wie kan dan meer lochenen dat sulcke ware suyveringe van herte, handen, ende Wandel inden herboornen hier mach geschieden? Hier segge ick, Hier wercktmen, niet inder nacht hier na. Hier moet het ooge simpel ende klaer zijn, ende hier moet de Gelovige selve reyn zijn, ⁺sullen hem alle dingen reyn wesen. ⁺Tit. 1. 5.

11 ⁺De Gereformeerden en willen self niet lyden dat de gelovigen hier na in't Vagevyer gereynicht sullen worden van haere sonden, noch veel minder dat sy de onreynicheyt der sonden met sich sullen dragen inden Hemel. Ten mach oock niet zijn dat yemants sonden af-gewasschen werden tot een ander plaetse, dan daer sy zijn. So zijn dan elcx sonden in hem hier in dese Werelt. Hier moeten dan elcx sonden afgewasschen worden: of hy salse wel eeuwelijck in syne Siele behouden. ⁺3.

12 Van dese reyninge in't Bloet ons Heeren leestmen ditte: ⁺Ist soo dat het bloet der Bocken ende Stieren, met d'assche van den Kalve, gesprengt zijnde, den besmetten heylicht tot suyveringe des Vleesches: Hoe vele te meer heeft het bloet Christi, die door den H. Geest sich selve onbesmet, Gode heeft opgeoffert, onse Conscientie gereynicht van den dooden wercken, om den levenden Gode te dienen? ⁺Neb. 9. 13. 13.

13 Soo langhe de Mensche in sonden leeft, blijft hy de gerechticheyt doot. Sulc sondige dode werckt dode ende sondige wercken. Met dode ende sondige wercken en dientmen den levenden Gode niet: op dat nu onse Conscientien inden bloede Christi, dat's in zijn lijden ende sterven in ons, mits dodinge der sonden van sulcke dode wercken gereynicht souden worden, heeft Christus sich selve onbesmet Gode op-geoffert.

14 Soo moetmen nu seggen, dat niemants conscientie alsoo inder waerheyt vanden doden, of sondigen wercken gereynicht en is, ende mitsdien dat het dierbare bloet ende lijden Christi heel krachteloos is: of men moet belijden dat iemandt alsoo in der waerheyt door het bloedt ons Heeren gereynicht is vanden doden wercken, dat hy voorts aen den levenden Godt in een nieu leven uyt reynder herten in heyligheyt ende rechtvaerdigheyt dient.

15 Het eerst seggende, lochentmen de kracht van't lijden Christi. Maer seytmen het tweede, soo eertmen het lijden ende den doot Christi waerdelijck: ende dan mogen alle, die alsoo in Christi bloet gewasschen zijn, met waerheyt seggen: mijn herte is reyn, ende ick ben suyver vande sonde.

16 Of wascht Godt niet soo volkomelijck in't bloedt zijns Soons, ende in't levende Water van die suyvere Fonteyn des levens, dat onse sonden wit worden als Sneeu, of zy al schoon te voren waren root als Scharlaken? ⁺

17⁺ Of en weten die ghenaeemde Gereformeerden niet dat ons sulcke ware ende volkomen suyveringe van Gode is beloofd? Of weten zy't, maer en geloven sy des belovers toeseggen niet? Het eene waer onkunde van de heylige Schrift, 'tander van Godes getrouheyt. Geen van beyden en betaemt Leeraren die gelovich willen geacht zijn. ^{+Isa. 1. 18.} ^{+4.}

18⁺ *Ick sal, seyt Godt, op u uytstorten een reyn Water, ende ghy sult gereynicht worden van alle uwe onreynicheden.* Dit heeft de Heere oock volbracht inden doot zijns Soons, daer met hy, gebenedijt, ons heeft willen daer *stellen heylich, onbevleekt ende onberispelijck voor hem.* ^{+ezec. 36. 25.} ⁺Also hy (Gebenedijt) al voor des Werelts scheppinghe ons in Christo heeft *verkoren gehad, op dat wy souden wesen heylich ende onbevleekt voor synen aenschouwen inder liefden.* ^{+Col. 1. 22.}

19 Daer sietmen immers wel ontwijffelijck, dat ons beloofd wert suyveringe van alle onse onsuyverheyden: niet in een beveynsden schijn door den Menschen, maer die inder Waerheyt voor Godes aenschouwen, ja dat wy daer-toe verkoren zijn gheweest. Wie belooft ons dit? De almachtige Godt selve. ^{+Ephes. 1. 4.}

20 Is dit in niemant geschiet, of mach't in niemant geschieden, waer blijft des belovers waerheyt? Waer blijft zijn almogentheyt? Sijn wille blijckt in de beloften, oock in de verkiesinge. Mach hy oock waerachtich zijn, die daer seyt wat te willen doen, 'tgeen zijn Wille niet en is? Of mach hy almachtich wesen, die wat wil, maer niet en mach volbrengen, of is Gods eeuwige verkiesinge nu niet meer seker?

21 Soo moeten sy nu doen een van beyden: te weten, bekennen dat sulcke maniere van vragen: wie mach segghen, wie mach dit of dat doen, &c. Hier beteekent niet niemant, maer weynich menschen, 'twelck blijckt een gemeene gewoonte inde H. Schrift te wesen, daet uyt oock niet ongeschickts en volgt: of sy moeten ongeschictelijck, lasterlijck, ende Godselijck seggen, dat Godt ons met syne beloften bedriecht, of dat hy niet en is almachtich, ende dat Godt self bedrogen wort in zijn verkiesinge.

22 Maer datter zijn die met waerheyt mogen seggen, mijn herte is reyn, ende ick ben suyver van sonde, ende daer by oock dat de getrouwe Godt in syne beloften is waerachtich, in't volbrengen van al dat hy wil almachtich, *ende* en zijn eeuwich verkiesen niet twijffelachtich, blijckt ons inde H. Schriftuere een-drachtich.

23 Job, die na 't Oordeel van Godt selve recht hadde gesproken, ⁺ seyt dat hy sulcx hadde geleden sonder beverkinge zijnre handen, als hy suyvere gebeden dede ^{+Job. 16. 18} tot Gode. Salomon seyt, dat des geens werck oprecht is, die reyn is. Christus selve seyt, dat die suyver van herten zijn, salich zijn, ende Gode sullen zijn.

24 Sodanige zijnder dan noch, of daer sijnder ten minsten geweest, of daer mogender wesen: of men moet hier seggen als hier voor is geseyt, dat de H. Schrift spottlijck spreeckt van dingen die niet en mogen wesen, ⁺ te weten, dat reynen zijn alle dingen reyn. Maer daer is niemandt die reyn is, dus zijn alle dinghen reyn ^{+viiij. 7.} den genen die niet en is. Dat is, diens werck is oprecht, die reyn is. Maer niemandts werck is oprecht. ⁺Dus is het werck oprecht van den genen die niet en is, was, of wesen sal. Wat machmen sotlijcker, wat machmen oock ongodtlijcker dencken ^{+Tit. 1. 15.} vanden alwijsen Gode, die niet te vergeefs en seyt noch en doet?

25 Eyntlijck, so machmer wel hondert ende veertich duysent vinden op een plaetse der Schrifturen die daer mogen seggen, In onsen mondt en is geen logen gevonden, ⁺ende wy zijn sonder vleckes voor den Throon Godes. Van de Bruyt Christi staet geschreven: Du bist geheel suyver mijn Vriendinne, ende daer en is geen smette ^{+Apoc. 14.} in dy. ⁺

26 Ende dit is het volmaecte deel der Ledekens des selven Bruydts, die van ^{+Cant. 4. 7} Christo heur Bruydegom soo lief gehadt is, dat hy sich selve voor haer heeft gegeven, ⁺op dat hy haer soude heyligen, ende sich daer stellen een Kercke sonder vleckes of rimpele, maer dat sy zy heylich ende onbevleekt. ^{+Ephes. 5. 25.}

27 Laet het soo zijn, dat aen dit Lichaem, daer af Christus het Hooft is, noch altydt zijn swacke Ledekens, ⁺ die noch dagelijckx meer ende meer reyniginghe behoeven, soo dat sulcke rancxkens aen den Wijn-stock (Christus) door dagelijckx besnoeyen ^{+Joan. 15. 2} gereynicht worden, om te overvloediger vruchtbaer te worden: machmen daerom seggen, datter geen en zijn die volkomentlijck van desen volkomen Werck-man ghereynicht zijn? Datter geen Leden aen het gantsche Lichaem en zijn die soo volkomentlijck gesont gemaect zijn, na der Zielen, als Christus den Krancken na den Lichaem volkomentlijck genas, dat sy als wesende ghesonde ende stercke Leden, die noch swacke ende krancke ledkens, niet en souden mogen dragen.

28 Wilmen dit seggen: hoe salmen Christum een waerachtich Medicijn-meester der

Zielen mogen noemen? Heeft hy noyt iemants Zielen volmaecktelijck genesen, dat sal immers moeten gebreken aen sijn Konste, of aen sijn Wille? Aen de wille niet, want daer toe is hy mensch geworden, ⁺ende in de werelt gekomen, te weten, om den bedroefden van herten te genesen. ⁺Hy was ooc belooft om onse wonden te genesen. ⁺Luc. 4. 18
 Hy is ooc selfs gewont om onse wonden te genesen, ⁺te weten, onse boosheden, ⁺Jer. 30. 17
 ende niet alleen lichamelijcke wonden. ⁺Isa. 53. 5.

29 Christus heeft dan wil gehad om ons te genesen. ⁺Wie sal nu seggen, dat dit almogende Woord Godes (daer door Godt ons geneest) konst of kracht om te genesen heeft ontbroken? Immers d'Apostel Petrus seyt, dat wy door sijnen Bloede zijn genesen, ⁺ op dat wy den zonden gestorven zijnde, de rechtvaerdigheyt soudē leven. ⁺psa. 106. 20
⁺1. Pet. 2. 24

30 Siet daer is ware genesinge der zielen. Daer seyde de Apostel: wy zijn genesen. Hoe mach dit waer zijn, als daer noch noyt enig Litmaet aen Christi lichaem recht gesont gemaect, ende gantschelijck vander zonden sieckte en is genesen geweest?

31 Of daer nu schoon benefens aen't lichaem Christi swacke ende siecke Ledekens zijn: volcht daer uyt, datter geen recht genesen, ende gesonde, oock stercke leden aen en zijn? Even so weynich, als daer geen rijpe ende volwassen vruchten aen een selve boom moghen zijn, daer noch kleynē ende onrijpe vruchten aen zijn: Ende als daer geen volwassen mannen in een stadt soudē moghen zijn: om dat daer oock noch altijd jonge kinderkens zijn.

32 Wilmen dan Jesum niet lochenen te wesen de beloofde Christus, vermits het lochenen; dat hy oyt iemand inder waerheyd volkomentlijck na der zielen heeft genesen: maer hem (Gebenedijt) eeren, voor den beloofden Christum aennemen, ende de gantsche schrift daer inne geloven: dat hy die ware Medicijn-meester der zielen is, ende dat hy waerachtelijck eenige leden aen sijnen lichame heeft gesont gemaect, dat is, gereynicht vande siecte der zonden, die der zielen vlekken zijn, ende onreynigheydt, na welck beste ende Edelste (hoe wel het minste) deel 'tgantsche lichaem werdt genoemt reyn, ende sonder vleecke ofte rimpele: so moetmen bekennen, datter altijd sodanige reyne ende onzondelijcke, beneven andere swacke ende noch krancke, ledekens zijn aen den lichame Christi, die inder waerheyd, dat's in Christo, mogen seggen: Mijn herte is reyn, als gewasschen in den Bloede Christi, ende ick ben vry, suyver, ende genesen van de zonde, die ick gestorven ben, ende niet meer en leve. Want Christus, dat's de gerechtigheyt, leeft in my.

IX.

Ecclesiast. 7: 21.

Daer en is geen rechtvaerdich Mensch op Aerden die goet doet, ende niet en zondicht.

Antwoord.

DEse sproke blijkt sonder moeyte gantsch krachteloos, tot bewijs van't gene sy hier met meynen te bevestigen: terstont als maer gesien wordt op't gene hier in geschille staet. Dat en is niet, of iemand op aerden volmaect is, ende sonder zonde leeft, neen: maer of sulckx mach wesen. Nu en seyt hier de Predicker niet, dat niemant en vermach

niet te sondighen, maer dat daer niemandt en is. Daerom en bewijst dit niet altoos, van't gene men daer met poocht te bewijzen.

2 Hoewel nu sulcx genoeg is tot wederleg van desen sproke tot desen geschille, so wil ick noch, buyten ons geschille tredende, betonen datmen met de selve niet en mach bewijzen: datter nu niemandt en is, geweest is, noch komen sal, die sonder meer te sondigen leeft. Omme 'twelck te doen my te handelen staet, voorneemlijck van die ⁺¹ tijdt, van dat Woordt ⁺² Rechtvaerdige, van ⁺³ Zondigen, ende van't woordt ⁺⁴ Geen of Niemant. +1.

3 Aen-gaende de tijt, wert uyt dese sproke de bewijsinge ghenomen aldus: Wat op een tijt niet en is, dat en is tot geenen tijden. ⁺² In Salomons tijdt was niet een rechtvaerdige op Aerden, die goet dede, ende niet en sondigde. Daerom en wasser oock noyt daer voor, noch daer nae, gheen op Aerden. +3.
+4.
+1.

4 Alsoo soude oock moghen geseydt worden: Ten tijden van Noe waren niet dan acht Gelovighe Menschen opder Aerden. Daer by blijkt, datter nu ter tijdt mede niet meer Gelovighen op Aerden en zijn dan acht. Dit sluyt waerlijck niet wel. Nochtans is dese Bewijs-reden in als gelijk de voorgaende. Daerom en sluyt die mede niet wel.

5 Soude dan dese sproke Salomonis recht ter saken dienen, soo en moeste daer niet staen daer en is geen rechtvaerdich Mensch, &c. Maer daer moeste staen: daer en isser noyt geen gheweest, noch daer en salder geen namaels komen. Maer dit en seyt Salomon hier geensins.

6 Nochtans is de Heylige Schrift wel gewoon also te spreken. Ja sy spreeckt oock also van Salomone selve: ⁺¹Siet (seyt de HEERE tot hem) Ick hebbe u ghedaen na uwe woorden, ende hebbe u ghegheven een wijs ende verstandich Herte: so seer dat niemandt voor u uws ghelijck en is gheweest, nochte oock na u en sal komen. +2 Reg. 3. 12

7 Dese woorden hadde Salomon self vanden Heere, tot hem sprekende, ghehoort: het waren Woorden van machte, sulcx dat hem die niet lichtelijck vergeten en mochten zijn: ende soude de selve woorden mits-dien hier toe oock wel hebben weten te ghebruycken: soo zijn meyninghe daer met sulcx, als men't nu poocht te draeyen, daer-inne ware geweest, als neen.

8 ⁺¹Dergelijcke woorden leestmen mede vanden Koninck Ezechia, in gelijckenisse van de andere Koningen. Hy heeft ghehoopt inden Godt Israel, so dat na hem zijns gelijk niet en is gheweest van alle de Koninghen Juda: nochte oock niet onder de ghene die voor hem waren gheweest. Ende hy hingh den Heere aen, ende en weeck niet af van syne Voetpaden, ende dede de Gheboden die Godt Moysi hadde ghegheven. +4. reg. 18. 5

9 Ende sulcx is oock gheschreven van den Koning Josia: ⁺¹dat geen Koning zijns ghelijck voor hem was gheweest, die sich totten HEERE bekeerde, uyt alle zijn Herte, ende uyt zijn gantsche Siele, ende uyt alle zynen Krachte, na alle de Wet Moysi, noch daer en is na hem zijns gelijk niet opghestaen. +4. Reg. 23. 25.

10 Nadien nu de Godtlijcke Schrift wel gewoon is te seggen, 't en is voor noyt geweest, noch ten sal namaels niet worden, van't gene Godt weet dat noyt voor en was, noch na en sal wesen, 'twelc Salomon selven niet verholen en was, als selve sulcx van Gode oock gehoort hebbende: ende Salomon hier maer en spreeckt van de tegenwoordige, maer geenssins vande voorleden, noch vande toekomende tijt: soo sal elck omsichtich Leser hier licht kunnen mercken, wat ydeler bewijs het is, sulcx te willen bevestighen, uyt een sproke diens woorden 't selve geenssins mede brengen. Swijge noch dat het een onwijse bewijsinge is, te seggen, dat was sulcx op die tijdt, daerom ist sulcx tot allen tijden, soo mede is gebleken.

11 Het geen nu betoont is vanden tijt in dese sproke, is alleen genoegh om te verstaen: datmen de selve in desen onrecht doet, ende misbruyckt, in't trecken tot een ander meyninge dan daer inne is. Maer want het dickmael voorthalen der selver byden Geleerden, tot een vreemde sinne, byden Ongeleerden Menschen een valsche inbeeldinge heeft veroorsaect: hebbe ick tot alle overvloet van d'ander vier voorgehaelde Stucken, mede wat willen handelen, ende eerst van't woort Rechtvaerdige.

12 Rechtvaerdigh noemt de H. Schrift so wel die't worden, als die't zijn. [†]Want niemandt en wort rechtvaerdich sonder rechtvaerdicheyt te hanteren, soo en is ^{†2.} oock niemant rechtvaerdich sonder rechtvaerdicheyt te hanteren. Door dickmael hanteren wort het een gewoonte inden Mensche: ende daer't een gewoonte is moetmen't hanteren.

13 Onrechtvaerdicheyt ist, daermen den onschuldigen beschuldicht. Nu beschuldicht (soo Salomon seyt) de rechtvaerdighe eerst sich selve. [†]Is hy onschuldich, hoe kan hy in't beschuldigen vanden onschuldigen rechtvaerdich zijn of rechtvaerdicheyt ^{†Pro. 18. 17} hanteren? Is hy dan oock schuldich in't geen hy sich self beschuldicht, soo hanteert hy rechtvaerdigheyt, ende wort daer na rechtvaerdich genoemt, niet dat hy't nu al is, maer dat hy't hanteert *ende* dickmael hanterende sal worden. Van soodanige seyt de Apostel: Waer't dat wy ons selve oordeelden, wy en souden niet geoordeelt worden.

14 Dese strijden noch tegen de Sonde, na heur vermogen, ende zijn onder sulck ^{†1 Cor. 11. 3} strijden al Ridders Christi, die in't laetsten de zonde verwinnen in ende met Christo, de selve dooden ende vernielen, begevende alle heure leden tot dienste der Gerechtigheyt. Ende worden onder dit Wettelijck strijden oock mede rechtvaerdigen genoemt: als die so doende rechtvaerdigh worden.

15 Maer als sy de Sonde [†] gestorven zijn, [‡] 'tVleesch met zynen lusten ende begeerlijckheden gekruyst, ende den ^{*} Quaden overwonnen hebben, so zijn sy nu rechtvaerdigh. Dan houdt de strijdt op, als levende onder den [†] Prince des Vreden, in ware Vrede, de welcke het [‡] Werck of de Vruchte is, van Rechtvaerdigheyt.

[†] Rom. 6. 2

[‡] Gal. 5. 24

^{*} 1. Joan. 2. 14.

[†] Isa. 9. 7.

[‡] Jesa. 32. 17.

16 Dese vrede is * veylich inden † H. Geest, want heure ‡ vyanden zijn wech, sulcx dat hen de quade niet aen en * roert, *ende* also † verlost zijnde vande hant heurder Vyanden, dienen sy sonder vreesse Gode in heyligheyt ende rechtvaerdigheyt die hem aengenaem is, alle de daghen heurs levens. Siet dese zijn nu al rechtvaerdich.

* Isa. 11. 6 60. 11. 16.
Sopho. 3. 13.

† Rom. 14. 17.

‡ Zach. 2. 17. 19.

Mich. 4. 3

Isa. 35. 9.

* Joan. 5. 18.

‡ Luc. 1. 75

17 Alsmen dan al schoon dese sproke Salomonis verstaet van de ghenen gesproken te zijn die rechtvaerdich wordt, ende nochtans niet volkomelijck rechtvaerdich en is, soo en machmen uyt dese sproke geenssins bewijzen, dat geen Mensch op aerden volmaeckt mach wesen, ende sonder sondigen leven.

18 Maer wilmen dit oock duyden op den genen die nu al het quade heeft verwonnen, *ende* gedodet, die niet meer en leeft, maer Christus in hem, die alle de dagen zijns levens rechtvaerdigheyt hanteert, die Gode aengenaem is: hoe salmen dit seggen Salomonis mogen vereenigen, met vele andere ontwijfelijcke tuygenissen der Heylige Schriftueren, klaerlijck het tegendeel betuygende?

19 Laet ons hier maer een uyt velen stellen. Hoe salmen dit vereenigen metten sproke Joannis: dat die uyt Godt geboren is niet en mach sondigen? Dese seyt, dat hy niet en mach zondighen, 1. Joan. 3. 9, 5. 10. Wil Salomon hier seggen, dat niemant op Aerden en is, die uyt Gode is geboren? Off wil hy seggen, dat dese noch altijd moet sondigen? Hoe salmen Salomon met de Apostel over-een brengen?

20 †Maer komende nu op't woordt Sondigen, is hier voor meer dan genoeg af gehandelt, in de onderscheyt van't onwetende sondigen, dat dolen is, ende in't †3. wetende te sondigen, dat recht sondigen is. Wilmen nu hier het woordt, Sondigen, nemen voor dolen uyt onverstant: ick en sal't niet wederspreken. Maer dan en mogen die wedersprekers vande volmaecte onderdanigheyt al hier, niet altoos met dese sproke de selve weder-spreken. †Nemen sy't dan voor willens ende wetende sondigen: soo wederspreken sy plattelijck den Apostel, 1. Joan. 3. 9. †Siet 1. 15. *ende* 18. 110.

21 Men mach oock sulcks hier by Salomonem gesproken te zijn, nemen vande beginnende Rechtvaerdigen: dat is, van die noch rechtvaerdich worden, soo dat deser geen op Aerden en is die noch niet by wijlen en sondicht: dat is, verrascht werdt van de zonde of quade aenwenst, die in hem woont, maer daer uyt en machmen niet besluynen, datter gantsch niemant en zy. Want dat waer geseyt: daer zijn vele swacke Kinderen Godes inde Wereldt, daer uyt volcht, datter geen volwassen Mannen in Christo ter Werelt en zijn.

22 Soo en machmen hier uyt oock niet altoos besluynen, tegen 'tgeheel aflaten van niet meer te zondigen, alsmen't verstaet van rechtvaerdigen, die noyt gezondicht en hebben van al heur gantsche leven. Want ten volcht niet, dat die eertijds gezondicht heeft, namaels soo niet en mach al laten van zondigen, dat hy dan voorts leeft zonder meer te zondigen.

23 Of wilmen hier van alle herborene menschen Zeugen maken? Die na het wasschen inden Bloede Christi t'elcken weder lopen wentelen inden onreynen Slijck der zonden? †Wie magh dat geloven. Die dan inder waerheyt ghehoorsaemt Christi bevelen: *Gaet, ende zondicht niet meer:* (Joan. 8. 11.) die laet af van zondigen, †2. Pet. 2. 22 ende en is geen onreyn Vercken meer, maer is ende blijft af-gewasschen ende reyn.

24 Laet ons nemen dat dese weynich zijn,

so sy inder waerheyt oock zijn: so moetender nochtans zijn, wil-men niet van alle lid-maten Christi, niemant uyt-ghenomen, maken onreyne Verckens, ende dienaren der zonden. Want die noch altijd weder zondigt, die maect sich altijd weder onreyn, ende die altijd noch zondicht, die doet noch altijd zonde. Die zonde doet is een knecht der zonde. wie een knecht der zonden is en magh gheen dienaer Christi wesen. want niemant (so Christus selve seyt) en mach twee Heeren dienen. ++

24 So veele sy hier geseyd van 't woordt, zondigen: daer uyt mede al-soo klaer, als den dach blijktt, dat dese sproke byden duysterlingen niet recht verstaen, ende mits-dien niet recht gebruyckt en werd. So mede blijktt uyt heur mis-verstant ende misbruyck van't woordeken, Gheen, oock in dese sproke begrepen. ^{+Joan. 8. 34.} ^{+Mat. 6. 24.}

25 Want dit, Gheen, so weynich altijd niemant betekent: als het woordt Niemandt selve, niet altijd niemant en beteekent. ^{+Seydt Christus niet selve wel uytduckelijc,} daer en is niemant goet dan alleen God? Voorwaer ja. ^{+Meynt hy daer met datter} ^{+4.} geen goet mensch en is) Neen voorwaer. want Christus selve seyt mede, dat de goede mensche uyt den goeden Schat sijns Hertzen goed voort-brengt. Hy seyt mede: Ey goede knecht ende getrouwe etc. ++ ^{+Mat. 10. 18.}

26 Laet hier de meyninge ons Heeren schoon wesen dat niemant goet is van sich selve, dan God alleen, die sijn goedtheydt van niemant anders dan van sich selve heeft, 't welc so niet en is met eenigh Mensche ter werelt: so moetmen nochtans bekennen datter menschen sijn die goet zijn, hoe wel sy nochtans haer goetheyd niet en hebben van heur selven, maer van Gode. Want hebben sy goedtheyt van Gode, so hebben sy die immers. Nu maect het hebben van goetheyd, den hebbers goet, gelijk het hebben van sterckheydt, gesonthz, ende deugde, den hebbers maect sterck, gesondt, ende deuchdelijck. ^{+Luc. 6. 45.} ^{+Mat. 25. 21.}

27⁺ So leestmen mede, dat niemant en was die boete dede of Penitentie over syn zonde, seggende, wat hebbe ick gedaen. Meynt de Propheet daer met dat woort, niemant van alle menschen die doe leefden: so moetmen seggen, dat de sondaren sonder penitentie te doen mogen salich worden: of dat niemant gezondicht en hadde ende midts-dien niemant en behoefde penitentie te doen: of dat niemant van alle menschen die doe leefden salig en sijn geworden. ^{+Jere. 8. 6.}

28 Maer niemant en sal een van dese drie stucken willen seggen. So moet dan elc seggen dat niet altijd by die woorden, Niemandt, Geen, ende dergelijcken meer, verstaen en word, gheheel niemant, maer dickmael verstaen word voor selden iemant. Twelck so wesende, en magh-men met desen sproke geensins het aff-laten van zondigen wederspreken. Maer want dit hier voor mede genoeghsaem is bewesen, wil ickx daer by nu laten blyven.

29 Nadien by 't gene geseyt is onlochbaerlijck blijktt, datmen desen sproke Salomonis qualijck inne-voert, om te bewijzen datter niemant en is die goet doet, ende niet en zondigt, 'twelc hier 't geschil niet en is, maer alleenlijc of daer iemand sulcx mach zijn. Oock mede ghemerckt met het voorseyde vastelijck is bewesen, datmen uyt een tijt niet van alle tyden mach besluyten. Datter ooc rechtvaerdigen sijn genoemt die noch eerst rechtvaerdig worden. Ins-gelijcx datmen by het woordt Sondigen oock verstaet dolen. Ende dat die woorden, Geen ende niemant, dickmael beteekenen selden iemant, maer niet altijd heel niemant: So blijktt dat vele desen sproke qualijc verstaen, de selve mis-bruycken, ende niet altoos daer mede en bewijzen dat Hier niemant ghantsch mach aff-laten van sondigen.

X.

Isaias. 64. 6.

Alle onse Gherechtigheyden zijn by nae als een onreyn Slet oft Doecke.

Antwoorde.

DAT de Propheet daer sulcx seyt inden persone van 't God-lose volck Israhel tonen alle de ommestanden. Sulcx dan onbescheydelijck te willen duyden op allen vromen: is geen minder werringe, dan ofmen 't gene vanden vromen alleen werd geseyd, oock wilde segghen van alle de God-losen.

2 Ten doet niet altoos dat hy daer seyt, alle: want so seyd de Psalmist mede, *sy zijn alle af-geweken*, Psal. 13. 3. Ende daer voor, *daer is geen die goed doet, oock niet een.* ⁺Dit's noch al wat stijver gesproken. want daer dit woort alle, hier by Isaiaem maer streckt op alle die wercken der Godt-loosen: daer schijnt (ick segge schijnt) ⁺Psal. 13. 1. de Psalmist te spreken van alle menschen.

3 Nochtans en spreekt hy daer niet van alle menschen, maer alleen vanden sotten die in heure herten seggen, daer en is geen Godt, dat is vanden God-losen, daer mede hy desem Psalm begint. ⁺Dat nu alle menschen daer met niet gemeynt en zijn bijden Psalmist, betoont hy inden selven Psalm van zijnen volcke, dat hy seyt vanden ⁺Psal. 13. 4. God-losen te worden gelijk broodt. Magh oock iemandt loghenen, dat dit volck Godes daer uyt werdt gesondert.

4 Voor is meer dan een-mael bewesen, dat die woorden, Alle, Gheen, Niemandt, etc. veel-tijds beteecken den meesten menighe, maer niet alle menschen, niemandt uytghenomen. Dit selve blijkt oock hier in dit selve Capittel, selve mede soo klaer: dat sy blint schijnen die dat niet merckende, desen sproke soo onbescheydelijck tot dit bewijs derren mis-bruycken.

5 Want hier seydt Isaias mede in't navolghende Versken tot Gode, also: ⁺Daer en is gheene, die dijnen Name aen-roept. Meynt de Propheet daer met dat wordeken, ⁺Isa. 64. 7. geen: alle menschen, niemant uyt-ghenomen? Hoe sal-men moghen segghen, dat Godt doe ter tijd een Kercke ende volck (het sy dan sichtbaer off onsichtbaer) op aerden hadde? Het en magh immers gheen, volck Godes sijn dat den Naeme des Heeren niet aen en roept.

6 So en mochte Isaias als mede dan des

Heeren name niet aen-roepende gheen Dienaer Godes zijn geweest. Maer *dat* dit valsch is, blijkt in't selve Capittel dadelijck. Oock in het naest-volghende Versken. Want daer roept Isaias des Heeren Name selve aen. ⁺Immers so en hadde de Propheet selve noyt in de wegen des Heeren gewandelt, noch noyt gerechticheyt ghedaen. ⁺Isa. 64. 8. Want die altijd inden quaden weggen wandelt, ende in zonden, die doet nimmermeer dat recht is, noch en wandelt nimmermeer inden wegen Godes. Dit spreeckt Isaias hier met waerheyt van allen Godloosen, van de welcken hy sulcks seydt. Wie magh gheloven dat hy self oock soo-danigh was, ende dat mede spreeckt van sich selve?

7 Verstont dan Isaias met dat wordeken, Geen, alle menschen, niemant *ende* daerom oock sich self niet uyt-genomen: so en was de Propheet self gheen Mensche. Of hy en seyde daer aen geen waerheydt. Maer hy was een mensch, een warachtigh Propheet, ende hy en loog daer aen niet. Dus sprac hy dat niet van alle menschen, niemant uyt-ghenomen, maer alleen van den Af-Godisschen Israeliten, die onreyn waren, ende daer-omme oock alle heur wercken. ⁺ So geschreven staet: Den onreynen ende ongelovigen en is gheen ding reyn, maer haer gemoet ende gheweten zijn ⁺Tit. 1. 15. onreyn.

8 Want anders, somen dit ghesproken wil nemen te zijn oock vanden oprechten, ⁺hoe sal Pauli seggen ter voorsz plaetsen warachtich moghen blyven, dat den reynen alle dingen reyn zijn? Zijnder gheen die reyn zijn, soo en sijnder gheen wercken ⁺Tit. 1. 15. van reyne menschen. Want die niet en is, en werckt niet.

9 Sijnder dan oock geen wercken van reyne Menschen hoe mogen eenige wercken der Menschen, reyn wesen? Zo droomt de Apostel hier, handelt dromerijen, dat is dingen die noyt en waren, niet en sijn noch nimmermeer en sullen werden. Maghmen sulcken verkoren Vat Godes vol vanden H. Geest ooc sodanigen Guychel-merckt ende spotternye toe betrouwen?

10⁺ Sal dan oock der Heylighen gehoorsame offer-hande, die Gode behaeghlijck is moeten wesen onreyn en besmet? Souden alle sulcke wercken der Heylighen ⁺Rom. 12. 1 Gode niet meer behaghen dan die onreynicheydt eender Besmetter Vrouwen? Waer toe vermaentmen dan den menschen tot ghoede wercken? Om God daer mede meer tot toornigheydt te verwecken?

XI.

Actor. 15. 10.

Nu dan, wat versoect ghy Gode, om op der Iongheren necken te legghen een Juck, 't welck onse Vaderen noch wy niet en hebben moghen draghen.

Antwoorde.

DEser woorden oirsake, was het afkomen eeniger Broederen uyt Judea: die daer leerden, datmen niet en mochte salich worden, sonder dat werck des wets: van na Moysi wijze besneden te worden.

2 Dit noemt Petrus een versoekinghe Godes, ende seydt stracx aen d'eerst-gemelde zijne woorden: maer wy geloven saligh te worden door de genade des Heeren Jesu. Waer mede hy te kennen gheeft, sulck seggen der broederen onrecht te wesen. ⁺Want ist door de Ghenade Jesu, soo en ist niet door de Wercken des Wets, so ooc de ⁺Rom. 3. 20. 2 Apostel Paulus betuyght.

3 Die handelende vant selve, seydt totten Joden die sich roemden op des wets wercken: waer is nu u roem? etc. neen, maer door de ⁺ a wet (seyt hy) des geloofs. ⁺ Want alst ⁺ c geloof werckt door de liefde, so volbrengtmen ⁺ d de wet Christi. Dit is de Wet des ⁺ e geests ende des levens.

⁺a Gal. 3. 11

⁺b Ro. 3. 27

⁺c Gal. 5. 6.

⁺d 6. 2.

⁺e Ro. 8. 2.

4 Dit is al heel een ander wet, dan de voorsz Wet Moysi, daer van Petrus hier schijnt te smeken, of dan oock de Wet der ⁺ a sonden ende des doodts. (Die wert so genaemt om haer voorneemlijcxte werkingen. Want uyt dese Wet komt ⁺ b kennisse der sonden) door welcke sy den doodt ⁺ c dreygt, ende de zonde volbracht zijnde den ⁺ d doodt baert.

⁺a Rom. 8. 2.

⁺b Rom. 7. 7. 3. 20.

⁺c Eze. 18. 20.

⁺d. Jac. 1. 15

5 Hier openbaren sich nu tweereleye aerdt van wetten, als een Moysi, ende een Christi. Die syn in den grondt eens, hoe-wel sy verscheyden schijnen van buyten. Sy strecken ooc beyde tot tweereleye aerdt van Menschen, te weten, Geestelijcken ende vleeschelijcken.

6 Op den Vleeschelijcken Menschen siet de Wet Moysi naden letter met haer straf, den over-treders gedreyght, maer op de Geestelijcken Menschen siet desselven Moysi Wet, naden Geest, mitsgaders Christi Wet, daer Christus ghenadelijck Loon van Gode belooft.

7 De Vleeschelijcke menschen, syn vleeschelijck gesint, maer de Geestelijcke, Geestelijc. ⁺ Nu is des Vleeschs wijsheyt, een vyantschap tegen Gode, ende en is Gode niet onderdanigh, sy en vermaghs oock niet.

⁺Rom. 8. 5. 7.

8 Sodanige luyden en mochten *dat* juc vande wercken des Wets *niet* dragen. waeromme dat? De wet eyscht volkomen onderdanighz. Dit en vermach niemant sonder Liefde. Die is by geene vleeschelijcke menschen. Ist mogelijk *dat* Liefde-lose luyden Liefde, die de wet eyscht, soudent hanteren? Neen waerlijck.

9 Eer soudent Blinden sonder Ghesichte sien. Sy mogen bestaen uyt vreesse van straff't quaedt doen (eer sy't haten) te laten: sy moghen poghen op hoope van Loon het Goedt (zonder dat te lieven) te doen: maer dese knechten *ende* Huerlingen, sulcx blyvende, en mogen des wets in-houden, dat Lief-hebben is, niet volbrenghen. Want sy ontbeeren noch de Liefde.

10 Al heel anders ist metten recht Geestelijcken, Heyligen, rechtvaerdighen ende Liefhebbende kinderen *ende* Erf-ghenamen Godes: want die zijn uyt Gode ⁺ a gheboren, hebben den ⁺ b H. Geest ontfangen, door den welcken uyt-gestort is in heure Herten de Liefde Godes. Die drijft de ⁺ c vrese uyt, bemint den ⁺ d Naesten, ja oock den ⁺ e Vyandt, ende ⁺ f houdt Godes Woort. Dit sijn de ⁺ g Rechtvaerdige, den welcken geen Wet is gestelt. Daerom sy voorts niet meer vande Wet (uyt straf-vlucht of loon-sucht, maer) vanden Gheest Godes (uyt Liefden) worden gedreven.

⁺a Joan. 3. 3

⁺b Ron. 5. 5.

⁺c 1. Joan. 4. 18.

⁺d 12.

⁺e Mat. 5. 44.

⁺f 1. Joa. 2. 5.

⁺g Rom. 8. 14.

11 Inder Apostelen tijde waren ond' d'ongelovighe ende Vleeschelijcke Joden, ⁺ ja ooc daer buyten, eenige recht Geestelijcke Joden

⁺Rom. 1. 16

in't verborghen: welcker Besnijdenisse was niet uyten letter vleeschelijc van buyten, maer uyten Gheest inder herten; *ende* in-wendelijck van binnen. Immers sondanige warender al voor Christi geboorte, hoewel luttel in Gods sichtbre *ende* onsichtbare Kercke: als suyvere Rooskens ende reyne Terwe, beneven ende onder de doorn-stekelighe, *ende* kassche groote meenighte der Joden.

12⁺ Onder dese vele, waer inne Godt gheen welbehagen en hadde, waren oock al eenige gheestelijcke, die geeten *ende* ghedroncken hebben vande gheestelijcke ^{+1 Cor. 10. 5} spijs *ende* dranck, dat Christus was. ⁺ Die vande anderen vleeschelijcken hoope niet en was genoten: *ende* waren oock anderen daer beneven, die gheen Wet ^{+1 Cor. 10. 3 4.} uytwendelijck hebbende, heur selfs een wet waren, ⁺ natuerlijck dat des Wets was doende, *ende* dadelijck bewijssende des Wets inhouden, in heure herten geschreven ^{+Rom. 2. 14} te wesen.

13 Al ist nu so dat de Apostel Petrus sprekende van den vaderen nae den vleesche, van den sichtbaren Joden, ende van soodanighe vleeschelijcke luyden te recht gheseyt, dat sy sulck letterlijck Jock Moysi niet en hebben mogen dragen: daer uyt en mach men geensins besluyten, dat het kleyne hoopken onsichtbare *ende* Gheestelijcke Joden, den Geestelijcken Wet Christi, schuytende onder den wet Moysi, niet en souden hebben moghen draghen, noch onderhouden.

14 Onderhouden, seg ick, nae den geest *ende* niet na den letter, ⁺ die sy doe also weynich onderworpen waren: als de Heere des Sabbaths: Christus selve, in sijnen ^{+Mat. 12. 8} tijde was onderworpen den uyerlijcken Sabbath: ⁺ die hy schijnende te breken, door zijn salig-makende werken der liefden, in't genesen der kranken volkomentlijck ^{+Mat. 12. 12.} heeft onderhouden: te weten naden geest, in't gene door de letter des Wets betekent was, *ende* te onderhouden bevolen.

15 Staet mede te aen-mercken, dat Petrus daer niet en seydt: Alle onse vaderen en hebbens niet kunnen dragen: neen, maer seydt: onse vaderen. Die vaderen en waren niet al eenreleye aerd, maer meestendeel vleeschelijc ende oock eenige geestelijck, so nu is gebleken. Al ist dan so dat de grootste menichte sulcx niet en vermochten, overmits sy vleeschelijc waren: soude daer uyt volghen, dat het kleyne gheestelycke hoopken dat niet en vermochte? ⁺ dat waer geseyt, der hellen weg is breed, ende vele zijnder diese in-gaen: daer uyt volgt dat niemant den saligmakende smallen weg ^{+Mat. 7. 13} bewandert. Sluyt dat oock wel? Even soo oock het ander.

16 Ende of daer noch al stont alle onse vaderen, jae niet een van onse vaderen en konden dat Juck dragen: so soude daer noch so luttel uyt kunnen bewesen worden, dat niemant vanden vaderen dat hadden kunnen dragen: als eenighe onwijslijcken hebben gepoogt te bewijsen uyt den Psalmen, 13. ende 52. datter niet een ter werelt is die goet doet: want soo hier ghesproken is van alle de godtlosen alleenlijck, ende niet van den volcke Godes: so soude dit dan noch gesproken zijn van alle den vaderen alleenlijck, die vleeschelijck ende niet van die gheestelijck waren.

17 Dit sietmen oock in Petri woorden: noch wy niet en hebben kunnen dragen: daer veler luyden onbescheydenheydt, nu gheen onderscheyt heeft willen maken, tusschen Petrum ende d'ander Joden, in welcker personen hy dat woordeken, *Wy*; sprecht: te weten, soo zy voor-tijts geweest waren, noch vleeschelijck ende onder Moyses letterlijcke wet staende, ende niet so sy nu waren gheworden, onder Christi Wet des gheests.

18 ⁺⁺ Want al en mochte Petrus (laet ons een voor al d'andere nemen) voor d'ontfangenisse des H. gheests, daer door Godt de liefde uytstortede in sijn herte, ⁺God niet na sijn gebode so lief hebben, dat hy Christum in levens gevaerlijckheit onvertsaechdelijk konde belijden: so vermochte hy sulcx daer na lichtelijc, ⁺⁺so hy wel betoonde in sijn vry-moedigh verkondigen voor den volcke, ende in sijn onvertsaegdelijk belijden voor den moordelijcken Pharizeen, van den name Jesu: so dat hy sich oock konde verblijden, om sijns Naems wille geesselinghe te lijden. Wie mach nu seggen dat Petrus dit oock van sich selve, so hy doe ter tijt was, ende oock van d'andere Apostelen ende gheestelijcke Mannen sijne tijden ghesproken souden hebben.

⁺Act. 2. 4.

⁺Rom. 5. 5

⁺Deut. 30.

⁺Act. 2. 29, 4. 31, 5. 42

⁺Act. 4. 13. 19. 5. 41.

19 Behalven al dat, komende nu vanden menschen op den Wet ofte Juc selve: so is kennelijck dat de wet Moysi nae den geest *ende* betekeninge des letters, vande besnijdenisse selve (daer hier de twist om was geresen) een selve wet was, die Christi wet is van de liefde.

20 ⁺ Want Moyses seydt: de Heere sal uwe herten besnijden, *ende* 'therte uwes zades, dat ghy de Heere uwe Godt sult liefhebben, uyt alle u herte, *ende* uyt alle u ziele. Is dit niet het selve dat de wet Christi is? Mat. 22. 37.

⁺Deu. 30. 6.

De wet Christi behelst wet *ende* Propheten. Soo was dese wet Moyses daer mede onder begrepen: ⁺⁺ de wet Christi, dat sijn last *ende* juck is, en is niet swaer, maer licht. was Christi juck licht, hoe mocht dit gheestelijcke juck Moysi, daer mede inne begrepen wesende, swaer zijn.

⁺mat. 11. 30

⁺1. Iaan. 5. 3

21 Wat Moyses daer oock voor vlijte betoont met het bewijzen dat 'tinhouden desselven wets vander liefden niet hoge, niet verde noch niet sorgelijc, ⁺maer naby in't herte ende monde was te soecken ende te halen, siet hy licht die daer voort leeft tot het 15. verset toe, sulcx dat hy niet anders dan als voor oogen tegenwoordich siende: dese arbeyt (ja onmogelijckheit) versierders inde geboden, den volcke daer voor heeft willen waerschouwen, als voor den stoel des boosheys.

⁺Deut. 30. 11. 12. 13. 14.

22 Nu is alle sulcks immers wel verde van onmogelijck te zijn, dat de gelovige, herborene, geestelijcke menschen dit gheestelijck juck Moysi, ende Christi souden dragen: of schoon al onmogelijck, niet alleen schijnt, maer oock is voor alle onghelovige, onherboorne, ende vleeschelijcke menschen (soo langhe sy sulcke blijven) om te draghen.

23 Derhalven moeten die onbescheyden misduyders, dese woorden Petri nootsakelijck doen een van drien, te weten: dat de geest der waerheydt (die niet strijdich en mach zijn tegen haer selve) van des jucks lichticheyt niet en heeft gesproken door Christum, noch door Moysen, noch door Joannem: of schromen sy so te lasteren, dat de H. geest dese woorden niet en heeft gesproken door den Apostel Petrum, maer hy uyt sich selve, ⁺⁺⁺*ende* dan soudense geen ghelove moghen hebben: of schamen sy hun dat mede, soo moeten sy bekennen dat sy die sproken niet recht en verstaen, maer misbruycken, om te bewijzen onmogelijck te zijn dat Christus Moyses ende Joannes opent-

⁺mat. 11. 30

⁺Deut. 30. 11., etc.

⁺1 Joan. 5. 3

Act. 15. 10.

lijck segghen, licht om doen te wesen.

24Vraechtmen wat hier den waren sinne zy van Petri woorden; ick sal onder verbeteringhe antwoorden, datmen meest doolt in't verstant der selver in twee stucken: te weten, in't niet aenmercken, wie die gene is die dat juck, 'twelck de Vaderen niet en mochten dragen, op heuren halse heeft geleyt: *ende* oock, wat dat voor een juck is geweest, daer af de Apostel daer spreeckt.

25Nopende 'teerste, Petrus en seyt niet dat het God op haren halse heeft geleyt. Hy seyd oock niet dat Mosis dat heeft gedaen: oock en leydt hy sulcx niet op Christum. Wie sal't dan geweest zijn? Dat sal licht om verstaen zijn, na 'tverstaen, wat dit ondragelijke juk is geweest.

26 Dat verklaert duydelyc dApostel Paulus daer hy schrijft also: ⁺ Maer Israel, die de Wet der rechtveerdigheyt na-volghde, en is tot de Wet der rechtvaerdigheyt ^{+Rom. 9. 31} niet ghekomen. Waerom? ⁺ Om dat sy't sochten, niet uyt den gheloove, maer als uyt de wercken des Wets: want sy hebben hen gestoten aen den Steen der aenstotinge. ^{+Rom. 9. 32}

27⁺ Ende noch daer na: Want dewijle de rechtvaerdigheyd Godes heur onbekent is, ende soecken haer eygen rechtvaerdigheyt op te richten: so en zijn sy de ^{+Rom. 10. 3} rechtvaerdighz Godes niet onderdanich geweest.

28 Nu sietmen licht wattet juk is dat noch d Apostel, noch de Vaderen niet en hebben mogen dragen: namentlijck, heur eygen gherechtigheyt op te richten. Is heur sulcks te doen ergens geboden van Gode? Van Christo? van Mose? van eenich Propheet of Apostel? dat en machmen niet vinden, maer wel dat heur sulcx doorgaens is verboden.

29 Dit ondragelijke juck en is dan Godes, noch Christi, noch Mosis, maer heurder Vaderen self verkoren, ende heur eygen juck geweest, *ende* de sware packen, daer mede sy sich onder malkanderen beswaerden ende belasteden. ⁺⁺ Het waren menschen geboden, daer mede sy Gode te vergeefs dienden: te *vergeefs* also sy niet en ^{+Luce 11. 46} verkregen Godes ware salichmakende, maer wel heur eygen onsalige, valsche, ^{+Mat. 15. 9} ende waen-gerechtigheyt.

XII.

Rom. 7. 18.

Ick weet datter niet goets en woont in my, dat's in mynen vleesche. Het willen heb ick wel, maer het volbrengen en vinde ick niet.

Hier uyt maectmen aldus-danigen bewijs-reden: niemand en mach hier op aerden heyliger zijn dan dat verkoren vat Christi d'Apostel Paulus is gheweest. Dese en vermocht niet te doen het goede dat hy wilde doen: hoe vele te min vermach dat iemandt anders?

Antwoorde.

2 De ghene, door wiens toe-doen my de voorsz Texten, ende oock dese ter handen zijn gekomen, en heeft niet gelesen, of ten minsten niet verstaen, het Boecxken by my, van dit sevende Capittel in druck gegeven, genaemt Na-dencken, &c. Alwaer ick uytten eyghen woorden Pauli selve meest in alle syne Brieven bewesen hebbe: dat d'Apostel hier niet en heeft gesproken en synen eygen persone. Waer mede dan oock terstont, als een roock, verdwijnt al 'tghene de weder-sprekers vande

onderdanigheyt Godes daer tegen met desen Capittelle pogen, maer geensins vermogen, te bewijzen. Daeromme ick, om het ghedane niet te doen, den Leser daer wijse.

3 Doch om de goetwillighe Lesers, die't voorsz boecxken ontberen, ooc *niet* onvernoegt te laten, so wil ick alleenlic hier noch vermanen, datse aendachtelij mercken willen, wat vanden herborenen *ende* Paulo is beschreven.

4 Dat Paulus was vervult met den heyligen Geest, (Act. 13. 9.) *ende* de liefde Godes, vande welcke hem niemand konde scheyden, (Rom. 8. 38. 39) in sijn herte was ghestort, schrijft hy selve (Rom. 5. 5.) oock dat hy de waerheyd Christi (2 Cor. 11. 10) *ende* de dodinge Christi in sijn lichaem omdroegh, (2. Cor. 4. 10) al 'twelck men sal moeten seggen niet goet te wesen, *ende* dat in hem doen niet goets woonde, of dat hy sulcx van hem selve niet mach hebben geschreven.

5 Waer de Gheest des Heeren is, schrijft hy, daer is vryheydt, (2. Cor. 3. 17) *ende* de kinderen Godes zijn ghevrijet vande zonde, dienaren des gerechticheyts, (Rom. 6. 18.) Paulus noemt sich oock een Dienaer Jesu Christi, (Rom. 1. 9.) als die Godt in den Geest diende, (Rom. 1. 9.) welck getuygnisse gaf dat hy oock een Kint Godes was. Rom. 8. 16//7. 14. Hoe mocht hy dan een verkochte Slave wesen onder de zonde, die de zonde moet dienen met on-ophoudelijck zondigen? Mach de Geest of Wijsheydt Godes oock woonen in een lichaem, dat de zonde onderdanigh is? (Sap. 1. 4.) *So wie zonde doet, is die niet een Knecht der zonde?* (Joan. 8. 34// 2. Pet. 2. 19) Of mocht hy twee so verscheyden Heeren t'effens dienen? (mat. 6. 24, 2 Cor. 6. 14.) Christus ontkent sulcx. *Ende Paulus seyde: Hoe souden wy, die de zonde ghestorven zijn, daer inne noch leven?* Rom. 6. 2.

6 *Alle die in't vleesch, of vleeschelijck zijn, en mogen Godt niet behagen.* (Rom. 8. 8. Was Paulus noch inden vleesche vleeschelijck (so vele nu leeren) (Rom. 7. 14.) hoe mochte hy God behagen? So wie vleeschelijck is, wandert na den vleesche. Rom. 8. 5. Paulus tuygt van sich selve, dat hy niet na den vleesche, maer na den geest, wanderde. (Rom. 8: 4.) So was hy doen oock niet vleeschelijck, maer Geestelijck.

7 ⁺ Dat hy doen 'tgoet wel gewilt, maer niet soude hebben kunnen volbrengen, rijmt oock niet. Want hy doet waerlijck goet, die Christi Wet vervult. Dit doet hy [†]Rom. 7. 18 die synen Naesten lief heeft. (Rom. 13. 8.) Dit goet wilde *ende* dede Paulus oock, (2. Cor. 11. 11, 12. 15.) so volbracht oock d'Apostel het goet dat hy wilde doen. Want hoe soude d'Apostel niet volbrengen, 'tgeen hy wilde, *Die alle dinghen vermochte, door hem die hem sterckte?* (Phil. 4. 13.) Die self nu niet meer en leefde, maer Christus in hem. (Gal. 2. 20.) Die alle goet in syne Heyligen werckt *ende* volbrengt (Isa. 26. 12. Phil. 2. 13.)

8 Dit weynich zy hier genoegh tot betoon dat dese sproke, van't sevende Capittel totten Romeynen argelijck werde misbruyckt, om den menschen in't on-ophoudelijck zondigen

te verstyven. Want dees luyden achtent vermetenheydt, beter te willen zijn, als het uytverkoren vat Paulus was; die sy doen noch vleeschelijck, daer niet goets in woonde, onder de zonde verkocht, tgoede onmachtig om volbrengnen, ende 'thatelijcke quaet doende, seggen geweest te zijn, tot een verderffelijcke troost der vleeschelijcker menschen, die ydel van't goede, als slaven der zonden, onophoudelijck hier zondigen.

XIII.

Iacob. 3. 2.

Myne Broederen, een iegelijck en onderwinde sich niet een Leeraer te zijn, ende weet dat wy des te meer oordeels ontfangen sullen. Want wy alle feylen al t'samen in velen.

Antwoorde.

Ick soude hier mogen seggen, dat wy handelen, van hier te leven sonder meer te zondigen, niet sonder te feylen of missen; ende daer uyt sluyten dat dese sproke, seggende van't missen, ende niet van't zondighen, niet altoos en dient. Ghemerckt daer over-groot onderscheyd is, tusschen zondigen ende dolen, missen of feylen, so hier voor is geseyt, *ende* na noch sal blijcken. ⁺

2 Maer dat en kan ick met goeden geweten niet doen. Want ick daer na in dit selve Capittel, noch in't selve voorstel, s'Apostel sie volherden, ende lese dat hy daer spreeckt van een sodanighen feyl, ja zonde, daer door men't [†] oordeel, ja meerder oordeel sal ontfangen, als veroorsaect zijnde door een tonge, die daer is vol van doodlijcken [‡] fenyne, ende die ontsteken ^{*} is vander Hellen; dit's al verde van zonde uyt onwetenheyd geschiedende, oft van lichte feylen verscheyden. [†]j. 14. 15, &c. [†] Jac. 3. 1.

3 Maer de ware send-boden of leeraren en spreken niet mz sulcke oude fenynige, maer met [†] nieuwe tongen, niet logen die doodlijck is, maer waerheyd die genesende ende levendig-makende is. Sy spreken niet uyt hen selve, noch niet als die gene die't woord Godes vervalschen, maer sy spreken als uyt louterheyd, ende als uyt Gode, voor Gode spreken sy in Christo. [†] Jac. 3. 8. ^{*} Jac. 3. 6.

4 Also zijn hier twee-releye Leeraren, te weten, veele, die van selfs ongesonden lopende, sich begeven hebben tot een ydel gheklap, [†]willende leeraers des wets zijn, ende en verstaen niet wat sy segghen noch voor-stellen. Dit zijn blinde leydsluyden der blinden, selfs niet anderen inder grachten vallende. [†] Mar. 16 vers. 17. [†]2 cor. 2. 17. [†]1 tim. 1. 6. 7

5 Daer tegen zijn over d'ander zijde oock (maer weynich) ware send-boden Godes *ende* leeraren der waerhz. in welcker mondt God sijn woord heeft geleyt, *ende* niet dan waerheyd en spreken, in ende door den gheest der waerheyd, die sy van Gode hebben ontfangen.

6 Nu waer't te grof, datmen van dese so gantsch verscheyden aerdt van leeraren een selve ding wilde maken; so dat van allen beyden gelijk geseyt soude mogen worden: dat sy uyt heur self, *ende* uyt den geest Gods, logen of waerheyd, [†]een fenynige of gesonde leere, souden spreken *ende* leeren. Immers d'Apostel self sulcx hier ooc voor onmogelijc houdende, seyt wel uytdruckelijc, dat geen born door een selve gat soet ende bitter water soude geven. [†]Jaco. 3. 10

7 Daer mede stemt hy over-een met synen meester; dat de mont spreekt uyt overvloedigheyt des herten; ⁺ende dat een goet mensch uytten goeden schat sijns herten goede, maer een quaet mensche uytten quaden schat quade dingen ^{+Mat. 12. 34. 35.} voortbrenghet. Immers dat sy *niet* goets en mogen spreken die quaet zijn. Mogen sy, die goet zijn, dan oock iet quaets spreken?

8 So moetmen nu seggen dat d'Apostel hier spreekt *niet* vanden goeden, maer vanden quaden leeraren, al niet tegenstaende hy, wy, seyt. So mede is gesien hier voor in Isaia, die mede so spreekt, ende nochtans niet selve onder die Godlose hoop gerekent mach worden.

9 Hebben dan ooc alle leeraren, geene uytgenomen, gedoolt, ja gesondigt, niet alleen in der tongen simpelijck, maer oock inde leere selve: wat sekerheyd sullen wy meer mogen behouden, in't gene ons is geleert door Mosen, door de Propheten, door den Euangelisten, ende door den Apostelen? Is niemant onder alle dese die niet erghens in't leeren en heeft gemist: salmen vande Godlijcke schriftuere oock iet meer mogen houden, dan van die oude Leeraren na d'Apostelen tijden ghevolgt zijnde?

10 Of is Moses niet ghetrou bevonden in synen dienste vande Leere? ⁺De Schrift getuygt dat hy getrou is geweest, ja oock d'alder getrouste. Of heeft d'Apostel ^{+Heb. 3. 2.} Joannes mede gedoolt, ja gezondigt in de Leere, ende sijn getuygenisse? Die seyde ^{+num. 12. 7.} self, Dat hy betuygt heeft, ende verkondicht, 'tgene hy gehoort ende gesien heeft. ⁺

11 Of pogen dese menichvuldighe valsche tuyghen, om in een ghemeene plage ^{+1 Joan. 1. 3.} te bat te rusten, (recht als de vuyle Koe metten staert ommesmytende) immers arbeyden om alle Heyligen Godes oock vuyl te maken; desen lieven Apostel mede een valsche tuyge te maken; ⁺die gantsche wolcke der waerheys getuygen onwaerachtich te maken, ja oock die uytverkoren ghetuyghen Christi selve oock ^{+Hebr. 12. 1.} valsch ende logenachtich te maken? ⁺

12 Dat is een getrouwe tuyge, die niet en liegt. ⁺ Ontrou is alle tuyge, die in sijn ^{+Actor. 1. 8} tuygenisse liegt, mist, of doolt. Dolen, ja zondigen nu alle Leeraren ende Getuyghen ^{+Prov. 14. 5} Godes in haer leere; wien salmen meer mogen geloven? Dit moet zijn, of d'Apostel spreekt hier niet van hem self, van sijn mede-Apostelen, noch oock niet van allen ware Leeraren, maer alleen vande anderen. Wat vordertmen nu doch met desen misbruyckten *ende* verkrachten sproke; anders, dan dat de weder-sprekers daer met opentlijc bewysen, heur partydige blintheyt ende kindsche onbescheydenheyd?

13 Wel aen; laet ons noch behalve Mosen, de Propheten, Joannem, d'Euangelisten, *ende* d'Apostelen (die men al t'samen voor waerachtige getuygen, *ende* oprechte leeraren moet houden, als gesproken hebbende niet uyt sich selve, maer uyt in-geven des H. Geests) hier noch voor oogen stellen den Apostel Paulum. ⁺ Die en dorst inde Leere niet spreken, dan dat Christus selve wrachte door hem. ^{+rom. 15. 18} Daerom sprack hy in oprechtigheydt voor Gode in Christo. Immers Christo sprack in hem. ^{+2 Cor. 2. 17}

14 Wat sprac Christus in hem, logen? Dat mocht niet zijn; want Christus is ^{2 Cor. 13. 3} selve de

waerheyt: mach die liegen, bedriegen, ja dolen of feylen inde Leere? ⁺Immers Paulus seyde selve: Wy hebben u alle dingen inde waerheyd gesproken. ^{+2 cor. 7. 14.}

15 So was dese Apostel dan oock een Getrouwe Tuyge, als hy dan oock selve seyde: Dat hy vanden Heere had verworven, *dat* hy getrou was. ⁺⁺⁺ Nu is dat een trouwe Tuyge die niet en liegt, so nu gehoort is. Looch dan Paulus inde leere nz, sprac hy nz, maer Christus, dat's de waerheyt in hem, so sprack hy niet dan de waerheyt: soude dat dolen zijn? ^{+1 cor. 7, 25}
^{+1 tim. 1, 12}
^{+Pro. 14, 5}

16 So dolen noch missen inde leere niet alle Leeraren, immers die menschen geensins, die waerheyd spreken in heure herten, ⁺ ende met heur tonge geen bedroch en bedryven, in welker mondt oock geen logen en is bevonden. Apoc. 14, 5. ^{+Psal. 14, 2.}

17 Maer hier dolen ende spreken onwaerheyd dese self-lopende *ende* ongesonde leeraren, in welker mondt geen waerheyd, maer wel bedroch werd gevonden. Dese dolen dan, in het misbruycken van oock dese sproke selve, *ende* dat uyt een sotte onbescheydenheyd, of uyt een verkeerde partydighz, sonder nochtans iet van heur altijd te moeten zondigen, hier mede te bewysen.

XIV.

1. Ioan. 1: 8.

So wy seggen, dat wy geen zonde en hebben, verleyden wy ons selven, ende de Waerheydt en is in ons niet.

Antwoorde.

IN dese woorden Joannis vindmen niet een eenige letter tuyghnis, van't gene men daer met arbeyd te bewysen. Wat is dat? Datter niemandt volmaect en is, noch sonder meer te zondigen? neen, maer men wil bewysen, dat niemand sulckx en mach wesen. Ten is gheen teycken datmen goet bewijs heeft, daermen met sulck quaet bewijs voortkomt. Dat dient om sijn eygen voornemen verdacht te maken, en *niet* om te bevestigen.

2 Even so weynich machmen noch met dese sproke bewysen datter niemand volmaect en is, ende sonder meer te zondigen leeft. Seker het soude wat schynen, so d'Apostel hier seyde, Dat wy al t'samen noch alle het Leven door moeten zondighen. Maer dit seyde hy geensins; so hy ter contrarien wel uytdruckelijck seyde in desen selven brief, Dat die uyt God geboren is *niet* en mach zondigen. 1 Joan. 5. 9. Nu en seyde hy dat eerste niet, maer wel naecktelijck het laetste, te weten, dat hy niet en mach zondigen die uyt Gode is gheboren. Wat salmen hier geloven: het geen d'Apostel niet en seyde, of het geen hy immers seyde? Nergens seyde hy, dat de herboorne noch moet zondigen, maer wel dat hy niet en mach zondighen.

3 Salmen dan noch immers moeten geloven 'tgene menschen seggen, maer niet tgene d'Apostel tot twee malen toe so duydelijcken uyt-spreect? Dit alleen waer meer dan ghenoech tot wederlegh, dat met desen sproke niet en mach bewesen worden, dat de herboorne *niet* en mach leven sonder te zondighen.

4 Maer want ick sie datmen des niet jegenstaende noch sonder alle schaemte voortvaert, om met dese woorden Joannis te bewysen dat daer met niet mach bewesen worden: so wil ick een weynich breder vande selve sproke handelen, tot een ontwijffelijc bewijs van't onderscheyd datter is tusschen zonde te hebben, daer

dApostel hier af spreekt, *ende* tusschen het zondigen, daer af dApostel hier niet oock niet met een eenig woord af en spreket.

5⁺ Zonde hebben is anders wesen dan God ons heeft gheschapen, te weten, onnosel, dat niemand en is die zonde heeft: maer zondigen is anders doen dan God gebiedt, te weten, te doen dat quaet is, of te laten dat goet is, alsmens magt had te doen of te laten. Want niemand en zondicht in't geen hem onmogelijck is.

⁺Onderscheydt tusschen zonde hebben, *ende* tusschen zondigen.

6 Zonde hebben is de vruchte des quaden werckx, maer zondigen is het quade werck selve. So is kinderen te hebben de Vruchte van't Kinder-telen, maer het kinder-telen ist werck selve.

7 Also is zonde hebben altijd de vrucht van het zondigen, maer het werck van zondigen is *niet* altijd de vruchte van zonde hebben. Hoe mach dit klaerder blyken dan in Adam selve, die hadde immers niet gezondigt, eer dat hy zondigde: dus en mocht sijn zondigen geen vrucht wesen van eenigh voorgaende zondigen. Maer nootlicj volgde uyt sulcke sijn eerste zondigen de vrucht van't zondigen, te weten, het hebben vande zonde, met verlies van sijn onnoselheyt ende ruste, *ende* met verkrygen van schuldigheyt ende wroegende onrust.

8 So sietmen hier nu mede in Adam, het bevind sich oock in ons allen, datmen gheen zonde en mach hebben, daer niet gezondicht en is: *ende* datmen wel mach zondigen, daer men noch noyt en heeft gezondigt.

9 Ooc machmen zonde hebbende wel doen in't boetvaerdig af-laten van meer te zondigen; maer niemand mach zondighende, wel daer aen doen.

10 Daer uyt nu oock ontwijffelijck blijkt, dat zonde te hebben niet altijd en is noodlijcke oorsake van zondigen: *ende* dat daer tegen het zondigen altijd noodlijcke oorsake is van zonde te hebben.

11 Het hebben vande zonde inde gedachtenisse veroorsaect het goet van waerachtich berou, *ende* beteringe des zondaers, somen siet aenden Psalmist, seggende: want ick bekenne mijn ongerechtigheyt, *ende* mijn zonde is altijd tegen my. ⁺Item oock: want ick sal mijn ongerechtigheyt verkondigen, *ende* ic sal denken op mijn zonde. ⁺Maer onmogelijck ist dat uyt het zondigen iets goets voortkomen soude mogen. Want dat werck is altijd quaet, *ende* maeckt altijd synen werck-man ooc quaet.

⁺Psal. 50. 5.

⁺Psa. 37. 19

12 Men mach daer tegen immers gheensins lochenen wat grooter goeden den zondaer doort hebben sijnre zonden in syne gedachten voortkomen; als te weten, kennisse van *eygen* boosheyd in't misdoen teghen sulcken lieven Godt; met sampt kennisse vande goetheyd Godes in het langmoedich verdraghen van sulcken snoden zondaer: waerschouwinghe om in toe-komende tyden voorsichtelijcker te handelen, waerchtighe vernederinge sich selfs onder Gode *ende* allen menschen: danc-

baerheyt Godes, voor sijn genadich sparen: Liefde tot sulcken Godt, ende (daer uyt als uytter liefden fonteyne) liefde totten naesten: oock medogentheyt ende lijtsaemheyt totten naesten, in't gedogen van heure swackheydt, vermits die ondervonden lijtsaemhz Godes, selve in't verdragen van onse boosheyt.

13 Dat zijn al t'samen goede ende wenschelijcke, ja salige vruchten, voortkomende uyt het hebben van onse zonden, in onse gedachten: Mach nu oock iemandt ter werelt iet goets, hoe kleyn dat het zy, bewysen voort te komen, uyt het zondigen selve? Men weet wel neen.

14 So blijkt hier nu onloochbaerlijck den overgroten onderscheyt, die daer is, tusschen het zonde hebben, ende tusschen het zondigen, ende dit niet uyt een, maer uyt velen stucken, 'twelck soo't noch niet meer dan uyt een stuck en bleeck, dan noch gelijkewel nootsakelijck met soude brengen: dat zonde hebben *ende* zondigen niet alleens en is, maer elc sonderling: *ende* het een geheel wat anders dan het ander.

15 Laet ons nu besien hoedanich 'tbewijs is, dat de weder-sprekers van te mogen leven sonder te zondigen, voort-brengen uyt dese woorden des Apostel Joannis. Dit staet also: So wy seggen, dat wy geen zonde en hebben, twelck wat anders is dan zondigen, so verleyden wy ons selve ende de waerheydt en is in ons niet. Daer uyt volcht dat geen Mensche en mach leven sonder te zondigen. Is dat niet een spotlijck besluit?

16 Dat waer also geseyt. So eenich geltrijck koopman die vele gelts met koopmanschap heeft gewonnen, seyt dat hy geen gelt en heeft, die en seyt geen waerheyt. Daer uyt volgt dat geen gelt-rijck Koopman en mach leven sonder ghelt met koopmanschappen te winnen.

17 Souden kinderen niet kunnen mercken dat het gewonnen gelt te hebben, wat anders is dan het gelt noch te winnen? dat het een de vrucht vant werck is, 'tander 'twerck selve: Dat een Koopman so wel gelt mach hebben sonder voorts meer Koopmanschap te doen ende gelt te winnen: als een overjarige *ende* onvruchtbare Vrouwe kinderen mach hebben sonder meer kinderen te winnen: siet nu met welke onwyse bewysingen, men dese valsche wane van altijd te moeten zondigen, poogt te bewysen waerheyd te wesen.

18 Of liecht dese Apostel int naest-volgende Capittel, daer hy seyt, ⁺*ende daer aen weten wy dat wy hem gekent hebben, ist dat wy sijn geboden onderhouden.* Of ⁺1. Joan. 2. 3. zondigt hy die de geboden Christi onderhout? Of droomt d'Apostel hier een valsch merck-teken om by te weten dat wy Christum gekent hebben, 'twelck by niemandt ter werelt en mach wesen. Is dat, hoe machmen by 'tgeen in niemanden en mach wesen, sulcx weten?

19 Men moet immers bekennen, *dat* hy zondigt, die des Heeren geboden niet en onderhout. Diese dan oock onderhout, en zondicht niet. Nu seyt dese selve Apostel hier mede terstont aen dees naest-voorgemelde plaetse: die daer seyt: ⁺*Dat hy hem [Godt] kent, ende en houd syne geboden niet, die is logenachtich, ende de waerheyd en is in hem niet.* ⁺1. Joan. 2. 4.

20 Isser nu geen mensche, noch isser geen geweest, die Godes geboden heeft onderhouden, dat is, die leeft, of heeft geleefd sonder meer te zondigen: so en is de waerheyt in geenens mensche, noch en heeft oock noyt in eenig mensche geweest. Is dit, wat gelove salmen den gantschen Bybel mogen geven, als uytgesproken zijnde door menschen, inder welke geen van allen de waerheyt noyt en was.

21 Wie sal dan oock salich mogen wesen? Want Christus is de Waerheyt. Sonder Christum in ons te hebben, mach niemandt salich worden. Christus, dat's de waerheyt, en is dan in niemand, noch en was oyt in iemand. Want noyt iemand heeft de geboden Godes onderhouden, somen nu wil seggen.

22 Eyntlijck, so blijkt hier nu int gene geseyt is: datmen metten voorsz sproke Joannis niet en mach bewysen, dat niemandt hier en mach leven sonder te zondigen, 'twelc hier 'tvoornemen is van eenige: ja oock geensins datter niemandt en is, die niet en zondigt. Immers ter contrarien is nu bewesen, datter zijn die de geboden onderhouden, d'welck niet zondigen is, ja oock (niet uyt collectie, maer met uytdruckelijcke woorden) datter zijn die de gheboden onderhouden, dat is, die niet en zondigen, immers (dat noch al boven al gaet) datter zijn herboorne die niet en mogen zondigen.

23 Also acht ick hier mede rijckelijck ende meer dan overvloedelijck bewesen te zijn, dat men dese ofte dandere voorsz sproken des H. Schriftueren onverstandelijck misbruyckt, tot weder-sprekinge vande onderdanigheyt Godes, diemen so mach hebben in desen leven datmen voorts niet meer en zondigt. Welcke onderdanigheyt ick mede so krachtelijc ende waerachtelijck bewesen hebbe in een stucxken maer een bladeken groot, by my in druc uytgegeven, ende genaemt: Vande ware onderdanigheyt der Christenen: dat de wedersprekers tot noch toe niet en hebben derren bestaen 'tselve te wederleggen, 'twelck de leser, gelievet hem, mach lesen ende oordeelen.

1

Ende want in't Geschriftjen, 'twelck my behendelijck was doen behandigen, geen ander schriftuerlijcke sproken meer en waren gestelt, dan ik nu beantwoort hebbe, so kome ick nu op de sproken uyt de Vaderen gestelt.

2 Stemt dit seggen der Vaderen over-een met de Godlijcke Schriftuere, so vintmens oock inde Godlijcke Schriftuere. Ende gelijkmen het twijffelijcke licht der sterren niet en behoeft, daermen het ontwijffelijcke licht der klaerder Sonnen heeft: so en behoeftmen geen menschen twijffelijcke tuygnissen in saken daermen het ontwijffelijcke getuygenisse heeft vande Godlijcke H. Schriftuere selve.

3 Daeromme indien dit seggen der Vaderen betuygt is inde sekere Godlijcke Schrift: waer toe behoeven wy dan deser menschelijcke onsekere schriften? Vintmen oock 'tgene sy seggen, niet inde H. Schriftuere, so en behore ick den Vaderen in sulckx oock geen gelove te geven, na 'tsegghen vande genaemde Gereformeerden selve. Ende also en mogen sy met de getuygnissen der Vaderen (als menschen zijnde, die dolen mochten) in allen gevalle niet bewysen in Godtlijcke saken, ons in de Heylige Schriftuere betuycht wesende, ofte niet.

4 So geeft dit henluyden voorthalen van de Vaderen getuychnisse niet anders te kennen, dan dat sy wel siende dat sy in desen geen Godtlijcke Schrift voor hen-luyden en hebben, hen by gebreck van Godlijcke, behelpen

met menschelijcke schriften. Doch willen wy hier sien, hoe, ende of sy daer met oock wat bescheydelijcker dan met de Godlijcke schriftuere handelen. Daer werd gestelt al ditte:

XV.

Ex Patribus.⁺

⁺ *Ambros. lib. Io. Epist. 84.*
Item fulgent. lib. 9. ad
Movium.

5.

De volkomen liefde, die niet vermeerderen en kan, en is in geen mensche gevonden. Ende terwijl sy meerder kan zijn, zijnde minder dan sy behoorde te zijn, word sy sekerlijck voor gebreck gerekent. Waerom van wegen deses gebreckx en isser niemandt rechtvaerdich gerekent, die goet doet, ende niet en zondicht.

Antwoorde.

6 DAT seggen Vaderen, dat seggen menschen. Waer seyt Godt sulckx? Nergens. Wat gelove is men den menschen, uyt heur menschelijcke goet-duncken in Godtlijcke saken, sonder Schriftuere sprekende schuldich? Niet altoos. Seker waer gheen Wet is, daer is gheen overtredinghe. Die Menschen en hebben geen wet ofte gebodt dat sy liefde sullen hebben, die niet vermeerderen en kan. Dus en isser geen overtredinghe inne gelegen, dat de mensche niet en heeft liefde die niet vermeerderen en kan.

7 Mach oock iemandt seggen, dat Adam was gheschapen met liefde die niet en mocht vermeerderen? neen, so was dan dit niet hebben van sulcke liefde in Adam al voor sijn overtredinghe. So was dan Adam gebreckelijck ende zondich voor sijn overtredinghe, *ende* gebreckelijck, ja zondich van Gode gheschapen. Dits valsch. Want alle wat Godt geschapen hadde: onder welcke Adam 'tminste schepsel niet en was: was goet na Godes tuygnissen selve. Dus is dese sententie oock valsch, dat het niet hebben van liefde, die niet en mach vermeerderen gebreck soude zijn, *ende* dat mitsdien niemandt rechtvaerdich soude zijn die goet doet, ende niet en zondicht.

8 Het is ontwijffelijck waerachtigh, dat Godt alleen so volkomen is in liefde, in wijsheyt, in mogentheyt, ende in alle goet, dat hy (gebenedijt) nergens inne en mach toenemen, of vermeerderen. Ist nu een gebreck, ja zonde in den mensche, dat hy sulcke volkomen liefde, die niet en mach vermeerderen, niet en heeft: so komt dat gebreck ende die zonde niet uyt sijn toedoen, maer uyt Gode, die hem (ende niet de mensche hem self, die eer hy was, niet en was) so gebreckelijck ende zondich heeft geschapen. So moetmen dan metten Manicheen seggen, datter een quade Godt is, die desen zondigen ende quaden menschen heeft geschapen, of men moet Gode selve oorsake maken van des menschen gebreck, quaetheyt, ende zonde.

9 Maer wat gebreck of zonde soude dat zijn voor den mensche, dat hy self niet en is die volkomen God? Of heeft de mensch self, eer hy was, macht gehadt om sich self met volmaecte liefde, dat's een volkomen God, te maken, so dat hy om sich selfs anders gemaect te hebben, zondich ende schuldich soude zijn aen sijn gebreck van sulcke volkomen liefde, die niet en mach vermeerderen?

10 Seker so dit gebreck of zonde ware (als neen) met wat recht soude men den mensche dat sekerlijck voor gebreck moghen toerekenen? Voorwaer niet met eenich

menschelijck recht of redene. Metten Godlijcken rechte, suldy seggen. Dat geloove ick niet, dat Godt iemandt meer ponden af eyscht dan hy hem heeft verleent. Maer waer leestmen van dit Godlijcke recht: inde Bybele? Nergens.

11 Nergens inde gantsche Bybel en vintmen een woord daer af geschreven: maer wel dat Godt gebiedt dat wy hem sullen liefhebben uyt alle onse krachten, &c. Dats niet boven onse krachten. Ende uyt alle onse krachten vermogen wy't. Siet om een verzierde opinie voor te staen, verziertmen wetten die Godt nergens en heeft gegeven.

13 Menschelijcke, maer niet Godlijcke volmaecktheyt inder liefden werdt ons vanden Heere geboden. De menschelijcke mogen wy vermits syne Genade hebben. De Godlijcke moghen wy so weynich hebben, als ons die weynich te hebben van Gode zijn geboden. Het niet hebben van de menschelijcke volmaecktheyt is dan gebreck, in elcken voor so vele hy des vermogen hadde te hebben: maer geensins het niet hebben vande Goddelijcke volmaecktheyt. Maer want ick breedt van't onderscheydt tusschen de Goddelijcke ende Menschelijcke, oock tusschen de Manlijcke, ende Kindtsche volmaecktheyt hebbe gehandelt, so wijse ick den Leser daer: scheyde hier van, *ende* achte sulcke onbescheyden ramingen van menschen (sy zijn oock wie sy willen) die mede mogen dolen, hier met meer dan nodig was weder-leydt.

XVI.⁺

⁺ *Aug. de gra. & li. acb. cap4*

Godt gebiedt ons sommige saken die wy niet en kunnen doen, op dat wy verstaen souden wat wy van hem te begeeren hebben.

Antwoorde.

DAt seyt oock een mensch, maer God seyt dat niet. Immers Godt seyt het platte jegendeel. Waer, daer hy den Boetvaerdigen belooft heure herten te besnyden, ⁺so dat sy hem sullen lief hebben uyt gantscher herten, ende uyt gantscher zielen (sulcke liefde eyscht Godt van ons) ende te maken dat wy syne Gheboden sullen onderhouden. Daer by wel uytdruckelijck seggende, dat ons sulck Gebodt niet te hoge, niet te verde, noch niet ondoenlijck is, maer dat het in ons mondt ende herte is, om dat te doene.

⁺Deut. 30 vers. 6.

2 Wat willen nu de ghene die sodanich menschen-seggen invoeren, niet alleen sonder maer plat tegen het Godlijcke woordt: Dat

wy menschen, buyten, tegen, ja boven Godt self, sullen gelooven? Dat is te grof. Waer toe voeren sy sulc menschen-seggen doch anders inne? of duncket hen-luyden dat sy noch al wat schynen te seggen, als sy by ghebreck van't Godlijcke seggen, daer tegen voort komen met menschelijcke seggen?

3 Maer behalven sulcke onwijsheyt, so tonen sy de selve oock niet weynich in't voorthalen van spreucken, die sy self niet en verstaen. So gaet het henluyden met dese sproke Augustini selve by hen voortgehaelt. Want die hout dat Godt sulckx soude ghebieden, om dat wy souden verstaen wat wy van hem te begeeren hebben.

4 Wel aen, laet ons dit so (hoewel het anders is) hier nemen. God is self de wijsheyt. Die doet niet te vergeefs. Vergheefs waer dit verstaen, wat wy van Gode hebben te begeeren, ja oock het begeeren selve, als hy ons 'tbegeerde niet en wil geven. Is dit, so doet de Wijsheyt sulck gebodt vergeefs. Is dit niet, so wil hy't den begeerders geven. Wat hy wil, dat vermach hy. Ende wat hy wil *ende* mach dat doet hy. So geeft hy dan den begeerders om sijn geboden te mogen volbrengen sulck heur begeeren. Sy verkrygens dan sy vermogens dan oock. So doen sy't oock, ende houden Godes geboden na synen wille, ende zondigen niet. Siet daer, of dese luyden oock verstaen wat sy seggen, ende affirmeren. ⁺Ende dit willen Leeraers en Doctoren des Wets wesen.

⁺1. Timoth. 1, vs. 6. 7

5 So en is dit voorsz. seggen Augustini in allen gevalle noch niet tegen, maer plat met de Leere vande mogelijcheyt van hier te mogen leven sonder meer te zondighen. Maer wat ick hier al uytten selven Augustino soude mogen voorthalen (so ick menschelijc bewijs behoefde by gebrec van Godlijcke, als neen) dat machmen sien in mijn Boecxken van desen handel, by my uytgegeven in druck, genaemt: Aentekeningen eeniger plaetsen van de onderhoudinge der geboden Godes.

6 Want daer in't beginsle uyt Augustini schriften selve oock aengetogen werden (behalven vele meer andere) dese syne eyghene woorden: *Want Godt en heeft niet onmogelijcx kunnen gebieden, om dat hy rechtvaerdich is, &c.* Ende noch: *Daerom en gebiedt Godt geen onmogelijcke dingen, &c.* Ende noch: *Door dese ende meer andere ontallijcke getuygenissen [hy hadde schriftuere voortgehaelt] en mach ick niet vermoeden, dat God den mensche iet onmogelijcx geboden soude hebben.* ⁺

7 Heeft dan nae't segghen van Augustino selve Godt ons niet geboden eenige saken die wy niet en kunnen doen, dat is, die ons onmogelijck zijn om doen: hoe mach de selve Augustinus met waerheyt seggen, dat Godt sulckx geboden soude hebben, om dat wy verstaen souden, wat wy van hem hebben te begeeren? Want wat men niet en doet, dat en doet men oock niet erghens om. Die niet en gaet, die en gaet niet om hier of daer te komen. Dat's nu hier van genoegh. Die meer begeert, mach 'tvoornoemde Boecxken sien.

⁺Aug. de tempore serm. 61.
De natura & gra. cont.
Pelagionos cap. 43.

XVII.⁺

⁺Bernard. serm. 50. in Cant.

Godt die sijn Wet geboden heeft, wist wel dat sy des menschen macht te boven gaet. Godt gebiedende onmogelijcke saken heeft den Mensche geen overtreders gemaect, maer heeftse verootmoedicht, op dat alle mont gestopt zij.

Antwoorde.

Dit's nu by Bernardum plat anders gesproken, dan hier vooren is gebleken by Augustinum geseyt te zijn. So spreeckt d'een Mensche tegen d'ander: ja oock veel-tijds elck tegen sich self.

2 Maer laet de Wet Godes des menschen macht te boven gaen: volgt daer uyt, dat sy d'Almogende macht Godes te boven gaet? Of ist by Gode oock alles onmogelijk, wat by den mensche onmogelijk is? [†]Hier toe seyt de Waerheyt selve plat neen. Of ist het geen dat goet ende Godes wille is, den geloovigen dien alle ding mogelijk is, onmogelijk? Of vermacht gheen mensche alles in Christo die hem sterckt? [†] Hier toe seyt d'Apostel uyt ondervindinge openbaerlijck ja. Wat is dit nu voor een bewysinge? [†]Matt. 19, vers. 26. Matt. 9. vers. 23. [†]Phil. 4. 13.

3 Voor bewysinge, segge ick, genomen uyt menschen waen teghen de Godlijcke Waerheyt. Die gebied ons immers oock de liefde Godes ende des Naesten, daer alle de Wet ende Propheten in sijn begrepen. Wat seydt die van sulcke sijn Wet ofte Juck: Dat die onmogelijk is als dese? Dat sy swaer is? Gheensins; maer dat sy soet ende licht is. [†] Daer by komt d'Apostel der Liefde, die lief hadde ende liefde kende, dat Christi ghebodt niet swaer en is. Hy ga nu heen (die bedrogen wil zijn) ende gheloove menschen goet-duncken tegen die klare woorden der Godlijcker Schriftueren selve. [†]Matt. 11, vers. 30. 1 Joa. 5, 3

4 Maer noch en doog in allen gevalle niet het eynde, daer toe hy seyt: dat God dan mensche onmogelijcke saken soude geboden hebben. Welck is dat eynde: Verootmoediging? Lieve segt doch, mach sich oock iemandt als van overtredinge verootmoedigen, om niet gedaen te hebben 'tgheen hy waent of weet hem onmogelijk te zijn om doen? Ick achte wel neen.

5 Men neme of Godt ons geboden hadde sonder vlogelen inden Hemel by hem te vliegen, of sonder licht te sien: soude oock eenich mensche sich om sulcx niet gedaen te hebben inder waerheyt *ende* met ernst mogen beschuldighen of verootmoedighen? Dat en sal niemandt seggen.

6 Maer veel eer soude elck seggen, of ten minsten dencken moeten, dat niet wy in't niet-doen van sulcx, maer Godt in't gebieden van onmogelijcke dingen zondichde, of ten minsten dat God, soo't niet-doen van sulcx zonde ware, self den menschen tot overtreders gemaect heeft, ende hen-luyden onvermydelijc doen zondigen. Dit schijnt hy wel gemerct te hebben, dat noodtlijck uyt sulck sijn seggen moste volgen. Maer hy seyt dat God onmo-

gelijke dingen gebiedende, den menschen geen overtreders en heeft gemaect. Dat seyt hy, maer dat bewijst hy niet, hy en mach't (soo't ander sijn seggen waer is) niet bewysen: doch is al dit menschelijck segghen sonder, ja plat tegen het Godlijck seggen. Wie mach sulck sijn seggen dan gelooven?

Hier mede is nu te vollen beantwoort het Schrift dat my ter handen was ghekomen: ende hier mede soude ic dit mijn schryven ge-eyndicht hebben, waer't dat noch onlangs in Amstelredam niet vande predickstoel opentlijck gespottet ware, van dat ick onderscheyt gemaect hadde tusschen zonde ende schulde, in't handelen van't deel des gebeds: *Vergeeft ons onse schulden, &c.* Mat. 6, 12. Ende want dese plaetse bysonder meest werdt voor-gewent, tot bewijs, dat niemand hier mach leven sonder te zondigen tot des lichaems doot toe; so hebbe ick dit selve bidden hier willen by voegen, op dat mede by den Leser mach geoordeelt werden.

XVIII.

Of de woorden des gebeds: Vergeeft ons onse schulden, als wy vergeven onse schuldenaren: mede brengen, dat niemandt hier ter werelt mach leven sonder voorts meer te zondighen. Matth. 6: 12.

DE bewijs-reden van sulck seggen, soude op't schoonste gestelt mogen worden aldus: So wien van den Heeren geboden werdt om vergevinge sijnre schulden of zonden te bidden al sijn leven lang, die en mach hier ter werelt niet leven sonder voorts meer te zondigen: In dit gebedt werd vanden Heere geboden den Kinderen Godes om vergevinge heurder schulden of zonden al heur levenlang te bidden: daerom en mogen de kinderen Godes hier ter werelt niet leven sonder voorts meer te zondigen.

2 Dat voor-stel, middel, ende besluyt, (dat is al heur gantsche bewijs-reden) machmen met geen waerheyt toe-laten. Sy-luyden en mogen't ooc, sulcx waer te zijn, nimmermeer bewysen, met waer-schijnlijke reden, vele minder metter H. Schriftuere. Immers dat en bestaen sy ooc niet. Want sy brengen daer toe niet een eenige schriftelijcke sproke voort, maer bewysen alleenlijck aen Luce 11. 4, ende Mat. 6. 12. Soude dat genoeg zijn?

3 Ons geschil en is niet of Matheus ende Lucas sulcx (men daer by hen-luyden leest) geschreven hebben: maer of sy't selve, so dese luyden heur woorden beduyden, aldaer verstaen hebben of niet. Hier toe seggen sy Ja, maer ick Neen.

4 Wat ick nu in sulck mijn neen, tot heur voorsz ja seggen vermach te bewysen (al ben ickx niet gehouden, gemerckt mijn neen seggen alleen genoeg waer, tot dat sy eenich bewijs voortgebracht hadden) dat sal de Leser hier nu eensdeels mogen lesen.

5 Also segge ic voort eerste, dat inde woorden des gebeds, noch ooc nergens inde gantsche Bybelsche schriften geschreven staet: dat geen kinderen Godes hier ter werelt voorts meer en mogen leven sonder te zondighen: nochte oock niet dat al die uyt Gode is geboren zonde doet, ende niet en mach leven sonder te zondigen.

6 Nochtans is dit heur-luyder glose op die woorden: Vergeeft ons onse schulden, &c. Dat is maer heur goet-duncken, sonder by te brengen een eenighe klare Tuygenisse der Godlijcker Schriftueren. Ende spreken also plat tegen desselfs klare naecte ongegloseerde woorden, houdende: al die uyt Gode is geboren en doet geen zonde, want sijn zaet blijft in hem, ende hy en mach niet zondigen.

7 Wil hy self niet bedroghen zijn, is hy't oock niet waerdich, die de klare ende ware woorden Godes, door synen H. Geest uytgesproken, achter rugge stelt: ende daer tegen gelooft duystere verdrayingen, voortkomende uyt het duystere ende bedrieghlijcke menschelijcke vernuft?

8 Want daer d'Apostel seyt, Al die uyt Gode is geboren die zondicht niet, noch hy en mach niet zondigen. (1 Joan. 5. 18// 3. 9.) Daer seggen sy-luyden stoutelijck, Al die uyt Gode is geboren die zondigt, ende moet zondigen. *De kinderen Gods moeten noch alle dage zondigen, &c.* (Kalvijn Comment.) Ende *De alderheylichste hebben maer een kleyn beginsel der gehoorsaemhey.* Catec. 114.

9 Ick kenne het decke-bedroch wel in desen, tot af-sluypingen dienende, te weten: het misbruyck van eenighe andere schriftelijcke sproken, ende voorneemlijck mede, dat de selve Apostel oock schrijft: So wy seggen dat wy gheen zonde en hebben, so bedrieghen wy ons selven, ende de waerheyten is in ons niet. (1. Joan. 1. 8.)

10 Daer mede pogen sy bedecktelijck den Apostel tegen sich selve strydich, ja logenachtich te maken: recht of dit sijn seggen tegen 't ander strydich ware. Mach dan d'een waerheyten stryden tegen d'ander? Waerom bekennen sy niet liever, dat heur leere hier in strydet teghen haer selve, ende mitsdien gheen waerheyten is: ende dat sy strydet met menschelijck vernuft teghen de Godlijcke schrift, die loutere waerheyten is?

11 Waer't niet beter te leeren onderscheydt maken tusschen zonde hebben ende zonde doen? (1 Joan. 1. 8//5. 18) Tusschen gezondicht te hebben, ende zondigen? (1. Joan. 1. 10//3. 9.) Dit zijn d'Apostels woorden over wederzyden.

12 Het is waerlijck een al-te grove onbescheydenheyten, geen onderscheyten te kunnen maecken in des Apostels woorden: Die daer selve so kenbaer onderscheyten inne heeft willen stellen. Of soumen niet verstaen dat de zonde het gewrochte is van't werck zondigen: ende datmen het gewrochte werck wel mach hebben, al hieldmen voorts altijd op van sulck werck meer te wercken?

13 Maer want ick hier voor (xij) meer daer af hebbe geseyt, so laet ickx hier nu genoeg zijn: om te komen aende woorden des gebeds selve by hen-luyden aengetogen: tot onderstutsel vande voorsz onware leere, vant onophoudelijck zondigen.

14 Dat de Heere Jesus Christus al ons bidden niet vast en heeft verknocht aen de vorme des gebeds, Onse Vader, &c. Met des selfs eyghen woorden, ende anders gheene

schrijft Kalvijn op ons Heeren woorden: soo suldy aldus bidden.

15 *De Sone Godes en heeft ons niet willen bepalen, wat woorden wy moeten gebruycken: sulckx dat ons niet en soude toegelaten zijn eenichsins te wijcken van dese Vorme, by hem ons voorgeschreven.* (Harmo. Mat. 6.4.)

16 Souden de Leeraers hier in wijser willen zijn, dan heur alder-meester Calvinus. So soudense daer in oock wijser willen wesen dan d'Apostelen selve. Die behoorden immers Christi, heur meesters sin, in dese syne woorden, so wel verstaen te hebben, als sy-luyden.

17 Nu en leestmen nergens dat d'Apostelen juyst also na die vorme, maer veel-malen met andere woorden hebben gebeden. So moeten sy nu dit voorsz heur meester seggen toestemmen, of d'Apostelen van hier inne gezondicht te hebben beschuldigen: maer dat en sal geen Christen goet duncken.

18 Immers sy mosten so doende oock heur self, met meest alle heur voorneemste Leeraren, van hier inne te zondigen, beschuldigen, oock heure gelovers, die honderdreleye andere vormen van gebeden maken, ende bidden, dan dit Gebed ons Heeren.

19 Nu soudemen behalven die noch mogen dichten duysendreleye andere wetten, die al mede begrepen souden zijn inde selve twee geboden Christi: duncket hen-luyden dat daeromme sulckx te doen iemand geoorloft soude zijn? Daer toe sal de H. Schrift neen seggen, ja oock heur eygen Leere. (Apo. 22. 18. Deut. 4. 2// 12. 32. Prov. 30. 6.)

21 Met wat schyne soude dan sulck dichten mogen geloof hebben hier, daer't Hooft-geschille self voorneemlijck bestaet in die woordekens, Schulde ende Zonde, ende der selver beteekenningen?

22 Want sy-luyden seggen dat in desen gebede werd gebeden om vergevinge van zonden, ick seggen van schulden. Sy seggen, datmen moet bidden met Lucas woorden, houdende: Vergeeft ons onse zonden, gelijk wy vergeven die ons schuldich zijn. (Luc. 11. 4) Lieve, waeromme salmen meer bidden na die voorsz woorden Luce, dan na de woorden Matthei (Mat. 6. 12.) houdende: Vergeeft ons onse schulden, gelijk wy onsen schuldenaren vergheven? Is dan Lucas gheloofwaerdiger Euangelist, dan d'Apostel ende Euangelist Mattheus?

23 Alsmen ons noch immers aenden woorden wilde binden, so soude ic meer rechts hebben om dit woort Luce (dat sijn eygen twijffele met brengt) na 'twoort Matthei (dat mz sich self gantschelijc over een stemt) dan Mathei klare woord, na Luce twijffelijck woord te verklaren. Want Luce woord van zonden en voegt niet, maer Mathei woort voegt gants eygentlijc, op heur beyder navolgende woord, houdende: schulden of schuldenaren.

24 Maer of men al mochte toegeven, dat Lucas daer eygentlijck zonde heeft gemeynt. Het zy oock hier genomen, dat Lucas maer eens zonde noemende, ende eens schulde, of schuldenaren, niet na Mathei woorden: niet eens zonde, maer tweemael van schulden, houdende: maer op sich selve, na sijn woort zonde, soude moeten verstaen worden, van ghelijcken mede Mathei woorden, niet na Luce woort, maer na sijn eygen woort, schulden, souden moeten worden verstaen.

25 Wat sullen sy dan van dit gebed Christi willen maken: Een eenig, of twee sonderlinge gebeden? Salmen't houden een ander gebedt dat by Matheum staet beschreven, ende wederomme een ander dat Lucas beschrijft? Ick houde dat niet,

maer dat syse beyde sullen houden voor een selve gebedt, die beyde, also sy staen beschreven, ende niet anders, ons vanden Heere te bidden zijn bevolen.

26 So maken sy hier dat heur ghelovers zondigen moeten in heur bidden, 't zy dan of sy na den woorden Luce, of na den woorden Mathei bidden: want bidden sy uyt Luca om vergevinge van zonden: so bidden sy anders dan Christus door Mattheum beveelt te bidden, te weten, om vergevinge van schulden.

27 Maer bidden sy dan mede na den bevel Christi by Matheum om verghevinghe van schulden; so bidden sy anders dan het bevel Christi by Lucam vermeldt, namentlijck om vergevinge van zonden.

28 Daer machmen nu sien de twijffelijcke, ja de zondelijcke vrucht heurs voorstels, in't onwijs binden heurder bidders, juist aen de woorden dese bede: *ende* daer by oock het onwaer besluyt dat sy daer uyt bestaen te maken, te weten; dat niemand hier ter werelt en soude moghen leven, sonder voorts meer te zondighen.

29 Wilmen hier seggen, dat zonde *ende* schulde een selve dinge zy, *ende* dat dit daeromme niet dan een onnutte woord-twist zy; ick sal geerne belyden, dat inde H. Schrift by wylen (doch oneygentlic) het een voor't ander werd uytgesproken, Lev. 20. 20. maer dat het sulcx hier sonder onderscheydt genomen soude moghen worden, sal geen bescheyden mensche toelaten.

30 Want met ghelijcken rechte mochtmen dan oock seggen, dat de quade begeerlijcheyd ende de zonde, ja oock de doot, al een selve ding waren. Jacob. 1. 14. 15. Dit soude niet wel over een komen met de ware tael der Godlijcker Schriftueren.

31 Want al ist sulcx, dat de begeerlijckheyt oorsake is vande zonde, ende die vande doot, hoewel nochtans 'teen niet en is 'tselve dat het ander is, so is ooc de zonde wel de rechte oorsake vande schulde, *ende* die vande straffe: blyvende nochtans mede elck van drien op sich selve wat anders, dan d'andere twee.

32 Men mach schulde hebben, al en zondigt men schoon voorts aen niet meer: maer sonder te zondigen en machmen geen zonde hebben: desgelijcx oock sonder schuld, geen rechtvaerdige straffe. Mach oock iemand schriftmatelijck seggen, dat de verstorven Godlose zondaren inde helle, daermen geen wet Mosi noch Christi meer en sal hebben, sullen mogen zondigen? Sullen sy daeromme inde helle geen schulde noch straffe hebben? dat sal niemand derren seggen.

33 Gemerckt d'Apostel uytdruckelijc seyt, Dat God Christum voor ons de zonde heeft gemaect: (2 Cor. 5. 21) was nu Christus self de zonde, so moste hy oock self zondig zijn, *ende* heeft dan oock sijn selfs, niet onse, schuld ende straffe gedragen.

34 Dat weet ic wel, en sullen sy immers niet seggen: maer veel eer met den Apostel, dat hy

geen zonde en kende, (2. Cor. 5. 21.) ende met den Propheet, oock met Petro, Dat hy onse zonden heeft gedragen, (Isa. 53. 12// 1. Pet. 2. 24) *ende* dat onse straf op hen is geleyt. Isa. 53. 5

35 De zonde is dan wat anders dan de schulde. Wilmen nu immers hardneckelijck houden, dat in dit gebedt by Lucam moet verstaen worden zonde; ick wil met die derhalven niet twisten. Maer die mach met geen schijn my verbieden by Matheum verstaen te zijn schulde: also hy van schulde alleen, ende niet van zonde en vermaent.

36 Alleen die dan na Christi bevelen, in Matheo verklaert zijnde, bidden, die en bidden niet om verghevinghe van zonden, maer van schulden. Die machmen hebben uyt voorleden zonden, al ist schoon datmen niet meer en zondigt. Dit sal sich bevinden inde Helle. So dit nu waerachtich is, als ontwijffelijcken blijkt uyt het geen ick nu beweden hebbe: so is onwaerachtich, dat blijcken soude, uyt dit deelken des gebeds: Dat niemand hier ter werelt en mach leven sonder meer te zondigen.

37 ⁺Dit en souden sy daer ooc noch geensins uyt mogen besluyten, al waer't ooc sulcx datmen heur tegen de meeninge Christi hier toegave: datmen na het woordt ⁺ij. Luce, *niet* Mathei mosten bidden om vergevinge van zonden.

38 Want dan soude ick noch met waerheyt seggen, dat heure onbescheydenheyt geen onderscheyd makende tusschen zonden *ende* zondighen, dese woorden Christi by Lucam beschreven onbescheydelijck, *ende* mitsdien te vergeefs, voorthalen.

39 Staet oock by Lucam, swijge by Matheum, Vergeeft ons onse zondigen? Neen, maer daer staet: Vergeeft ons onse zonden. Dit laetste, niet het eerste, mosten wy dan noch bidden, als wy dan noch al souden moeten bidden juyst na de woorden in Luca.

40 ⁺Vraeghtmen wat dees onderscheyd is? Leset. Zondigen is een werck, zonde is 'tgewrochte. Dit is des daets maekxel of vruchte: maer het werck van zondigen, ⁺Onderscheyt van zondigen *ende* zonde. als baer moeder, is die dat snoode maekxel of vruchte baert: 'tgewrochte is de zonde, welke vrucht uyt 'twerc zondigen wert geboren. So maect, werckt of baert het wonden de wonde, die is als een vrucht, of 'tgewrochte vant wonden. Het een is als de moeder, maer t ander is als de dochter. Souden dese so geheel verscheyden saken, van bescheyden menschen, konnen gehouden worden voor een selve sake?

41 Nadien dan 'twerc van zondigen wat anders is dan de zonde, die des werckings werck is: so moetmen bekennen datmen 'teen mach hebben, al en doetmen 'tander niet: dat is; datmen zonde mach hebben, al en zondigt men niet meer. So mach (om mijn sin te verklaren, niet om 'tbewesen te bewysen) een tachtigh jarige vrou kinderen hebben, die sy voormaels heeft gebaert, als vruchten van't werck baren; al houd sy nu gantsch op van barens werck, sonder meer te baren.

42 Ende besluyte nu al mede uyten eygentlijcken verstande self van't woord zonden by Lucam (niet zondigen dat seyt hy nz) u noch al na wensche tegen de waerheyt toegelaten zijnde, dat sy dan noch met dese bede niet altoos en souden mogen bewysen: dan datmen hier biddet om vergeving van gedaen, *ende* voorleden zonden: maer geensins datmen hier ter werelt voorts meer niet en mach leven sonder te zondigen.

43 ⁺Behalven al 'tgeen voor is geseyt, so is buyten alle gekijf, datter geen zonden mogen wesen, sonder 'tvoorgaende werc van zondigen. Dat werc geschiet hier ter ⁺iiij. werelt inder tijd, na dese is geen tijd, maer eeuwigheyt.

44 Nu en isser geen tijd dan tegenwoordig, toekomende of voorleden. In een van drien moet dit werck van zondigen geschieden: of daer mogen gheene zonden zijn, om welcker vergevinge men soude mogen bidden.

45 Te bidden om vergevinghe van teghenwoordige zonden, soude een zondich ghebedt wesen. Want onder 'tbidden self soude de bidder zondigen, met iet te bidden tegen Godes wille: het ware dan om sijnre vyanden doot, of om tijdelijcke voorspoet, als rijckdom, werldlust, oft om dergelijcke verboden saken.

46 Te seggen, datmen in desen bid om vergevinge van toekomende zonden; sy komen ongaerne aent bekennen, datmen hier bidden soude om vergevinge vande voorleden: soude oock moeten geseyt worden, Dat sulcke toekomende zonden zijn vermydelijc, dat's vrywillig, of onvermydelijc, dat's nootsakelijc.

47 Te weten, dat de herboorne in vryheydt staende, als Adam stont voor sijn afval, mede (so hy mochte) uyt vry-wille-keur vermogen in de onderdanigheydt Godes recht te gaen, sonder eenige hincken, of dat de selve herborene door't aengeboren verderf Adams (niet anders dan geboren kreupelen) onvermydelijck ende noodsakelijck moeten hincken, so lange sy in desen leven zijn in't overtreden van Godes geboden vander liefde: ende dit, overmits heur aengeboren genegentheyd, om God ende den Naesten te haten.

48 Seggen sy't eerste, so soudent syluyden tegen heur Catechismum, ende oock teghen heur selve, met my spreken: want dan soudent sy met dit gebedt self belyden, Dat de herboren hier ter werelt mach leven sonder voorts meer te zondigen, so ick segge, ende daer mede heur eygen seggen ende Catechismum selve, met my van onwaerheyd te recht berispen, ende met waerheyd van valsche Leere beschuldigen. Want men mach immers leven sonder voorts meer te doen, 'tgene men vryelijck mach laten.

49 Sy moeten dan 'tander seggen, namentlijck: dat de herborene, vermits het aengeboren verderf Adams (als geboren kreupelen) noodsakelijck moeten zondelijck hincken, soo lang sy hier leven in't overtreden van Christi geboden vander liefden, door die hatelyke genegenthz van Gode ende den naesten te haten.

50⁺ Op dat sy nu dit woord, hincken, niet en achten te hincken in desen, so stelle ick heurder groot-achtbaersten eygen woorden, inde selve sake gebruyckt. Die seyt, (Instit. ij. 12. of Duytsche. ij. Boeck. 1. Ser. 8) *De aengeboren zonde of verderffnisse, als een saet der zonden, vander kinderkens geheele natuere te zijn, daer door sy haer verdoemenisse van heur moeders lichame met haer brengen.* Immers hy seyt, *Den gantschen mensche niet anders te wesen uyt sich selve dan concuupiscentie, of begeerlijcheydt, te weten, quade.*

⁺Beschryvinge der Gereformeerden vander Natueren verdorventheydt.

51 Ende noch, (Inst. ij. 94) *Des menschen ghemoet is so heel vervreemt vande rechtvaerdigheyd Godes, dat hy niet altoos dan dat Godloos is, verdraeyt, leelijck, onsuuyver ende boos, en begrijpt, begeert, of bestaet: het herte is so gantsch doordronghen van't fenijn der zonden, dat het niet dan verderf ende stanck en kan van sich blasen, &c.*

52 *Dese verkeertheyt* (seyt hy noch, Instit. ij. 13.) *en houd nimmermeer op in ons, maer wercken des vleeschs, by ons voor beschreven: niet anders dan een brandende Oven de Vlammen ende voncken van heur geest, of een Borne Water, sonder eynde, &c.* ⁺

55 Immers de Catechismus houdt, *dat wy also syn verdorven: dat wy gantschelijck onbequaem syn tot eenige goede, ende geneyght tot allen quade, jae oock gheneyght om Godt ende den naesten te haten.* ⁺

⁺P. Martyr. Clas. 1. loc. ij.
H. Bulling. Huys-boec iij.
Serm. x viij. vrage ende
antw.

56 Dat is wel so, seggen sy, voor de wedergeboorte: maer daer nae leeren wy anders hier af. Daer-omme staet daer oock strackx by in de achtste Antwoorde: Ten sy dat wy door den Geest Godes weder-geboren werden.

⁺v. vrage ende antwoord.

57 Also. Maer voor de weder-geboorte mogen sy de quade gheneychthz weder-staen ofte niet. Mogen sy die weder-staen, so dat sy macht hebben om die niet te bewilligen, vele meer om 't volbrengen te beletten, so ist sulcke geen sonde, maer niet dan offeninge ter deuchden, so de Catolijcken leren: *ende* dan mogen sy het sondigen hier laten *ende* volbrengen. twelck belijdende, souden sy belijden dat heur Catechismus: neen seggende: onwaerheydt leert.

58 Dit en sullen sy: duchte ick: gheensins doen. Maer seggen met heure voornoemde hoofd-leraren: dat sy soo noodtsakelijck ende onvermijdelijck moeten (als de middelen voorhanden zijn) sondigen als het jonge wolfken, dat sijn wasdom heeft, bekomende een schaepken, dat selve noodtsakelijck, vermits sijn wolfsche nature, verscheuren ende verslinden moet: of als een venynighe wortel t'sijnder tijdt nootsakelijck venynighe tacken ende vruchten schieten moet ende dragen.

59 Dit sullen sy my, acht ick, sonder wederspreken bekennen, maer daer by seggen: dat het metten wederborene anders toegaet, want die daer af verlost wort. dat nemen wy nu so. Maer hoe? wort de herborene van die verdorvene nature terstont door die wedergeboorte volkomelijck *ende* int geheel verlost, *ende* die hatelijcke of quade geneychtheydt gantsch wech genomen, of met-der tijdt voor een groot deel? Off hier in dit leven allencxkens geheel?

60 Niet t'effens in 't geheel, segghen sy, noch niet allencxkens in dit leven geheel, maer allencxkens in't deel. Want anders soude de Herboren gantschelijc daer af verlost sijnde, daer van niet meer belet worden, *ende* der liefden geboden hier volkomentlijc volbrengen. Dit wederspreken sy sonderlinge, *ende* seggen datter al 't leven door oock *inder alder-heyligsten so vele af over-blyft: dat heur beste wercken noch altijd met eenige onsuiverheyte beveleckt (ende mitdsdien noch so sondich) syn: dat sy oock de thien geboden niet volkomelijc en kunnen houden, ende maer een kleyn beginsel van de gehoorsaemheyte en hebben.* (Inst. x. 36. ende Cate. vrag. 114.

Het voor-nemen om de wet te vervullen en werdt hier in niemandt volbracht, vermits des vleeschs aert ende de menschelijcke swackheydt, die in ons blijft totter lester doot toe: (H. Bull. Huys-boeck, Dec. iij. Ser. viij. *ende* sulcks aenschouvvende, *ist onmogelijc in desen vleesche, &c.* (Calvijn Instit. ij. Ser. 94.)

61 uyt sulck heurluyder seggen volght nu dat de kinderen Godes, soo lang sy hier ter Werelt leven, niet en mogen volkomelijck laten te sondigen: maer moeten nootsakelijck, dat's onvermijdelijck, noch by wylen sondigen, tot haer lijffelijcke doot toe. Dit houden sy met al die dese Leere geloven. So mogen geen deser dan oock niet bidden, om van sulck sondigen in dit leven gantschelijck verlost *ende* vry gemaect te worden, derhalven en worden sy oock daer af niet vry ghemaect vanden

Sone die daer toe belooft was, ghekomen is, ende, die in hem gelovende, in sijn Woorden blijft, so gantsch vry maeckt, dat sy waerlijc vry zijn. (Luc. 1. 74. Joan. 8. 32. 36.

62 Dit bekent heuren Kalvijn oock onbeveynselijck, beduydende de Beloften Godes vande suyveringe ende vry-makinge sijnder kercken, meer op de schulde dan op de materie van de sonde self (Instit. ij. 64) hoe wel hy 't weder recht anders kalt (Comment. in Psal. 25. 7.) seggende: *Anders soudē wy slachten de quade Medecynen, die der siecken oorsaken versuymende, die pyne maer versachten.*

63 Recht oft beter ware van de schult bevrijt te worden, mits latende de materie vande sonde self blyven: daer door wy noch onvermijdelijc moeten sondigen, ende telcken weder daer door schuldich worden, ende onreyn metten gewassen seuge weder inden dreck wentelen. (1. Pet. 2. 22.) Dan door 'twechnemen ende gants reynigen van de sonde selve. ⁺So dat wy niet meer en sondigen, onreyn ende schuldich worden, maer waerlijc reyn ende onschuldich bleven. ^{+Cant. 5. 9}

64 Ende nadien het onmogelijc is, dat iemandt sich selve soude beschuldigen, om ghelaten of gedaen te hebben, 'tgeen hy hout onmogelijc te zijn voor hem om laten of doen: so ist ooc onmogelijc voor de wedersprekers van de Ghehoorsaemheydt, met heur Gelovers, sonde te maken van dat sy't gebot vander liefden niet volkomentlijc en konnen volbrengen door het onvermijdelijc beletsel vande geneychtheyt om Gode ende den naesten te haten, 'twelck de Libertijnen mede so houden.

65 So mede salt henluyden nae 'tsondighen niet moghelijck vallen inder waerheydt om vergevinge te bidden van sonden, so wel niet van die sy selve hebben bedreven uyt noodtsakelijcheydt vande aengebooren sonde, als oock niet vande aengebooren sonde selve, die sy moeten bekennen onvermijdelijck, noodtsakelijck ende gants buyten heuren wille en testemminge in henluyden gekomen te wesen.

66 Men en bid dan in dese bede niet om vergevinge van toe-komende sonden, somen wel bidt om voorhoet te werden van zonden, met die woorden: En leynt ons niet in versoekinghe. Ick hebbe oock bewesen, dat-men niet en biddet met die woorden: Vergeeft ons, etc. om vergevinge van tegen-woordige sonden. So volghet noodt-sakelijck, dat wy hier gheleert worden te bidden, om vergevinge van voorledene bedreven sonden.

Om dat-men mijnder hier niet om waerheyte geseyt te hebben en spotte (niet om met te bewijzen) moet ick hier Augustini woorden voor-wenden, die gesproken hebbende vande woorden in't gebet Christi: Vergeeft ons onse schulden. Seyt also: *Voorts hebben wy dat geseyt van de voor-leden sonden.* ⁺ *Wat nu van het ander, En leynt ons niet in bekoringhe: Vergheeft 'tgene wy ghedaen hebben, ende maeckt,* ^{+Nomin. 42} *dat wy geen anderen en doen, want wie in de Bekoringe niet en werdt verwonnen, die en doet geen sonde. Laet nu iemant [seyt hy noch] de bono pers. lib. 2. cap. 6.) so stout syn ende seggen, dat Godt niet en mach geven, 'tgene hy ons gebiet, om te bidden.*

67 Om vergevinge vande zonden, die wy voor't bidden al ghedaen hebben, segghe ick, bidtmen; ende niet om te verwerven dat wy niet gezondicht souden hebben; neen, gheen van beyde de Euangelisten en seggen, Geeft Vader dat wy niet gedaen en hebben, de zonden die wy nu al hebben gedaen. Want dat waer vergeefs gebeden, niet na Godes wil gebeden, ende sottelijck gebeden.

Een Maget geschent zijnde, en soude niet uyt en geloove, noch met ernst mogen bidden, om niet geschend, en weder, als voor de zondige daed, een reyn maget te zijn; maer wel, dat haer die zonde, in't bewilligen van't byslapen by haer gedaen, vergeven worde. want dit mach wel, maer dat geensins, worden.

68 Die niet ghezondicht en heeft, en mach niet met waerheydt bidden om verghevinge van zonden. Diens zonden al vergheven zijn (seggen sy) en mach ooc *niet* bidden met waerheydt, om vergevinge te krygen. Dat's oock waerheydt, ende een vast bewijs teghen heur, ende voor mijn, gevoelen.

69 Inde antwoorde op de xxj. vrage, seyde de Catechismus also: *Maer ooc een hertelijck betrouwen, welck de H. Gheest door dat Euangelium in my werckt; dat niet alleen anderen, maer oock my, vergevinge der zonden, eeuwige gerechticheydt ende salicheydt van Godt gheschoncken zy, uyt louter genaden, alleen om de verdiensten Christi wille.*

70 Is nu dese Leere waer, so zijn de Kinderen Godes versekert, dat alle heur zonden vergeven zijn. Wat nootd ist heur dan; immers hoe souden sy vermogen, te bidden om verwerven, 'tgheen sy nu al verworven hebben? Die metten Zondersse Christum in sijn herte heeft horen spreken: Dijne zonden zijn dy vergeven: (Luc. 7. 48.) soude die daer na noch om vergevinge der selver weder bidden? Waer dat niet een openbaer teken van mistrouwen der woorden Christi? Dat en doet een herboren kindt Godes geensins. Want hy is recht gelovich, ende die so is, en twijffelt niet aen des Heeren woordt.

71 Maer dat hy bidden soude om vergevinge van Adams zonde, of hatelijcke geneygtheyt hem aengeboren (so sy-luyden leeren) is hem onmoghelijck: indien hy met heur gheloof, dat Adam selve al voor sijn Kinder-teelinge gelovich ende herboren was. Want die hadde selve dan oock de volmaecte vol-doeninge, ghenade, en vergevinge van sijn zonde aenghenomen, ende en mochte selve voor sich selven doe *niet* meer daer over bidden om vergevinge, maer hadde die al. De straf was *hen* selve dan ooc al afgenomen. Want wat God vergeeft, en gedenckt hy niet meer, wat hy *niet* meer en gedenckt, en straft hy niet meer.

73 Adam mocht ons dan ooc *niet* aen-erven een straf of verderf, dat *niet* meer in hem selve was. Hoe soude dan iemand mogen geloven dat de rechtvaerdige ende oock bermhertige Godt ende Vader, den doot-schuldigen dootslager selve sijn misdaet vergheven, oock de straf van hem nemen: ende daer tegen alle sijn onschuldige kinderen ende af-komste om die eens vergheven soude aenden dader selve, so wredelijck soude straffen, met aengebooren quaetheyt ende zonde? So en mach de herboren, noch om de zonde Adams in hem, noch om de onvermijdelijcke zonden, by hem selve daer door gedaen, gheensins bidden inden Gelove met waerheydt: Vergeeft ons onse zonden.

74 Daer heeftmen mogen sien heur dolinge in dese bede voorsz, ende dat met vast bewijs uyt de woorden selve, van de selve Bede. Hoe wel nu sulcx so klaerlijcken gebleken, oock so vastelijc bewesen is, dat sy't so weynig sullen bestaen te wederleggen (ic swyge vermogen) als sy bestaen hebben tegen mijn Boexkens,

genaemt: Tafel vander Gelovigen Justificatie, ende Vande ware onderdanigheyd der Christenen. So mach ic tot alle meerder kennisse der waerhz niet laten heur dickgemelde dolinge in dese bede voorsz, de selve op't gebed Christi, staende inden Catechismo als volgt:

75 Ende dat hy (Godt onse Vader) ons veel weyniger af-slaen sal, het gene dat wy hem met rechten gelove bidden, dan onse Vaderen ons aerdsche dingen ontseggen. (Antwoort op de 120 vrag. Mat. 7. 9. Luc. 11. 11.)

76 Dat is, sulcx als wy bidden van u, daerom dat ghy als onse Koning ende aller dingen machtich, ons alles goets te geven, den wille ende het vermogen hebt. Antw. op de 128. vrage.

77 Amen, is te seggen: het sal waer ende seker zijn. Want mijn gebedt veel sekerder van Godt verhoort is, dan ick in mijn herte gevoele dat ic sulcx van hem begere. Antw. opte 129. vrag.

78 Dat ons belooft is verhoringhe of verkrijginghe des geens daer wy om bidden na den wille Christi, getuycht ons de H. Schriftuere klaerlijck. (1. Joan. 5. 14.)

79 Dat God wil ende macht heeft om ons sulcx te gheven, volgende syne beloften, die ja zijn ende Amen, bekennen sy met der waerheyd (op de 128. Vrage.)

80 Datmen dit gebedt, ons van Christo te bidden bevolen, biddende bidt na synen wille en salmen niet willen (so ick gelove) noch vele minder mogen (so ick wete) logenen.

81 Mede dat syluyden 'tgene sy in dese bede begeren te verkrijgen, vastelijc geloven (mach men heur eygen woorden inde Antwoort op de 119. vrage anders geloven) te verkrijgen.

82 Laet ons nu besien, wat sy bidden ende verkrijgen sullen, indien sy waerhz schrijven in heuren Catechismo. Dan sal sich openbaren de valscheyd heurder Leeringe, ende de beveynstheyd heurder lippen- bedinge.

83 Vrage. *Wat begeert ghy in desen gantschen gebede, des Vader onses, van Godt?*

Antwoorde. *Ten eersten, dat al wat dienende is tot sijnder glorie, ghevordert werde; ende wederom geweert, dat de selve is verhinderende, of synen wille is weder-staende.*

84 Al wie ter werelt door't middel van gelovich bidden (inden Hemel sal sien ende hebben, niet geloven noch begeeren) verwerft al wat dienende is tot Godes glorie: die verwerft volmaeckte liefde tot syne vyanden, daer door sijn goede wercken so lichten voor den menschen, dat sy den Vader die inden Hemel is, prijsen: [†]ende hebben dan in dien deele volmaecktheyt, die de gheboden der liefden volkomelijck in desen leven onderhoudt.

[†]Mat. 5. 44
Mat. 5. 17 48.

Om sodanighe volmaeckte liefde te verkrijgen, bidden met waren geloove de voorstanders ende gelovers deses Catechismi, die herboren zijn, hier in desen leven. Sodanighe herborene verkrijgen dan hier in desen leven sulcke volmaeckte liefde tot heuren vyanden, ende houden hier volkomelijck de gheboden Godes vander liefden.

85 Maer de Catechismi voorstanders en geloven selve niet, noch geen van al die der Ca-

techismi, ende der selver voor-standeren leere geloven, dat-men van Gode sulcke volkomen onder-houding der geboden Godes van-der liefden hier in desen Leven mach verwerven.

86 So blijkt nu onloghbaerlijck dat sy dat gebedt Christi niet in waren Gelove, maer metten Lippen *ende* metten monde, niet uyster herten dat verde van Gode is, *bidden*; *ende* daeromme oock met sulck heur onghelovig Lippen-gebet, heur voorsz bede niet en verkrijgen: dat's een. Voorts besluyte ick noch ditte al mede uyt de eygen woorden des Catechismi.

87 Al wie met waren Geloove *bidden* van Gode hier in desen leven te verwerven, sodanighe af-weringhe vande gheneyghtheyt om Godt ende den naesten te haten, ende al dat soude mogen Godes Glorie ende Wille van syn Geboden der Liefden volkomelijck Hier te houden, eenich-sins behinderen: die mogen de selve Geboden Godes vander liefden hier in desen Leven (hier na salmen niet geloven of begeren) volkomelijck houden.

Alle ware kinderen Godes (so de Catechismus waerheyt leert) *bidden* met waren gelove Gode om sodanige af-weringe. (83.)

Alle ware kinderen Godes mogen dan ooc de Geboden Godes van der Liefden hier in desen Leven volkomelijck houden.

88 Dit laetste lochent de Catechismus opentlijc, ende seyt uytdruckelijc neen daer toe. Dat ist noch alleen niet, maer voegt noch by dat neen, door desselfs redene: Want ick ben van naturen geneycht om Godt *ende* den Naesten te haeten. Dus leert de Catechismus *bidden*, om 'tgeen heur Gelovers ende Bidders self niet en geloven te verkrijgen.

89 Het is waer, seggen sy, maer dat seyt de Catechismus alleen van de Onherboornen, daer af sy daer ter plaetsen *dat* spreeckt, maer *niet* vanden Herboorne, vanden welcken sy daer na wel anders spreeckt. Daer-om ist enckele Calumnie ende verkeringe van des Catechismi ordre, daer mede men omme-gaet, ende ydele Sophisterie.

90 Dat seggen sy-luyden, men sal hier licht sien wat hier af is. Ic weet wel dat sy leeren inden schijne, dat die genegentheyt, om Godt ende den naesten te haten, inden Herborenen niet al t'*leven* door even groot blijft, maer dat sy allencxkens mindert.

91 Maer dit minderen verstaen sy ten minsten in eenige Herboren in desen leven, so verre synen loop te hebben: dat ten laetsten die hatelijcke genegentheyt so gants gheweert sy, dat sy *den* wille Godes, in't volkomelijc houden deser Geboden der Liefden, gants niet en verhindert nochte weder-staet in desen *leven*; of syluyden verstaen 't datse nimmermeer in een eenigh Herboren mensche in dit leven soo gants geweert en wordt, of sy en hindert off weder-staet ten minsten eenigh-sins het volkomen houden vande Wille Godes deses gebodts vande Liefde.

92 Een van beyden moeten sy nootlijc hier seggen. Ist dat sy't eerste seggen: so stemmen sy hier inne wel over-een, met dit voorsz heur *bidden* ende leeringe heurs Catechismi, van gelijkken met my: die nae de leere des Euangeliums hout, dat de Herborene hier in desen leven de Gheboden vander liefden volkomelijck mach houden. Maer dan wederspreken sy oock heur Leere, die sulckx opentlijc lochent, *ende* blyven also inde logen steken, welck sy oock seggen van beyden.

93 Maer schamen sy de waerheyd te belijden, *ende* souden sy het laetste segghen, namentlijck, dat die hatelijcke ghenegentheyd nimmermeer hier in desen leven so gantselijc van Gode afgeweert en wordt, of sy en behindert noch altijd het volkomen

houden der Geboden Godes vander liefden so sy opentlijk doen: als voren 60. blijct: so lochenen sy inder waerheyt het verkrijgen van sulcke af-weringhe vanden weder-standt deser willen Godes in heur-luyden: bidden God om 't gene sy onmogelijck gheloven om verkrijgen, spotten door sulck ongelovich Lippen-gebedt met Gode, ende maken sulck heur lasterlijck Gebed tot zonde ende tot een grouwel.

94⁺ Ten anderen leerense bidden: *ende* dat nae den wille des Heeren selve: om Enghelsche Gehoorsaemheyt hier op der aerden.

⁺Antwoort op de 124. vrage.

Bidden sy dat ghelovigh, so verkrijgen sy sulcx hier, *ende* dan houden sy self hier in desen leven volkomelijck Godes gheboden vander Liefden: seytmen hier toe neen, so moetmen seggen, dat Christus, die selve de waerheydt is, met syn beloften ons bedriegt *ende* lieght.

95 Schroenitmen sulcke lasteringe te belyden, so moetmen belijden dat heur Leere self bekent dat de herborene hier in desen Leven de voorsz geboden der Liefden volkomentlijk mach houden, *ende* dat niet Christus in syn ware Beloften, maer *dat* heur Catechismus *ende* die sulcx lochenen, onwaerheydt leeren, *ende* heur gelovers jammerlijck bedriegen.

96 Souden sy oock om sulcke lasteringhe Christi te vermijden, willen belijden, dat syluyden sulcx niet mogelijc om hier te verkrijgen gelovende, 't selve ongelovich bidden, *ende* dat sy daer by niet en meenen sulcke volkomene *ende* Engelsche gehoorsaemheyt hier op Aerden, als daer uytgedrukt staet inden Catechismo: so moeten sy heurs ondancx *dannoch* belijden, dat sy, noch geen heurder gelovigen, ware gelovige, vele minder herboren kinderen Godes zijn, *ende* dat (sy oock tot Gode self in heure gebeden sprekende) niet eenvuldich sijn, maer dubbelt *ende* valsch, ja, metten Monde, maer neen metter herten sprekende, Gode also metten Lippen, maer niet metter herten *genakende*.

97⁺ Ten derden leeren syluyden, dat wy also biddende naden wille Christi in desen gebede, oock bidden om sulcke versterckinge door de kracht des H. Geests: dat wy in desen geestelijcken strijt (*dat's* hier in desen leven, hier na salmen niet meer strijden) niet ond' en leggen, maer altijd stercken weder-stant doen, tot dat wy eyndelijc t'eene-mael de over-hant behouden.

⁺Antwoort op de 127. vrage.

98 Die altijd stercken weder-stant doet, en leyt nimmermeer onder, noch en werdt nimmermeer verwonnen. Die nimmermeer en werdt verwonnen, die en zondigt nimmermeer: die nimmermeer en sondicht, die onderhout altijd de geboden Godes: die dat altijd doet, houtse allt t'samen *ende* mitsdien ooc de geboden Godes vande liefde, volkomelijck. Syluyden bidden dan om hier te verkrijgen de vol-komen onderhoudinge van alle Geboden Godes, *ende* oock van de Liefde, *ende* dat in desen Leven.

99 So moetmen hier noch al mede dan seggen dat de Leere des Catechismi *ende* van henluyden: die plat anders hout: en warchtig is, of dat God in zijn beloften onwarchtig is: of *dat* heur roem, *dat* sy gelovich zijn, ijdel, valsch *ende* onwarchtig is, *ende* daer tegen *dat* mijn gevoelen in desen recht Schriftmatich *ende* waerachtich is. Ende dit alles nootvolghelijck,

noch boven alle 't voorsz, uyt de klare woorden des Catechismi op dit gebet Christi selve.

100 So ick nu wilde boven al dit voorsz bewijs uyt de Catechismi eygen woorden, noch uyt grote menichte van klare sproken der H. Schriftueren sulck heur seggen ooc onwaer, ende het mijne waer te zijn bewesen: sy sijn so gheheel sinne-loos noch niet, of sy en kunnen wel mercken, wat ick daer inne soude vermogen. Maer wat noot ist de ontdeckte ende beschaemde logen, noch meer te beschamen ende te ontdekken?

101 Doch na-dien sy heur Leer meer bouwen op-de vergevinge vande zonden: dan opde gantse vernielinge ende dodinghe der selver: die sy lochenen in desen leven te mogen wesen, so dat oock geen Herboren hier volkomentlicj op-houden mach, of heel af-laten van sondigen: so hebbe ick alleen noch maer twee sproken daer-toe hier willen stellen: ende vraghe henluyden daer-omme, wat sy verstaen by warachtich berou te hebben van zonden, aff-wassching van de selve, ende voorts niet meer te sondigen?

102 Ick meynt aldus: Die 't Peck raeckt, wort daer-af besmet. Die zondicht, diens ziel wert daer-af besmet. Het wasschens eynde is reyn worden vande zonde, ende wit als Sneeu. (Is. 1. 16. 17. 18) dit is om voorts reyn te blyven, of om telcken weder sich vuyl te maken, ende so altijd volherdende totten lijflijcken doot toe, metten dic-malen gewasschen seuge telcken weder te gaen wentelen inder zonden onreynicheyts Drec. (2. Pet. 2. 22. Pro. 26. 11.)

103 Meynt-men al-so met het warachtigh berou van zonden, metter selver af-wasschingen, ende met het voorts niet meer sondigen: so mogen sy een Zeughsche, Hondtsche, ende Pharaonissche vergevinge van zonden verwachten, tot een eeuwich qualijck-varen heurder onboetvaerdiger zielen.

104 Maer meynen sy: so als men 't siet van Gode verstaen te sijn: dat het sodanich berou sy, van al de voor-leden zonden, datmen voorts aen alle de Geboden des Heeren doe, alle het quaet wech doe, ende dat-men ruste van 'tquade: (Ezech. 18. 21. Isa. 1. 16. Joa. 5. 4.//8. 11.) hoe kunnen syluyden, die niet af en laten nochte en rusten van alle heuren sonden (dat's niet van eenige ende eenighe niet, ende die dan noch niet geheelijck, maer niet dan ten halven ofte voor een deel) heur selve vergevinge ende niet toe-rekeninge van zonden, die so-danigen alleenlijck, maer henluyden geenssins, beloofd is van Gode, toe-schrijven ofte heur toe eygenen?

105 Want dat sy luyden sulcken oprechten berou, af-wasschinge ende af-latinge van alle heure zonden, noch volbrenginge van alle Godes geboden niet en hebben, geven sy self onlochbaerlijc te kennen met heur openbaerlijc leeren, dat sulcx in geen herboren hier in desen Leven en mach wesen. So en ist oock by henluyden niet, maer sy luyden houden niet gheheelijck op van sondigen tot heur Lichamelijck doot toe.

106 Of wilmen nu den Apostel logen-straffende seggen, dat de gene die gewasschen zijnde, heur self metten onreynen seuge altijd wederomme inder zonden vuylicheyt vuyl maken, ende sulcken eens uyt-gespogen braexcel metten hont weder op lecken, onder den kinderen Godes gerekent, ende mede in der waerheyt salig, sullen worden? Dat sal heur waerlijck missen, want God, die recht anders leert, en mist niet, ende die altijd nieuwe zonden voecht tot d'oude, en verlaet het sondigen niet. (Judic. 10.

107 Ende houde dit genoegh tot bewijs van heurluyder leelijck misbruyc ende grove mishandelinghe deser bede: Vergeeft ons onse schulden of zonden, als wy vergeven onsen schuldenaren. Ende wil nu voorts vrij-moedelijc verklaren onder

verbeteringe van allen God-geleerden (welcker oordeel ick my hier onder-werpe) wat na mijn ghevoelen, 't verstant deser bedde soude mogen wesen, na 't algemeyne verstant der Heyliger Schrifturen.

108 Om 'twelcke schickelijc te doen, voor al nodich is, onderscheyd te maken tusschen zondigen, Dolen, ende Schulden: van welcke drie stucken, voor-namelijc in desen gehandelt moet worden, ende eerst wat elc in sich selve is.

109⁺ Also verstae ick hier door-gaens by dat woort zondigen: niet anders, dan 't quade uyt luste so toe te stemmen datmen 'tbegeert, wil of doet: ofte oock datmen uyt verdriet 'tghoede sulcx tegen-stemme, datmen 'tvliet, *niet* en wil noch en doet, ende dit beyde tegen den bekenden Wet, of der naturen, of der Godlijcker schrifturen. Die weet ghoed te doen, ende dat niet en doet, dien ist zonde. Jacob. 4. 17.) ^{+Zondigen wat.}

110⁺ Dolen houde ick te zijn, als men sonder alle kennisse vande voorsz Wetten der Naturen of der Schrifturen, ende oock sonder eenige lust iet onbekents toe-stemt, ende mitsdien sulcx begeert, wil ofte doet. ^{+Dolen wat.}

111⁺ Maer schulde is een strafwaerdighz, veroorsaect uyt dolinge of uyt zonde: so dat de zondaer ofte verdoolde recht-vaerdelijck om zijn zonde of doling behoort gestraft te worden. ^{+Schulde.}

112 Doch vintmen dolinge die onschuldigh ende mitsdien ooc onstrafbaer, ende ooc doling die strafbaer is. Onstrafbaer is alle dolinge die daer geschiet uyt onvermijdelijcke noot in saken daer af men gheen wet altoos en heeft, noch gheen sekere kennisse mochte hebben voor de daed.

113 So doolden Jacobs Sonen in't onwetens doen tegen heur Vad's wille in heurluyder antwoorde tot heuren onbekenden Broed' Joseph, dat sy noch een jonger Broeder thuyt hadden. Daer-om sy derhalven van Jacob swaerlijc beschuldigh synde, heur selven ooc rechtelijcken ontschuldighen, segghende: De Man vraeghde ons ordentlijck na ons Geslachte, of onse Vader leefde, of wy een Broeder hadden: ende wy antwoorden hem volgens dien, na 't gheen hy hadde ghevraeght: mochten wy weten, dat hy seggen soude, brengt u Broeder met u? (Gen. 43. 6. 7.)

114 Maer anders ist met dolinghe die vermijdelijc is, die is schuldigh ende strafbaer, meerder en minder na gelegentheyd vande onkunde der saken. Want al ist si, dat niemant met wille en doolt, ende alle dolinge uyt onverstant spruyt: soo is nochtans d'een meer schuldich dan d'ander, aen sulck zijn onverstandt.

115 Weynigh menschen vindtmen die niet menighvuldelijck en dolen teghen den al-gemeeneten Wet der naturen: doet een ander nz. dat gy niet en wilt dat u geschiede. Waer-om dat? Om dat 'shem onmogelijc is om weten? Neen, maer om dat selden iemandt mogelijcken vlijt doet, om desselfs recht weten.

116 Wat Heere: eygen Slaven hebbende, die niet eygens hebben ende van heurs Heeren broot gevoed worden: soudet niet onrecht te wesen oordelen, in-dien sy niet heurs Heeren

bevelen, maer haer eygen wille, doorgaens dede, *ende* boven dien noch heurs Heeren goeden als heur eygen aen sich namen ende besaten?

117 Als wy dan, die met alle 't onse, Godes maecxel ende eygendom zijn, niet Godes bevelen, maer onsen eyghen wille door-gaens volgen, ende zijn goeden, 't sy Rijcdom, Wijf, Kinderen, *ende* Leven, ons selven toe-eygenen *ende* oft ons toe-behoorde besitten: vallet ons dan swaer om sekerlijck te weten, dat wy tegen Gode onrecht doen ende zondigen?

118 Wy klagghen haest dat ons onrecht geschiet, als iemant met list of geweld 'tonse tot sich treckt, ja oock dat iemant meer dan nootdruft hebbende ons in onschuldigh gebrec wesende, *van* zijn over-vloet *niet* mede en deele: O hoe weynig vintmer die in weeldige overvloet swemmende, sich gants onthouden *van* een anders Have tot sich te trecken: *ende* noch minder die der rechter armen gebrec mildelijc boeten *van* heur over-vloet. Soude elc sulcx, soo hy vlijt dede om weten wz in desen behoorlijc is, *niet* lichtelijc uyt de wet d' nature mogen weten.

119 Souden nu de menschen die meest al hier inne dolen, uyt dien, *dat* sy de kennisse daer *van* niet en hebben, die sy nochtans lichtelic hadden mogen hebben, so sy 't niet en hadden versuymt, door sulcke schuldighen onkunde in sulck heur dolen onschuldich wesen? Neen gewisselijck.

120 So en syn sy mede niet onschuldich, die uyt dolinge iet doen of laten, tegen de beschreven Wet Godes. Die en weten eenige in allen niet wel, overmits heur versuymelheydt off onwilligheydt. (Joan. 3. 10. Heb. 5. 12, Jer. 13. 10. Judic. 2. 3.) *van* die te lesen of te horen lesen. Maer syn de Burghers oock onschuldich in heur dolen, uyt onkunde *van* wat ghedaen of ghelaten te hebben tegen eenighe keuren der Stadt, die na voor-gaende klokke-geslag aff zijn gelesen? Neen sy. Want sy mochten ende behoorden die geweten te hebben.

121 Nu merctmen licht dat de moetwillige niet-weters, swaerder straf verschulden, dan de versuymelijcke onwetende. Maer dese en zijn ooc niet heel onstrafbaer. Men doolt ooc in't overtreden der Geboden, diemen wel heeft geweten, maer nu weder heeft vergeten. (Lev. 4. 22. 13. Nu. 15. 22. 23. 24.) *van* gelijcken *van* diemen noch wel weet, maer door onachtsaemhz *dan niet* en bedenct. Ja ooc eenige die uyt d'onwetende, dronckenhz geschieden. Le. 4. 2. Is. 28. 7

122 Alle sodanighe dolinghen, die by wylen oock (maer dat oneygentlijck) zonden worden genaemt inde Heylige Schrift, Lev. 4. 13. 14.) en zijn niet als d'eerst verhaelde, onschuldigh, maer schuldich: ende elck (soo geseyd is) nae syn gelegentheyt oock strafbaer.

123 Wie sal niet strafwaerdiger oordeelen d'onwetende dolinge, die uyt vermetele goedtdunckenheydt Christum dodet, dan die uyt onbehoedtsame onvoorsichtichz (Acto. 3. 15. 17, 13. 27. 28.) int uyttschieten synder bylen vande steel een voor-by rijdende man doot. (Deut. 19. 4. 5.) *ende* dese wederom, dan die onwetende wat onreyns aenroert? (Levi. 15. 5.)

124 So groten onderscheydt vintmen dan tusschen d'een dolinge ende d'ander, niet alleen tusschen d'onschuldighen ende de schuldighen: maer ooc tusschen d'een schuldighen ende d'andere. Laet ons nu besien d'onderscheydt die daer is tusschen dolen ende zondigen.

125 [†]Men doolt wel zonder wet, maer men zondigt niet sonder wet, 't sy dan natuerlijcke of schriftuerlijcke. Men doolt dic-mael, ja meest zonder voorgaende

[†]Onderscheyt tusschen zondigen en dolen.

lust tot dat werck van doolen: maer geen mensch en zondicht sonder voorgaende lust tot dat zondig werck te hebben. Niemand doolt willens, niemand zondicht onwilligh. Voor 't zondigen gaet dreygen des Wets, daer na volgt wroegen: maer dit is geen van beyden al-soo met het dolen. Daeromme is alle zondighen schuldigh ende de straf onderworpen, maer niet alle dolinge, so nu is gebleken.

126 Om dit alles nu te voegen tot mijn voornemen, so is kenbaer dat een gelovige magh wesen sonder te hebben de liefde Godes (1. Corint. 13. 1. 2. 3.) maer sonder Liefde en is niemant een Kint Godes. (Rom. 8. 15. 5. Gal. 4. 6.) nu mach oock gheen liefde Godes in eenigh mensche wesen, sonder ware kennisse Godes. Wie lieft onbekende dingen?

127 Onmogelijc ist oock eenige ware kennisse Godes te hebben, hoe kleyn die oock sy, of sy moet dat inden mensche wercken, dat hy van eersten aen God meer lief hebbe dan sich selve. uyt dien dat daer terstont waerachtelijc wort verstaen, dat de Schepper selve beter, schonder *ende* edeler is, *dan* alle zijne schepselen syn.

128 Dit maect den mensche begeerlijc omsich metten geliefden God te vereenigen, want dat's d'eygentlijcke aerdt der liefden, *dat* sy van twee of meer een en maect. (Joa. 17. 22. 23. 26.) *Dan* vallet licht om mettet opperste goed een te worden, *van* sich self te scheyden, *ende* sich selve met alle 'tsyne willichlijc te verlaten. Wie verlaet begeerlijc Koper om Goudt te winnen? Ja Drec, om alle goed te bekomen. (Phil. 3. 8.)

129 Sulcx, ja argher, verneemt de Mensch eerst sich selven te syn, als hy alder eerst doort onder-vinden zijns *a* ongenoegens, *b* wroeghens, *c* onrust *ende* pijnlijc ghequelle zijne *d* moyelijcke *ende* duystere onwegen, 'tooge van sich selve opwaerts keert *ten* Hemelschen *c* lichte waert, daer in hem God *dan* van selfs voorkomt, in zijn Licht wert *f* gesien *ende* eenichsins gekent, daer-uyt *dan* de liefde Godes, so voorseyt is, inden mensche wert veroorsaect. (*a* Matt. 4. 4. Luc. 15. 16. 17. 18. *b* Oze. 6. Jere. 2. 19. Isa. 66. 24. *c* Isa. 57. 21, 48. 22. *d* Pro. 5. 19. 22. 5. Sap. 5. 7. *e* Joa. 1. 9. *f* Psal. 35. 10.

130 Voor d'aen-komste vande welcke nu alleen vyandelijcke hate in hem is geworden tegen zijns selfs quaetheyt, door't op-mercken in't licht der voor-komende genade Godes vande voor-gemelde ellendicheyt, die de selve zijn quaethz, namentlijc zijn blint verkiesen, zijn voormetel toe-stemmen, zijn sot begeren *ende* verkeerde eygen wille, hem heeft toegebracht.

131 So kent hy die nu inder waerheyt, die baert noot-sakelijck hatelijcke Vyantschap tegen't bekende quaet, volgens d'alder eerste belofte. (Gen. 3. 18.) Wie vallet niet lustigh (dat's verde van lastig of swaer) zijnen hatelijcken vyant te verlaten, ja te doden *ende* *gants* te vernielen? Hoe ist ooc mogelijc dat iemant lust soude hebben tot het ghene dat hy haet, *ende* hem selve quaet, jae dootlijck Venyn synre Ziele ontwijffelijck weet te wesen?

132 Het en is *niet* gelooflijck dat een moeder nu met haer levendig kindeken op haer schoot troetelende, lust soude mogen krijgen, om weder te spelen mette Poppen, daer heur kintshz met allen groten lust in hadde: *ende* dit niet om dat de Poppen quaet zijn: want sy letten den kinderen met messen, Vuyr, *ende* ander quetselijcke dingen te spelen: maer alleenlijck om dat het een jeughdelijcke ijdelheyt is.

133 Hoe soudet dan een jarige mensche, na veel bevindens, dat de zonde ende 'tquade hem altijd pijnlijcke ghequel (onghenoeghelijcke verdriet, ende een wroegelijc knagen (niet anders dan een dootlijck Venijn sijnre ziele onvertogelijck off metter daet, heeft toe-ghebracht) als een lange ende gherede smarte na een korte luste in ' klouwen) swaer vallen, sulcke quaedt Vyandelijck te haten? Neen, 'tis sulcken welbekenden ende hatelijcken quaet, dat het hem schrickelijck is, ende met gheen luste en mach genaken. Daerom seyt d'Apostel: Ende de quade en sal hem (de Herboorne) niet raken. (1. Joan. 5. 18.)

134 Een Smit, een Kock, ende anderen heur met vuyre ghenerende, sullen by wijlen (niet tegen-staende, sy sekerlijc weten *dat* het vuyr heet is, ende 't gene hem te na komt brandet) uyt roeckelose onachtsaemheydt 't vuyr wel te na komen *ende* sich branden: maer onmogelijck ist voor alle die des vuyrs brandende *ende* hete aerd t uyt versochtheyt, inder waerheyten kennen: dat sy immermeer uyt luste om heur handt te verkoelen, in 't vuyr sullen steken, ende daer-inne houden.

135 So gaet het mede te wercke mette sonde *ende* ware kenners van-dien. Onversochte menschen mogen onder eenen behaeghelijcken schijn *van* de aen-lockende lust des voor-leckenden Serpents, *dat* achter venijnlichlijcken bijt, door de geblanckette logen bedrogen worden, niet tegenstaende sy vande versochte wijzen daer door gewaerschout zijn. *Want* wy meest al in zonden komen door een lustigen *ende* goeden schijn.

136 Maer dat iemant die't quaedt ende de sonde, niet alleen door waerschouwen van anderen vermoedet, maer uyt bevonden waerheyten self ontwijfelijck nu wetet, dat de zonde 'tgoede leven der Sielen altijd dodet, daer sy inne komt, gelijk het vuyr altijd quetst ende brant daer't aen komt: des niet tegenstaende lust soude mogen krijgen totte zonde, ende die uyt lust hanteren, is onmogelijc. Een kint *dat* sich eens gebrant heeft, vreest (somen seyt) het vuyr te genaken: ende een Jarighe Mensche soude de zonde voor een Helsche gloet uyt versochte kennende, die uyt lusten willen omhelsen? Wie kan dat geloven?

137 Een herboren mensche hy sy so jong als hy wil, in dese Geestelijcke Gheboorte, heeft immers ten eersten een goede wille, die Godt in hem heeft gewrocht, of hy al schoon noch geen manlijcke kracht en heeft ten eersten, die metter tijt opwasschende in Christo, oock in hem wassen sal ende toenemen. (Phil. 2. 23.)

138 Nu is de rechte eygenschap eender goeden willen dat sy wil het goede doen, *ende* dat sy wil het quade laten of niet doen, *ende* is derhalven van Goddelijcker aerd. *Want* Godt wil al dat goet is, *ende* hy wil niet dat quaet is: als wesende soo goeden Boom, dat hy niet dan goede, *ende* geen quade, vruchten magh dragen.

139 Hier inne slachten alle kinderen Godes heuren Hemelschen Vader, *ende* dat eerst inde wille, maer na ooc mede inder kracht: als de manlijcke stercheyt gekomen is inde plaetse vande kindtsche swacheyt. Deser swackheyt syn heur zonden vergeven, der mannen sterckheyt heeft den quaden verwonnen. (1. Joa. 2. 12. 13.) Den Kinderen aenkleeft der zonden quade ghewoonte, maer de Mannen hebben die uyt heur verdreven, *ende* gants vernielt.

140 Van sodanige goetwillige, maer noch swacke Kintsheydt, sprack d'Apostel als hy seyt: Het goet dat ic wil, en doe ick niet, maer het quaet dat ick niet en wil, dat doe ick: *ende* hem selven voorder verklarende in desen, wijst Hy, als met den Vingher, op den rechten Werck-Man van dat quaedt, seggende: So en doe ick dat niet, maer de zonde die in my woont. (Roma. 7. 19. 20.)

141 Wederomme, de selve Apostel sprekende van hem selve als van een sterck Man die 'tquade gestorven was, dat selve nu verwonnen hadde, ende nu macht na wil hadde, seyt also: Hoe souden wy, die de zonden zijn *a* ghestorven, daer-inne noch moghen leven? Ende noch: Ick *b* leve nu, niet ick, maer Christus leeft in my, daer door hy oock sprack: Is *c* Godt met ons, wie sal teghen ons zijn? Hy wil segghen niemandt, want sulck een heeft des Almogenden *d* Arm, Christum Jesum in sich, hy vermacht't alles, *e* die van hem wordt gesterct: daermen al seyt wert niet buyten gesloten. (*a* Rom. 6. 2. *b* Gal. 2. 20. *c* Rom. 8. 31. *d* Psalm 135. 12. *e* Phil. 4. 3.

142 Al ist swacke kindt, noch niet bereyckt hebbende de volmaeckte manheyt des volkomen Ouderdoms Christi, (Ephes. 4. 13.) noch niet so sterck dat hy 't gewilde goet kan volbrengen, maer het niet ghewilde quaet noch moet doen: so en laet hy daer-omme niet een warachtich Kindt Godes te wesen, ende een levendich swack Spruytjen vanden goeden Boom, die gheen quade vruchten en mach voort-brengen.

143 Duncket dit ten eersten iemandt ongelooflijck, die sal, soo hy wel let op d'Apostels Woorden, met desselfs omme-standen, haast mijn seggen in desen toe-stemmen. Want ofmen schoon in dat jong Boomtjen noch soo ten eersten gheen goede vruchten der goede Wercken en kan mercken: wie mach daerinne niet mercken, het Sap ende Nature vande goede wille? ist niet (so geseyt is) een goede wille, die 't goede wil, ende daer teghen 'tquade niet en wil?

145 Maer (suldy segghen) hy doet het quade, dat is immers een quade vrucht. Hoe mach't een goede boom zijn, die quade vruchten draecht? Christus selve seyt sulcx onmoghelijck te zijn. Oock mach niemandt twee Heeren dienen. (Mattheus 7. 18. Matth. 6. 24)

146 Ghy seght recht, met die woorden des Heeren, dat het gheen goede Boom magh zijn, die quade vruchten draeght, maer onrecht segdy daer inne, dat dit goede Boomtjen of swacke Kindt in CHRISTO het quade doet.

147 Dat syn (segdy) immers d'Apostels eyghen woorden, wie magh dat ontkennen? d'Apostel selve ontkent dat. Seydt die niet stracx selve daer aen: so doe icx nu niet? (Ro. 7. 20.) Daer ontkent nu d'Apostel selve, dat de persoon, die hy daer in hem selve transfigureert, ofte uytbeeldet (1. Cor. 4. 6.) dat quade niet en doet. Ende dit seggen verklaert hy met klaerder, syn voorsz seggen met duysterder woorden uytgesproken.

148 Daer by en laet hy 't oock niet blyven, want men soude hebben mogen dencken: wie doet het quade dan? Daerom geseyt hebbende: so doe icx nu niet, noemt terstont *den* man selve die't quade doet, te weten, de zonde die in my woont. (Rom, 7. 20.) niet in Paulo self, die anderen leerde dat sy de zonde niet en souden laten Heerschappen in heuren Sterffelijcken

lichamen. Soude hy self noch stelen, die anderen leerde niet te stelen? Anderen sulcx bevele, ende de zonde noch self laten heerschappen in synen lichaem? (Rom. 2. 21// 6. 12.)

149 Dese jonghe herborene was de zonde wel gestorven, *ende* leefde Gode. Rom. 6. 10. 11. Maer de zondige ghewoonte, te weten, de inwoonende zonde, en was so terstont in hem niet gestorven.

150 Sodanige jonge ende swacke kinderen in Christo, beval Paulus, dat sy de zonde in heure sterffelijcke lichamen niet en souden laten heerschappen. Mach een dode wat doen? Neen. So en mach een doode oock niet heerschappen. Nochtans beveelt Paulus, dat sy dat in heur niet souden toelaten: dit waer een vergheefs verbodt, so de zonde in hen-luyden al heel doot ware geweest.

151 Nochtans waren sy de zonde doot, of gestorven, want sy hem hateden, niet en wilden, *ende* daeromme niet en mochten doen. Sy, segge ick, die de zonde, in heur noch niet doot zijnde, al doot waren. So doet dan sulcken swack kindt Godes, de zonden self niet, maer de inwoonende quade ende zondelijcke ghewoonte, die noch in hem leefde, dit was de werck-man (ende niet de herborene) die de zonde in hen-luyden noch dede.

152 Recht also schiet een afgehouden boom sijn spruytjens noch wel een weynigh uyt, doort oude sap dat noch in hem is: maer geen voetsel meer krijghende, verdorren de spruytjens, ende en brengen geen bloeyselen, swijgen vruchten, meer voort, by gebrec van een wortel te hebben (gelijck oock het koom, dat op den steen ghevallen zijnde, wel gras voortbracht, maer geen vrucht, (Mat. 13. 5. 6.) so brengt d'aengewende roeckeloosheyt by wijlen vergrijpinghe voort, gelijck een Smit by wijlen het vuer te na komende, sich noch brandet; maer hy heeft lust, wil, noch begeerte sijn handt in't vuer te steken.

153 Want sonder lust, begeerte ende wille, en gheschiet gheen zonde: maer sonder sulcks dooltmen wel. Onmogelijck ist, t'effens van een sake, twee-strydige te willen hebben. So en mach hy gheen wil hebben om quaedt te doen, die't wil niet doen.

154 Het is waerachtich, so sulck swac kind Godes met ernstiger aendacht, sich self wel scherpelijc wil ondersoecken, dat hy sich niet onschuldich en sal bevinden, daer aen, dat hy min verstants, *ende* ooc min vermogens heeft, dan hy in sich te zijn bevint. Want hy hadde nu mogen minder dolen, *ende* meerder quaets laten, ende goets doen, dan hy nu doet. Derhalven hy sich selven inder waerheyt so schuldich moet oordeelen, dat hy (oft hem schoon al vergeven is) geensins met Gode in't oordeel soude derven treden: noch oock niet de alder-volmaecste van alle bekeerde Heyligen ende kinderen Godes. (Psal. 142. 2.)

156 Seker, men sal qualijck een Mensche vinden, die gantsch vry is van alle dolingen. Want geen mensche en is al-wetende: dat is, alleen Godes eygenschap. Wat wy dan noch niet en weten, daer mogen wy in dolen, ja wy moeten dolen, immers wy dolen (of wy schoon recht gingen buyten ons weten) so haest als wy (sonder noot) iet bestaen te doen of te laten, uyt waen of onsekerheydt, want wy stellen ons in hazard van dolen. Daer wy in sulcx niet te bestaen, veyligh hadden mogen blyven. Al moghen wy't niet al weten: alle menschen mogen rusten alst geen noodt is, in het geen sy verstaen niet te weten. Ende hier inne bevind sich de waerheyt vande Sproke: In vele feylen wy al. Jacob. 3. 2.

157 Hadde S. Peter den H. Geest niet ontfangen, als hy noch doolde, ende dat tegen de sproke uyt Joel, by hem selve voor den Volcke verhaelt, (Joel. 2. 28. Act.

2. 17) Dat hy de Heydenen voor onreyn, ende van Gode een verworpen Volck achtete? Dit blijkt daer uyt sijn selfbelijdinge, door ondervinden. (Act. 10. 15// 10. 34.) Maer wie mach daerom seggen, dat hem een zondelijcke lust aenlockt, tot al d'andere Volcken, behalven de Joden, onreyn te achten, ende mitsdien, dat hy zondichde aen sulck sijn dolen uyt mis-verstant?

158 So doolt hy mede, als hy om de aenkomende Joden niet te verargeren, sich self onthielt van meer metten Heydenen te eten: derhalven Paulus hem onder ooghen berispte, van nier recht uyt te wandelen. (Gala. 2. 12.) Dat's van dolinge: Maer wie mach seggen, dat eenighe zondighe lust, ende niet vele meer een onbedachtheydt ende misverstant, hem Petrum, daer toe veroorsaecte?

159 Tis waer, hy hadde nu al ontfanghen, als geseyt is, den beloofden Gheest Christi, die hem in alle waerheyd soude leyden, maer de Heere en seyt in die belofte niet, dat hy terstont, na 'ontfanghen, alle waerheydt soude weten. De daet selve betonet inde voorsz syne dolingen: want willens ende wetens en doolt niemand, immers geen kinderen Godes.

160 Soo mochte dan Petrus selve, als een herboren kind Godes, t'elcken na sulcke syne dolinge voor hem selve, als voor andere syne mede-lidmaten Christi, Gode met waerheyd bidden, om verghevinghe heurder schulden: Maer machmen daerom segghen, Dat hy moste zondighen, ende om sijnre zonden verghevinghe bidden? Dat soude volghen, soo dolen ende zondighen een selve sake waren, maer dit is hier voor al anders ghebleken: van gelijcken; dat zonden ende schulden niet een sake en zijn, maer 'teen wat anders dan't ander. (Num. 109. &c.

161 So moghen de kinderen Godes, als sy iet doen of laten, dat anders behoort, wel dolen, 'twelck by wijlen gheschiet uyt onwetenheydt, onbedachtheyt, vergetenheydt, of anders (nochtans sonder voorgaende lust, begeerte, of wille ten quaden, met voor-weten) ende nochtans gins ende weder inde H. Schrift oock wel ghenoeemt werdt zonde, maer dat nochtans oneygentljck (so voor is bewesen) te recht ende waerachtelijck wel bidden om vergevinghe heurder schulden, want sy daer inne niet onschuldich en zijn, als die beter hadden mogen weten ende doen: maer want sulcx niet en geschied uyt quade lust, begeerte, of wille. So en machmen dat met recht geen zonde noemen, ende en moghen sy oock met geen waerheydt om des wil bidden om vergevinge van zonden, als geen zonden wesende.

162 Maer met goeden recht moghen sy in sulcks vergevinge bidden met den Psalmist, Psal. 24. 7. voor de gebreken (als versuymenissen, dolingen, ende vergetenheden, &c.) haerder jonckheydt, te weten, in Christo, ende mitsdien, ooc van heure onwetenheden, die sy namaels verstonden. Want sulcx vindtmen mede niet weynich inde drie laetste boecken Mose, daer af men voor een deel heeft mogen sien.

163 Nochtans bekommeren sich veele niet

weynich over de voorsz woorden des Psalmisten, so mede, overt verstant vande sproke: Wie verstaet de gebreken? (Psalm 18. 13.) Van myne verborgene reynicht my: Ende dat voorwaer niet heel sonder oorsake.

164 Want wie sijn ghebreken niet en verstaet, die en kent, noch weetse niet, so mede *niet* dien zy verborgen sijn. Doet sulck een oock recht int beschuldigen vanden onschuldigen? Mach hy sich wettelijc schuldig kennen van schulden, die hy in sich selve niet en siet? Oft mach iemand sien, 'tgunt hem verborgen is? Neen voorwaer. Hoe mach hy dan mz ernst bidden, ende met waerheyt, om gereynicht te worden van bevleekinghe, die hy niet in sich en siet, noch kent? Zijn sy hem verborgen: Hoe mach hy weten, datse in hem sijn?

165 Weynich menschen eenich acht nemende op hen-luyder doen en laten, vintmen, of sy en hebben dickmael na der daet bevonden ghedoolt te hebben, in saken die sy meynden met allen wel te doen, ten tijde als sy die deden; ende dit, vermits heur na-dencken van sulck doen, of door berispen van andere luyden, ghemeenlijck scharper in een anders, dan in heur eyghen ghebreken siende.

166 uyt sulcke ervinghe kan de omsichtige mensche, dan oock lichtelijck besluyten aldus: Ick en hebbe alle mijn doen ende laten, so aendachtelijck niet na gedacht, als die *ende* die saecken, in de welke ick nochtans nu bevinde ghedoolt te hebben, al hoe-wel ickx doe ter tijdt voor recht aensag. So en bemoeyen sich alle menschen oock niet met mijn werck te ondersoecken, te oordeelen, ende my daer af te berispen: Dus is licht te ghelooven, by my noch al in veelen anderen stucken, buyten mijn weten ghedoolt te wesen.

167 So leestmen ooc wel gewoonlijc te sijn dat sulckx by den menschen geschiede. Ist, seyt Moses, (Lev. 4. 13. 14) dat de gantsche menichte Israel onwetende zy, ende uyt onkunde iet gedaen heeft, dat tegen 'tgebod des Heeren is, *ende* namaels sijn zonde verstaet, &c Daer sietmen oock by't woordt zonde, dolinge verstaen te wesen, &c. Sulckx vindtmen daer tot meer plaetsen.

168 Van Job getuyght oock de H. Schrift dat sijn sonen ende dochteren, elck op heuren dagh, in heur huysen, 'tsamen aten *ende* droncken, by gebeurten omgaende: (Job 1. 4. 5.) daer voor dan Job 'sanderen daegs 'smorgens vroeg offerde, want hy seyde: Of mogelijck mijn sonden gezondigt hadden, &c. Job en wist niet, dat sy gezondicht hadden, maer hy wist, als een bedacht wijs man, wel watter meest ommeget inde waerschappen. sonderlingen by jonghe weeldige luyden: ende en mochte doch in allen ghevalle, aen sulck sijn so lieven, sorghvuldighen, ende Vaderlijcken voor-bidden, niet zondighen.

169 Wat Christen mach sich dan oock bezondighen, in't bidden, om vergevinge sijnre, ende sijnre mede-Christenen onwetenheden, ende suyveringhe sijnre ende hen-luyder verborghen ghebreken? Even so vele, als die sijn saligheyt werct met [†] vreesen ende met beven, ende altijd [‡]vreese heeft, die salich werdt genaemt. Want de vreesse Godes is ^{*}heylich: Hy [†]haet dat quade; wijcket daer af, ende streckt tot den leven.

[†] Phi. 2. 12

[‡] Prov. 28. 14.

^{*} Psal. 18. 10.

[†] Prov. 8. 3 16. 6, 19. 23.

170 uyt alle 'twelcke noch al mede onloogbaerlijck betoont is: dat de kinderen Godes also inder waerheydt voor haer schulden veroorsaect uyt onwetenheydt, vergetenheydt, onachtaemheydt, ende anders, 'twelck mede inde H. Schrift zonde (doch niet eygentlijck) werdt ghenoeemt, moeten bidden: sonder dat daer uyt mach worden bewesen, dat sy noch al 'tlevē door dickmael zondigen teghen de gheboden

Christi vande liefde: alsoo sulcke dolinghen wel moghen wesen inden kinderen Godes, sonder te zondighen uyt lust, begeerlijckheydt, of wille ten quaden teghen een bekende Wet, met voorgaende dreyghementen, ende navolghende wroeginge des gewetens, het welck alleen inder waerheyt zondigen is.

XIX,

Prover. 24. 16.

Want de rechtvaerdighe sal seven-mael vallen, ende weder op staen; daer teghen de Godlosen versincken in ongheluck.

SElden, ja seer seldom, wort dit woordt vallen, inde H. schrift voor zondigen ghestelt, maer meer voor vallen door de vyanden in den strijde, dat is [†]verslagen te worden: insgelijcx mede voor [‡]ongeluck oft tegenheyt. Somen ooc mach sien tot vele plaetsen, die d'een d'ander verklaren. Immers hier oock by ^{*}Salomon selve, seggende: *De rechtvaerdige mensch, die voor een Godloose valt, is als een beroerde fonteyne, ende verdorven adere.*

[†] Exod. 32. 38. 1. Regum 31. 1. &c.

[‡] mich. 7. 8 Eccl. 8. 14.

^{*} Proverb. 25. 26.

2 Daer sietmen nu wel, dat Salomon hier met sulck vallen, eygentlijcken ongeluck heeft verstaen. In dit selve Capittel, ja in't naest-voorgaende vaersken selve, waer op dese sproke volght, verbiedt hy des rechtvaerdigens ruste te verstooren. [†]Wie mach daer nu niet lichtelijck mercken, dat hy hier geen zondigen, (daer eenige dit sijn seggen onwijslijck toe trecken) maer niet dan teghenheydt ende ongheluck by heeft verstaen?

[†]Pro. 24. 15

3 So hebben't ooc d'oude verstaen, ende onder de selve mede de meest-gheachte Augustinus, die dese sproke verklarende, [†]schrijft also: Dat is, *Hy en sal niet verderven, hoe dickmael hy oock valt: 'Twelck hy niet verstaen en wil hebben vande ongerechticheden, maer vande tribulatiën, brengende tot ootmoedigheyt.*

[†]Decivet. Dei. li. xj cap. 31

4 Ja oock de Gereformeerde Calvinisten selve, die heftigh strijden tegen de onderhoudinge der geboden Godes, verklarende desen sproke, in heur Geneefsche aentekeningen op den Bybele, ghedruckt tot Leyden, by Jan Paets, 1581. aldus: *Het woordt vallen, en wordt niet voor zondigen genomen: maer het is geseyt, datmen in ongheluck of verdriet gheraect. Hy wil seggen, dat de rechtvaerdige niet en is gelijk de Godloose, wiens val niet te helpen en is; maer de rechtvaerdige ontkomt het quade, daer in de Godloose versmooren moet.* Daer is d'eygentlijcke verklaringe self, van de gene die niet hoghers en bearbeyden, dan om door't misbruyck sodanigher sproken allen Heylighen Godes, voorts al heur leven door noch blyvende zondaren te maken.

5 Maer laet heur gezondigt hebben, door het bedroch van de loghen; volcht daer uyt, dat de waerheyd, die †Christus selve is, heur niet waerachtelijcken †vry mach maken vande zonde; dat sy (so hy *beveelt) voorts niet meer en moghen zondighen? Of †Joan. 14. 6
belooft hy sulckx den gheloovighen niet, die in synen woorde †blyven? Of en †Joan. 8 32. 36
vermach hy't niet te volbrengghen, die almachtich is? Wat gheloovighe mach daer *Joan. 8. 11
aen twifelen? †Joan. 8. 32

6 Van des Almogenden Godes beloften, van niet te moghen vallen, immers van niet beweeght te worden, lesen wy, daer de Psalmiste seydt: (Psalm 124. 8.) Die inden Heere betrouwen, zijn als den bergh Zion. Men moet dan segghen, dat den bergh Zion mach vallen, of segghen, dat gheen van alle geloovighe inden Heere betrouwen. Maer anders tuyght de Goddelijcke Schrift, namentlijck, dat de rechtvaerdighe inder eeuwigheyt niet beweecht en sal worden, &c. †

7 Oock seydt de Heere Jesus, dat hy sich niet en stoot, die inden †wandert, want hy siet het licht deses werelts. Dat is hy selve. Stoten is minder dan vallen. So valt hy dan niet in zonden die in Christo wandert, ende sijn lichte siet: Ende soodanige zijnder, of men moet segghen, dat niemandt van alle menschen inden dagh wandert, ende Christum siet, maer dat alle menschen duysterlinghen zijn, ende niemandt een kindt des lights en is. †

†Pro. 10. 25 30//12. 3// 16.
19. &c.
†Joan. 11. 9

8 Ende met achterlatinge van ontallijcke dergelijcke sproken, lesen wy, dat onse God een †vaste Burgh is, ende een †Tooren des sterckheys. Item, dat Godt selve is der geloovighen *sterckheydt. Nu schrijft oock † Augustinus, Psalm: dat de ghene, wiens sterckheydt Godt is, so weynich mach vallen, als Godt self mach vallen.

‡Joan. 1. 9
†Isa. 1. 26
‡Psa. 60. 4
* 17. 2// 27 8// 30. 4// 42. 2.
&c. 11. 117. 14

9 Maer wie soude sulcken betrouwer Godes, voor den welcken de almoghende Heere selve vecht, ende dien sorghvuldige wijsheyd bewaert (als †sijn oogh-appel) moghen neder-stoten, of tegen-staen? Godt *self is met hem: Wie sal teghen hem zijn? De boose en mach sodanighe niet †aenroeren.

‡Deu. 32. 10. Zach. 2. 8
*Rom. 8. 31.

10 Dat's dan verde van daer, dat die van Christo waerlijck zijn vrye ghemaect, die Gode betrouwen, die rechtvaerdigh zijn, die in den dagh wanderen, diens sterckheydt Godt is, met den welcken Godt selve is, ende sijn zaedt in heur blijft, daer uyt sy zijn herbooren, daer door sy niet en mogen zondigen: †Dat dese, segge ick, noch altijdt moeten zondighen, daer toe men dit (qualijck verstaen) vallen misbruyckt. Want uyt 'tgheen voorsz staet, ende menichte van meer andere plaetsen der Goddelijcker schriftueren, doorgaens het platte teghendeel blijktt: ghesamentlijck hier uyt mede klaerlijck is gebleken het grove mis-verstant, ofte de tastelijcke verkeertheydt, der gheenre die de voorsz (als oock alle de voorgaende sproocken) schandelijck misbruycken, om staende te houden heur waenplantinge vande menschelijcke opinien, waer door sy heur geloovers in't on-ophoudelijck zondigen kluysteren.

†1. Joan. 3. 9

Daer van heur de ghenadighe ende goede God, waerlijc verlosse door't gelove, dat hy't heur hier wil ende mach doen, in ende door synen sone Jesum Christum, onsen Heere, AMEN.

EYNDE.

**Volcht, Tweede verantwoordinge, eens eenigen Send-briefs, van *D.*
*V. Coornhert.***

Eersamen, voorsienigen, achtbaren, ende wel beminden Nicolaes vander Laen, Landt-Raedt inde Neder-landen, out Burger-meester tot Haerlem, &c.

Dickmael ist geschiedt, waerde Heere ende vrunt, dat wy met malcanderen ghesproken hebben van Religions saken; maer noyt dat wy in desselves hoofstucken recht wel over een en konden stemmen. Sonder dat derhalven V. E. my, of ick V. E. eenichsins te onvrundlijcker is geworden; gemerckt d'een sich over d'anders consciencie geen gebiet altoos en wilde aennemen. Onder welcke onse gespraken wy by wijlen oock zijn geraeckt op't stuck vande sichtbare kercke, met desselvens aenkleven; namentlijck, Leere ende Sacramenten. Nu ist gevallen, dat een briefken, by my over acht jaren of thien, aen een mijn bekende, op sijn vragen geschreven, in druck is gekomen, sonder dat ick in't schryven van dien daer oyt op dochte. Dit briefken is nu de tweedemael oock verantwoord; vvelcke myne tweede verantwoordinghe ick V. E. hebbe willen toe-eygenen: niet om te betonen 'tgene V. E. van selfs wel bekend is, namelijk, mijn jonste tot V. E. maer op dat de selve dese sake na-denckens waerdz zijnde, des te ernstelijcker soude na-dencken, ende een onpartydich rechter van dien, by u selve in't lesen, soude mogen verstrecken: Tusschen de Predicanten vande Religie van V. E. ende tusschen desselvens (diie V. E. dat van herten wenschet)

Vrundtlijcke ende dienstwillige

D. V. Coornhert.

Voor-Reden

Aen den onpartydighen LESER.

ALS voormaels iemandt tot eenighe vanden Gereformeerden plach te vragen, Waeromme dat niemandt van hen-luyder Leeraren schreef tegen myne gedruckte Boecxkens, vande toelatinghe Godes, was men gewoone den selven voorts antwoorde te geven, dattet sotheydt ware, sodanige sotte schriften antwoorde te waerdigen. Nu ist den selven te pijn waerdt geweest, tegen een selve myne send-brief, die ick onder 'tschryven noyt en dacht dat in druck soude komen, tweemaal te schryven, ende die een voor, d'ander na aen te vechten. Want eerst heeft D. Lambertus Danaeus eenige onbescheyden ende onvrundtlijcke notulen daer op gevleckt, die met zeepe so reyn al waren gewasschen, dat men de vlekken niet meer en vernam: 'Twelck een onghenaemde duysterling, onder de letteren van H. C. so wee dede, dat hy in een nieuwe voor-reden eens ouden boecxkens, vele quaets uyt heeft gespoghen met openbare versieringen, opte drie letteren van D. V. C. dat op my geseydte te zijn, by eenige werdt vermoet. Waer na oock de Menistren tot Delft, latende den D. Danæum voorsz in sijn vuyl onverantwoordt steken, hebben noch van nieus een geheel boecxken van vijf bladen groot, in druck laten uytgaen tegen den voorsz mynen brief, die, hoewel sy onvoordacht, nochtans niet ongewapent in't licht is gekomen, sulcx dat, hoe wel sy geensins de gebreken der Gereformeerde Religie en meldet in't bysondere, daer toe my doort vragen, doch oorsake was gegeven, nochtans so hartelijcken schijnt geroert te hebben het bedeckte schurft vande selve, dat dese Leeraren die moeyten genomen hebben vanden selven kleynen brief andermael aen te vechten.

Al ist nu sulcx, dat sy-luyden Predicanten tot Delft in't selve boecxken gehandelt hebben dan't wel behoort, so moet ick nochtans bekennen dat sy loflijck ende weldoen, in dit uytgeven van haer schrift, teghen het voorsz mijn briefken; niet alleen daer inne, dat sy haren yver betoonen inde voorstant van haer Religie, maer oock in't wechnemen vander selver hatelijcke schandale. Denckt hier iemandt, welke? die sal weten, dat nu omtrent vier Jaren geleden, by een van wegen de Religie, ghenaeemt Gereformeert, aenden Heeren Staten van Hollandt overgelevert is gheweest seker geschrift, houdende den onderscheydt tusschen de Burgerlijcke ende Kerckelijcke Overheydt, waer inne het 10. artijckel seyt, des Overheysts (politijcx) ampt te wesen, den uyerlijcken mensche met uyerlijcken straffe, dat is, den ghenen die den uyerlijcken vrede der Kercken verstooren, met gevanckenijße aenden lyve, of met gelt-boeten te straffen. Daer door't volck wel merckte, dat by sulcke verstoorders vande Kercken-vrede gemeynt waren, alle de gene die met mondelijcke of gedruckte berispinghen van haer Religie, of met disputatien, hen-luyden moeyten aen doen soudent. Welck vermoeden by den volcke noch meer verstijft is geweest, door't Placcaet, houdende verbodt van Boecken te drucken, sonder voorgaende toelating ende vertooninghe aender H. Staten gedeputeerde; die elck meynde te sullen wesen vander Gereformeerde Religien, die dan oock ongaerne (somen meynde) iet te drucken toe-laten soudent, dat eenichsins tot berispinge van haren Religie strecken soude mogen.

Daer [pre]dicanten met hen-luyder versoeck van sodanighe Magistraets bescherminghe haerder Leere (niet haers lijfs exercions ofte goeden, daer inne hen niemandt aen-tast) die sy selve met de waerheydt, ende niet met d'Overheydts placcaten, behooren te beschermen; niet seer bedectelijc betoonden dat sy geen waerheydt over haer zijde en hebben, of datse de Almogende waerheyts bescherm, tegen de nietige logen, mis-trouden. Te meer noch, nadien men sulck verbodt op't drucken ende boecken die Religion belanghende, ghesien hadde by den ouden; insgelijckx mede die vruchten daer uyt veroorsaect zijnde, namentlijck, verhittinge vande lust totten verboden boecken meer dan te voren, niet anders dan olie in't vuer; om 'tselve te blusschen, gegoten zijnde. Want onmogelijck ist, dat des Overheyds swaert die ketterije, ofte loghen vernielen of beschamen soude: Dat is alleen het werck vande Almoghende Waerheydt, die beschaemt, ja vernielt de loghen lichtelijck ende grondelijck. Heeftmen in dese onse tijden niet ghesien, dat de Placcaten tegen die boecken ende Leeraren, anders dan't den Paus gheliefde, ende sijn uyterlijcke kercken vrede verstorende niet altoos hebben vermoghen? Immers dat sy onder, Ja teghen't gheweldt hoopelijck toeghenomen ende vermeerdert zijn gheweest? Wat heeft des Keysers, ende alder Koninghen ende Potentaten gheweldt vermoghen, tot vernielinge van Luther ende de Lutherye, van Menno ende de Dooperye, ende van Swinghel ende syne Leeringe? Niet altoos: dese zijn dan, sonder bescherm van d'Overheyts macht, ja tegen de Princen so felle ende bloedige swaerden, uyt twee of drie personen tot vele hondert duysenden vermenichvuldicht. Sullen die Gereformeerden in so grooten menichte nu van des Overheyts swaert niet aengevochten, maer voor gheweldt, in lijf, goet, ende exercitie beschermt zijnde, vresen voor ruine, by aldien de Magistraet politijck hen-luyder Leere met synen swaerde niet en beschermde?

Dit hebben nu, so ick mercke, dese Delfsche Ministren verstaen, derhalven het aensoeck van des Overheyts bescherm haerder leere voor-by gegaen, haer beste tot versterckinge haerder leere metter pennen gedaen, die voorsz begonnen schandale begonnen te verminderen, ende betoont te weten dat hen-luyder, niet des Magistraets, ampt is, haer leeringe te verdedigen. 'Twelck sy oock, sonder alle schelden ende bitterheydt (gave Godt dat het oock waer sonder misverstant) doen in dit heur boeck tegen mijn voorsz send-brief, onlangs in druck uytgegaen, ende hebben den gemeenen man rechter gemaect van desen onsen geschille, alsoo't den selven onder allen gesintheden niet weynich en is betreffende. Want der Secten zijn in grooten getale, de aenvoerders totte selve listich, ende meest goet van schijne, ende veele vroomhertige menschen in swaren twijffele, of sy hun sullen begeven tot een sichtbare Kercke; welcke van allen die waerachtige is; ende waer by men die sekerlijcxte sal mogen kennen. Tot vorderinge van welke twijffelachtige, ende niet tot leeringhe, maer wel om geoordeelt te worden van verstandighe menschen, dese mynen moeyten met onverdroten moede ter handen ghenomen is den 3. Junij 1582, ende onder een reyse tot Hoorn, oock verscheyden groote huyslijcke onleden, ghe-eyndet is den 16 dach deser voorsz maend; Door u alder-dienstwillige

D. V. Coornhert.